

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Náboženství a sekularizační procesy:

ateismus v moderních dějinách

Bc. Kateřina Růžková

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Náboženství a sekularizační procesy:

ateismus v moderních dějinách

Bc. Kateřina Růžková

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar DEMJANČUKOVÁ, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

Poděkování

Děkuji své vedoucí diplomové práce Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové, CSc za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala.

Obsah

1	Úvod	7
2	Filozofie náboženství.....	10
3	Ateismus	13
4	Kritika náboženství v antice	15
5	Kritika náboženství ve středověku a novověku.....	20
6	Kritika náboženství v osvícenství.....	23
6.1	Paul H. D. Holbach (1723 – 1789).....	25
7	Kritika náboženství v 19. století a sekularizace	29
7.1	Ludwig Andreas Feuerbach (1804 – 1872).....	31
7.2	Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844 – 1900).....	35
7.3	Sigmund Freud (1856 – 1939)	38
8	Kritika náboženství ve 20. a na počátku 21. století.....	43
8.1	Bertrand Arthur William Russell (1872 – 1970).....	46
8.2	Nový ateismus	50
8.2.1	Richard Dawkins (nar. 1941).....	53
8.3	České prostředí.....	61
7.3.1	Otakar Antoň Funda (nar. 1943).....	61
9	Obrana víry a reakce na kritiku náboženství	68
9.1	Tomáš Halík (nar. 1948)	69
9.1.1	Tomáš Halík v návaznosti na Otakara Antoně Fundu	73
9.2	Vybrané reakce na nový ateismus a myšlenky Richarda Dawkinse	75
10	Jak mohou Židé ještě věřit?	80
11	Vlastní empirický průzkum: Víra v ČR.....	82
11.1	Zadání, metoda, technika, hypotézy a cíle	82
11.2	Výsledky	84
11.3	Zhodnocení.....	86

12	Závěr	88
13	Bibliografie	92
13.1	Seznam použité literatury a pramenů	92
13.2	Seznam ostatních zdrojů	97
14	Seznam obrázků a grafů.....	101
15	Resumé	102
15.1	Shrnutí	102
15.2	Summary	102
15.3	Resümee	103

1 Úvod

Diplomovou práci na téma Náboženství a sekularizační procesy: ateismus v moderních dějinách jsem si vybrala, protože mě toto téma zaujalo při bakalářském studiu. Zajímalo mě, jakým způsobem se jednotliví myslitelé vypořádávají s vyvracením náboženství či s jeho zpochybňováním, a proto jsem se rozhodla, že toto téma zpracuji. Práce by měla sloužit všem, kteří se o toto téma zajímají, protože českých prací na toto téma je oproti pracím na náboženská témata nepřiměřeně málo.

Práce má za hlavní cíl seznámit čtenáře s tématem ateismu v průběhu dějin s důrazem na moderní dobu, kterou označuji dobu počínající 18. stoletím až po současnost, tedy 21. století. Hlavní cíl práce má být naplněn dílčími cíli, jako je obecné seznámení se s tématem, průřez ateistickými myšlenkami v průběhu doby, interpretace děl vybraných myslitelů a na ně navazujících reakcí zastánců náboženství a jejich porovnání s vybranými ateistickými mysliteli. Práce je orientována na filozofii náboženství. Náboženství je v práci zastoupeno především křesťanstvím, protože právě křesťanství naši evropskou kulturu formovalo. Evropa je jediný kompletně christianizovaný světadíl.

V průběhu dějin se vyskytovaly různé názory na náboženství, včetně těch, které jej popíraly. Současný ateismus v mnoha případech už jen nekonstatuje svůj názor na náboženství, ale snaží se na něj neskrytě útočit s cílem zaujmout jeho místo ve společnosti.

Stejně tak vznikají na druhé straně nejrůznější obhajoby náboženství. Například Dinesh D'Souza si je také vědom toho, že „*ateisté už nechtějí být jen tolerováni. Chtějí získat monopol na veřejné fórum a křesťany z něj vyhnat.*“¹ Křesťané podle něj musejí na moderní ateisty a sekularisty začít aktivně reagovat a ne jen utíkat. „*Aniž by si to křesťané uvědomili, stali se jakýmsi postmodernisty a žijí podle evangelia dvou pravd. Mají náboženskou pravdu, která je vyhrazena neděním a svátkům, a světskou pravdu, která platí po zbytek času.*“² A to je podle D'Souzy špatně, protože to odporuje Bibli.

¹ D'SOUZA, Dinesh. Křesťanství a ateismus úplně jinak, s. 4.

² Tamtéž, s. 3.

Tento souboj se za celé lidské dějiny nepodařilo vyřešit a je hodně pochybností o tom, zda se to někdy podaří. Možná by se tento souboj mohl nazvat také jako souboj racionality s iracionalitou, ale kdo z nás je oprávněn říci, co je lepší nebo správnější?

První kapitoly práce budou věnovány definici pojmu ateismus a filozofii náboženství. Následovat by měly kapitoly zaměřené na kritiku náboženství v jednotlivých časových obdobích včetně jejich konkrétních zástupců až po současnost a nový ateismus.

Pro demonstraci ateismu jsem vybrala jak zahraniční zástupce, tak i jednoho českého. Ze zahraničních autorů jsem zvolila Paula Heinricha Dietricha von Holbacha, označovaného jako prvního velkého ateistu, Ludwiga Feuerbacha, podle něhož je Bůh zosobněnými přáními člověka, Friedricha Nietzscheho jako ateistu hlásajícího přehodnocení všech hodnot, Sigmunda Freuda jako představitele ateismu, který vzniká z touhy po ochraně, Bertranda Russella, který byl inspirací pro Richarda Dawkinse, podle něhož je náboženství škodlivé.

Z českých autorů jsem vybrala Otakara Antoně Fundu, protože jeho postoj je pro mě zajímavý zejména tím, že sám přešel z pozice věřícího na ateistu, když podle svých slov dospěl k názoru, že některá tvrzení, kterým křesťané věří, jsou neobhajitelná. Stejně tak se neztotožnil s tím, jak se kazatelé snaží různými způsoby neuvěřitelné příběhy obházet, aby se nemuseli pokoušet je vysvětlovat.

Další část práce bude naopak zaměřena na obranu víry a konfrontaci myšlenek některých ateistů s věřícími. Jako obhájce náboženství, konkrétně křesťanství, jsem vybrala jako českého zástupce Tomáše Halíka, protože jsem jeho myšlenky chtěla konfrontovat s myšlenkami Fundy, neboť se zabývají stejnými problémy, avšak každý z jiného postoje. Halík představuje teologický směr filozofie náboženství. Halík mě zaujal tím, že se jako křesťanský teolog pokouší o jakési smíření víry s ateismem.

Dále jsem jako obhájce náboženství, konkrétně křesťanství vybrala i zahraničního zástupce Dineshe D'Souzu, který přestože není Evropanem, přímo konfrontuje své názory bránící křesťanství před zástupci ateismu, zvláště nového ateismu.

Mnoho lidí se dnes obrací k náboženství z různých důvodů – chtějí někam patřit, být něčeho součástí, utéct před uspěchaným světem někam do klidu. Podle Českého statistického úřadu se na našem území počet věřících, kteří se hlásí ke konkrétní víře, zmenšuje. Od roku 2001 do roku 2011 však v České republice klesl i počet osob, které

se hlásí ke skupině bez náboženské víry, ale současně s tímto faktem se zvýšil počet osob, kteří na otázku víry odmítají odpovědět.³

Lidé často pod pojem věřícího zařazují jedince, kteří věří v Boha a chodí do kostela, a pod pojem ateisty toho, kdo v Boha nevěří a do kostela tedy nechodí. Je však nutné zdůraznit, že ateistou je člověk, který nevěří, že existuje jakékoli nadpřirozeno.⁴ Podle Davida Václavíka Češi spíše nevěří náboženským institucím, než že by nevěřili v nějakou vyšší moc. Mnoho lidí je spirituálních, i když oficiálně nepatří k žádné církvi. Podle tohoto religionisty nejsou Češi národem ateistů, jak se o nich často tvrdí, ale národem skeptiků.⁵ Rozhodla jsem se pro krátký dotazník, který měl ověřit, zda všichni, kdo o sobě tvrdí, že jsou ateisté, skutečně nevěří v nic nadpřirozeného.⁶ Podle religionisty Davida Václavíka náboženství v dnešní době funguje jako lepidlo společnosti a hlavně člověku dává odpovědi na otázky spojené s jeho existencí.⁷

Poslední část práce bude věnována empirickému průzkumu v podobě dotazníku zaměřeného na téma ateismu a víry v nadpřirozeno.

Diplomová práce je zaměřena na interpretaci myšlenek vybraných kritiků náboženství a u vybraných také porovnání s myšlenkami autorů obhajujících náboženství.⁸ V práci by měla být zřejmá analogie některých myšlenek pozdějších autorů s dřívějšími.

Závěr práce bude věnován souhrnu zjištěných informací včetně poznatků z dotazníku a vlastnímu zamyšlení nad problematikou.

³ Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky [online]. [cit. 2017-19-03].

⁴ POVOLNÝ, David. Být opravdovým ateistou je velký intelektuální výkon: Interview s Davidem Václavíkem [online]. [cit. 2017-03-03].

⁵ BEČKOVÁ, Teresie. Český ateismus je mýtus: Interview s Davidem Václavíkem [online]. [cit. 2017-03-03].

⁶ Viz zde kapitola číslo 11.

⁷ BEČKOVÁ, Teresie. Český ateismus je mýtus: Interview s Davidem Václavíkem [online]. [cit. 2017-03-03].

⁸ S ohledem na jednotlivé autory a použitá díla jsou v práci užívána malá a velká písmena. Pokud se jedná o obecnější myšlenky, které se nevztahují primárně k danému autorovi, je využíváno dělení na křesťanského Boha s velkým písmenem a ostatní bohy s písmenem malým.

2 Filozofie náboženství

Vznik moderní filozofie náboženství bývá spojován s osvícenstvím, konkrétně s Davidem Humem a jeho dílem *Přirozené dějiny náboženství*, avšak filozofové se náboženstvím zabývali už od starořeckých počátků samotné filozofie. Vytvoření samostatné filozofické disciplíny tak bylo jen otázkou času. Filozofie je určitým duchovním výkonem jedince, který patří do určitého sociálního a kulturního prostředí, a proto i filozofie je na těchto podmínkách závislá. Pokud je součástí tohoto prostředí náboženství, filozofie zde vždy zaujímá k náboženství nějaký postoj. „*Z toho vyplývá, že postoj filozofie k náboženství není nikdy neutrální.*“⁹ Důležité je také zmínit konkurenční vztah mezi filozofií a náboženstvím, který vznikl již v antice, kdy se rozum začal odpoutávat od slepé víry v mýtus.

Náboženství je ve filozofii náboženství chápáno jako jeden z filozofických problémů, který má být objektivizován a interpretován. Filozofie náboženství je „*filozofické objasnění jevu zvaného náboženství a jeho nejrůznějších souvislostí.*“¹⁰ Jedním z jejích úkolů je interpretace významu a smyslu náboženství ve společnosti.¹¹

K vývoji filozofie náboženství přispělo především nahromadění poznatků o náboženství, čímž došlo také ke zrůznění výpovědí o něm, a proto bylo nutné tradiční výkladová schémata přepracovat. Úkolem filozofie náboženství se tak stalo uspořádání náboženské skutečnosti, její systematizace a pokus o vnější pohled na náboženství. Druhým největším přispěním byl rozvoj mezikulturní a mezináboženské komunikace. Tradiční hodnoty a přijímané pravdy byly zpochybňovány na základě srovnání s ostatními kulturami. Snahy o celistvost a neměnnost církevního učení byly vystaveny snahám o reformy.¹²

Přestože existují různé možnosti, jak by filozofie náboženství měla náboženství zkoumat, co by ji mělo motivovat, či jaké úkoly by měla plnit, jistý problém se vyskytuje už v základu, a to, že „*do problematiky vztahů filozofie náboženství k náboženství nedokážeme vstoupit obecně uznávanou a společenstvím vědců sdílenou definicí náboženství.*“¹³ Mimo zmíněných cílů filozofie náboženství se vyskytují i různé

⁹ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Filozofie náboženství*, s. 11.

¹⁰ Tamtéž, s. 12.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž, s. 13.

¹³ Tamtéž, s. 20.

pokusy o její členění na dějinné etapy či typologizaci podle toho, co jednotliví autoři považují za směrodatné.

Jako příklad jsem pro svou práci vybrala členění dle rakouského filozofa náboženství Antona Grabner-Haidera (nar. 1940), protože je toto členění nejbližší k použitému dělení v mé práci zaměřené především na kritiku náboženství. Haider se orientoval na klasické členění evropského starověku, středověku a novověku. Autor filozofii náboženství člení na filozofii náboženství v řecké kultuře (např. antičtí sofisté a asébské procesy¹⁴), filozofii náboženství v prostředí římského helénismu (např. antičtí epikurejci a stoici), křesťanské výklady náboženství (např. středověcí církevní otcové) a kritickou emancipaci filozofie náboženství (např. osvícenci, současní autoři).¹⁵

Z pohledu studia religionistiky patří filozofie náboženství mezi nejproblematictější obory, protože je úzce spojena jak s filozofií, tak s religionistikou. Problém byl už od počátků religionistiky, která vznikla až po filozofii náboženství. Například při rozdělení na filozofii náboženství a náboženskou filozofii, docházelo k záměnám. Religionisté se někdy stavěli proti zařazení filozofie náboženství do religionistiky, protože podle nich byla filozofie náboženství vždy orientována na nějaký konkrétní filozofický směr a proto nebyla objektivní.¹⁶

Otakar Funda chápe filozofii náboženství jako vyústění religionistiky. Důrazně od sebe odlišuje filozofii náboženství a náboženskou filozofii. Podle něj je náboženská filozofie nakloněna nějakému konkrétnímu náboženství, jehož názory se snaží filozoficky prezentovat, kdežto filozofie náboženství není svázána žádnými náboženskými myšlenkami, ale snaží se o reflexi výpovědí daného náboženství. Náboženství jako jev lidských dějin potom zkoumá religionistika.¹⁷

Podle Heleny Pavlincové a Břetislava Horyny platí, že *„filosofie náboženství je disciplína filosofická, nikoli religionistická. [...] filosofie náboženství je pro religionistiku disciplínou spekulativní, interpretativní, hermeneutickou a zčásti též*

¹⁴ Obžalování z bezbožnosti (asébia).

¹⁵ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Filosofie náboženství*, s. 25 – 26. Haider podle Heleny Pavlincové uvádí také pět základních typů filozofie náboženství. Jedná se o analytickou, hermeneutickou, konfesní, pozitivistickou a racionalistickou filozofii náboženství. Čerpáno: tamtéž, s. 28 – 30.

¹⁶ Tamtéž, s. 37.

¹⁷ FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 67 – 68.

normotvornou.“¹⁸ Normotvornou tím, že stanovuje, co tvoří náboženství, jaké jevy a skutečnosti, avšak bez zaměření na konkrétní náboženství.¹⁹

„Filosofii náboženství můžeme z religionistických zřetelů pochopit jako zpravidla usoustavěnou nauku o funkcích a kategoriích náboženství, o základních náboženských pojmech, jež přibližují jádro náboženského systému (můžeme-li o takovém hovořit), a o kulturní hodnotě, významu a smyslu náboženství jako svého druhu konstitutivního jevu v dějinách jednotlivých lidských kultur. Filosofie náboženství je stejně jako religionistika jednou z věd o člověku.“²⁰

¹⁸ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Filosofie náboženství*, s. 40.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

3 Ateismus

Ateismus je rozšířeným pojmem, ale definovat jej lze obtížně, nelze jej převést na jediný myšlenkový směr. Ateismus nemá přesně daná specifika, ale jedním ze spojujících článků je nevíra v Boha. Pojem tak může označovat popírání Boží existence, ale ateista může být podle Tomáše Machuly, děkana teologické fakulty Jihočeské univerzity, i člověk, který se o existenci Boha jen nezajímá či popírá jeho existenci z konkrétních důvodů, například po hrůzách války.²¹

Podle Ivana Odila Štampacha (nar. 1946) je ale ateismus z hlediska úvah o náboženství nutné chápat jako odmítnutí náboženství a ne jen jako odmítnutí existence Boha, protože potom by ateismem byly i náboženské systémy jako taoismus nebo buddhismus, které neuznávají osobního Boha. Ateismus může znamenat i popírání smysluplnosti náboženských výpovědí nebo neužitečnost či dokonce škodlivost náboženství. Obecně lze říci, že v ateismu jde o více než o pouhou negaci věty, že Bůh je. Na druhou stranu někdy nemusí jít ani o úplné vyloučení transcendence, které je podle některých myslitelů chápáno jako překročení sama sebe ze sebe.²²

„Ateisté se vyskytují v nejrůznějších odrůdách a zakládají vlastní sektářské tábory. Existují sekularisté, nevěřící, nonteisté, apateisté, antiteisté, agnostici, skeptikové, volnomyšlenkáři a humanisté. Mezi některými skupinami je tenká hranice.“²³

Podle internetové encyklopedie BBC jsou ateisté lidé, kteří věří, že bohové a ostatní nadpřirozená bytí jsou jen výtvoři legend a mýtů a jsou nesmyslné.²⁴ Podle Jana Jandourka se jedná většinou o „*odmítnutí existence Boha, popřípadě nějakých duchovních bytostí, jako jsou bohové, bohyně, andělé, ďábel, duchové a podobně.*“²⁵ Někdy se mezi ateisty zařazují i pohané, protože nevěří v jediného Boha.

Reakci na nevíru v Boha lze najít i v Bibli např.:

Žalm 14: 1: „*Blázen myslí, že Bůh není!*“

Římanům 1: 21 – 23: „*Ačkoli poznali Boha, neoslavili ho jako Boha ani mu neprojevíli vděčnost, nýbrž upadli ve svých myšlenkách do marnosti a jejich nerozumné srdce se*

²¹ ŠIŠKA, Jakub. O původu ateismu: Interview s Tomášem Machulou [online]. [cit. 2017-03-19].

²² HORYNA, Břetislav a Helena PAVLINCOVÁ. *Dějiny religionistiky*, str. 404.

²³ D'SOUZA, Dinesh. *Křesťanství a ateismus úplně jinak*, s. 26.

²⁴ BBC. *Atheism*. In: BBC Religion [online]. [cit. 2015-03-03].

²⁵ JANDOUREK, Jan. *Vzestup a pád moderního ateismu*, str. 12.

ocitlo ve tmě. Tvrdí, že jsou moudří, ale stali se blázny. Zaměnili slávu neporušitelného Boha za zpodobení obrazu porušitelného člověka, ptáků, čtvernožců a plazů. “

Římanům 1: 28 – 32: „Právě tak, jako neuznali za dobré poznávat Boha, vydal je Bůh jejich neosvědčené mysli, aby dělali, co se nesluší: Jsou naplněni veškerou nepravostí, smilstvem, ničemností, chamtivostí, špatností [...].“

Kritika náboženství se ale objevuje již ve starověkém Řecku a Římě, viz další kapitoly. V dnešní době je ateismus ve společnosti chápán dvěma odlišnými způsoby. První možnost připouští víru v nadpřirozeno bez víry v konkrétní bohy, druhá možnost nepřipouští žádné nadpřirozeno včetně bohů. Teoreticky tedy může být pro někoho ateistou i ten, kdo vyznává jiné náboženství, jako to bylo ve starověkém Řecku a Římě, když někdo neuznával boha autorit.²⁶

Jak už bylo uvedeno v úvodu práce, podle Davida Václavíka je ateistou ten, kdo nevěří, že existuje jakékoli nadpřirozeno.²⁷ Český ateismus je podle Václavíka mýtus, protože Češi než že by byli nespirtuální, spíše chovají nedůvěru k náboženským institucím. Tato nedůvěra má u nás historické kořeny z poloviny 19. století, kdy byla církev vnímána spíše nepřátelsky díky spojení s rakouským režimem, jako nepřitelem českého národu.²⁸

²⁶ ONFRAY, M. *In Defense of Atheism*, s. 22.

²⁷ POVOLNÝ, David. Být opravdovým ateistou je velký intelektuální výkon: Interview s Davidem Václavíkem [online]. [cit. 2017-03-03].

²⁸ BEČKOVÁ, Teresie. Český ateismus je mýtus: Interview s Davidem Václavíkem [online]. [cit. 2017-03-03].

4 Kritika náboženství v antice

Mohlo by se zdát, že ateismus a s ním spojené úvahy o náboženství jsou charakteristické až pro moderní dobu, avšak úvahy o náboženství jsou spojeny s evropskými dějinami už dva a půl tisíce let. Aby náboženství mohlo být vystaveno kritickému zpochybnění, musí být společnost, která toto náboženství vyznává, schopna dostatečného intelektuálního odstupu od něj samého. „*Kritika náboženství pak předpokládá existenci a funkční zapojení určité filosofie náboženství.*“²⁹ Díky filozofii náboženství se tak náboženství stává předmětem racionální kritické reflexe.

První filozofické úvahy o podstatě a důvodech náboženství vznikly ve starověkém Řecku a Římě. Myšlenky filozofů v Řecku jsou typické tím, že jsou k náboženství kritické a hlavně myšlenkově nezávislé.³⁰ Rozhodla jsem se začít právě tímto obdobím a mysliteli, protože mnoho jejich myšlenek přebírají i pozdější období. Pro nastínění poměrů kritiky náboženství ve starověku jsem vybrala reprezentativní vzorek různých myšlenek starověkých myslitelů. Jejich úvahy se zaměřují jak na vznik světa a jevy v něm, tak i na vznik náboženství a jeho funkci ve světě.³¹ Tyto úvahy jsou k náboženství kritické, ale většinou ještě ne zcela ateistické. Většinou tito myslitelé kritizují část náboženských představ, ale podstatné je, že právě tyto představy jsou inspirací pozdějších ateistických myslitelů.

Důležité je také upozornit na to, že kritika náboženství, i když byla spojená se snahou o pochopení světa, jevů v něm, ale i vztahů ve společnosti, byla tvořena spíše ojedinělými názory, kterým většina antické společnosti nebyla ochotna naslouchat. Kritici náboženství se tak vystavovali nejrůznějším postihům. Často byli tito myslitelé nařčeni z bezbožectví (asebeia)³² a vyhnáni, aby nekazili společnost. Jsou známa například nařčení z bezbožectví a následná vyhnanství u Anaxagora z Klazomen a nebo Prótagora z Abdér, jejichž základní myšlenky budou nastíněny níže.³³ Nejrůznější postihy jsou v naší společnosti přítomny dodnes.

²⁹ HORYNA, Břetislav a Helena PAVLINCOVÁ. *Dějiny religionistiky*, s. 10.

³⁰ Tamtéž, s. 11.

³¹ Datace života vybraných myslitelů je použita především pro přibližné seřazení od nejstarších autorů po nejmladší. U mnoha starověkých myslitelů přesná datace není známa.

³² „*V aténském trestním zákoníku se objevuje pojem asebeia – tedy doslova bezbožnost, neúcta vůči bohům. Jak však byla definována, to nevíme.*“ Citováno: JANDOUREK, Jan. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 21.

³³ HORYNA, Břetislav a Helena PAVLINCOVÁ. *Dějiny religionistiky*, s. 13.

Na počátku úvah o vzniku světa jinak, než božským způsobem, byl Anaximandros z Milétu (asi 610 – 546 př. n. l.), který se snažil o racionální vysvětlení. Anaximandros se snažil vysvětlit původ života na zemi včetně člověka rozumem, bez zásahu bohů. První život podle něj tedy nevznikl zásahem bohů, ale postupně se vyvinul z působení slunečního tepla a mořských naplavenin. První živočichové byli podle něj opatřeni ostatnou kůrou. Konkrétně lidé se podle této myšlenky vyvinuli uvnitř ryb, a když byli dostatečně silní, aby se stali soběstačnými, vystoupili z ryb na souš.³⁴

Původ nebeských těles se Anaximandros snaží také vysvětlit racionální cestou. Podle něj vznikla vyloučením z nebeského ohně. Například Slunce je podle něj duté kolo plné ohně, ze kterého na jednom místě otvorem oheň vystupuje. Měsíc je podle něj podobný vozovému kolu několikrát většímu, než je Země.³⁵

Podle zlomků, které se nám dochovaly z Anaximandrových myšlenek, lze usuzovat, že pokud je podle něj něco označováno jako božské, pak je to neohraňčené, neomezené a neurčité, které je nazýváno apeiron. Apeiron oživuje a formuje svět. Je věčné a nestárnoucí. Vše z něj vzniká a zároveň do něj i vše zaniká.³⁶ Pralátku neboli arché, ze které vše vzniklo, hledali starořeční myslitelé, avšak Anaximandros jako pralátku neoznačil jedinou konkrétní látku, ale právě zmíněný apeiron. Anaximandros se snažil o vysvětlení světa, ale přímo o kritiku náboženství se podle dochovaných zlomků příliš nezajímal.

Jedním z prvních kritiků náboženství, o kterém se nám také dochovaly jen zlomky, byl filozof Xenofánes z Kolofónu (570 – 475 př. n. l.). Xenofánes byl proti antropomorfním představám o bozích, protože například Homér a Hésiodos bohům připisovali vlastnosti, které i u lidí byly trestuhodné. „*Všechno to, co je u lidí hanbou a potupou, přiřkli Homér a Hésiodos bohům: krást, cizoložit a navzájem se podvádět.*“³⁷ Bůh je podle Xenofána jeden, nepodobá se nikomu smrtelnému, nepohybuje se a celý vidí, slyší a myslí.³⁸ Xenofánes tedy nebyl ateista, protože věřil v boha, kterému připisoval kulovitou podstatu. Zároveň však odsuzoval zobrazování bohů s lidskými vlastnostmi.³⁹ „*Kdyby však volí, koně či lvi měli ruce [...], koně by kreslili podoby bohů podobné*

³⁴ HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost*, s. 69.

³⁵ SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů*, s. 34.

³⁶ Tamtéž, s. 33.

³⁷ KIRK, G. S., J. E. RAVEN a Malcolm SCHOFIELD. *Předsokratovští filosofové*, s. 217.

³⁸ Tamtéž, s. 218.

³⁹ JANDOUREK, Jan. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 22.

*koňům a volové podobné volům [...].*⁴⁰ I přes tyto názory nebyl Xenofánes svými současníky řazen mezi atheoi, tedy mezi bezbožníky, neboť dosud panují spory o tom, zda nebyl spíše jedním z prvních monoteistů.⁴¹

Anaxagorás z Klazomen (asi 500 – 428 př. n. l.), byl obviněn z bezbožnosti, protože například tvrdil, že „*Slunce, měsíc a všechny hvězdy jsou rozžhavené kameny uchvácené otáčením etheru.*“⁴² To bylo v době, kdy společnost většinově věřila, že bůh Hélios je zosobněním Slunce, a proto každodenně jezdí po obloze od východu k západu ve zlatém voze taženém okřídlenými koňmi.⁴³ Anaxagorás se snažil o vysvětlení našeho světa včetně vesmíru. Vysvětloval řeky na Zemi, nepřítomnost prázdna, duhu jako odraz sluneční záře, Měsíční světlo v závislosti na Slunci, zatmění Slunce nebo Měsíce v závislosti na zákrytu a pořadí vesmírných těles. Podle Anaxagora jsou ve vzduchu semena všeho a z těch, když spadnou na zem nebo do vody, vznikají živočichové a rostliny.⁴⁴

Objevovaly se i názory, které souvisely s tím, že nelze dokázat a zároveň ani popřít existenci bohů. S tímto názorem nejspíše souhlasil i další řecký myslitel, sofista⁴⁵ Prótagorás z Abdér (asi 485 – 410 př. n. l.), který by mohl být jedním z prvních agnostiků v dějinách lidstva. „*O bozích nemohu vědět, ani že jsou, ani že nejsou, ani jakou mají podobu.*“⁴⁶

Podle sofisty Prodiky z Keu (asi 470 – 415 př. n. l.) a jeho racionalistické teorie vzniklo náboženství tím, že lidé začali uctívat věci a jevy, které potřebovali k životu. Jedná se například o Slunce pro jeho světlo a teplo, oheň, řeky, lesy a mnoho dalšího.⁴⁷

Naopak sofista Kritiás (asi 460 – 403 př. n. l.) rozhodně tvrdí, že náboženství „*vynalezli, moudří mužové*“ k tomu, aby ovládli a na uzdě udrželi lidské vášně a zachovali řád ve společnosti.⁴⁸ Podle něj je tak náboženství nástroj k tomu, aby lidé neporušovali zákony, ani když je nikdo nevidí, ze strachu z božského potrestání. Tato víra podle něj

⁴⁰ KIRK, G. S., J. E. RAVEN a SCHOFIELD, Malcolm. *Předsokratovští filosofové*, s. 217.

⁴¹ JANDOUREK, Jan. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 22.

⁴² SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů*, s. 111.

⁴³ KOPŠ, Karel. Helios, Faetón a ostrov boha slunce [online]. [cit. 2017-03-19].

⁴⁴ SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů*, s. 111 – 112.

⁴⁵ Sofisté byli starořečtí učitelé moudrosti. Sofisté obcházeli obce a učili hlavně rétoriku, ale i astronomii, počítárství a další. Učili tak například úspěšnému mluvení u soudu nebo na sněmu. Na rozdíl od filozofů učili pro výdělek.

⁴⁶ SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů*, s. 158.

⁴⁷ HORYNA, Břetislav a Helena PAVLINCŮVÁ. *Dějiny religionistiky*, s. 12.

⁴⁸ Tamtéž, s. 13.

vznikla z nevědomosti a strachu lidí z neznámého.⁴⁹ Protože náboženství tvoří z neznámého známé, když například člověk dříve neznal původ hromu, náboženství mu přiřklo boha, a tak člověka uklidnilo, že ví, co je příčinou hromu, přestože to tak z vědeckého hlediska není.

Dalším starořeckým myslitelem, který se zabýval náboženstvím, byl atomista Démokritos (460 – 370 př. n. l.). Démokritos se zaměřil na psychologickou stránku náboženství. Náboženství tak podle něj vzniklo ze strachu lidí z neznámých přírodních jevů. Podstatou všech věcí jsou podle Démokrita malá nedělitelná tělíčka, která nazývá atomy. Počátkem všeho je podle něj plno a prázdno.⁵⁰ Také se snaží o vysvětlení světa a dějů v něm bez nadpřirozených příčin, a proto například říká, že „někdy vzniká zemětřesení vzduchem, jindy vodou, jindy obojím.“⁵¹ Přestože nebylo jeho přesvědčení o světě ve všem dle skutečnosti, jak dnes víme, můžeme z něj přesto vyčíst, že pro nadpřirozené síly ve světě tvořeném souhrnem atomů v něm nebylo místo. I posmrtný život pro něho byla jen lež. Přesto však údajně věřil na nevěčné bohy tvořené atomy, ve znamení či věštby.⁵²

Jedním z prvních ateistů, kteří přímo odmítali existenci bohů, byl sofista Diagoras z Mélu (asi 2. pol. 5. st. př. n. l.). Diagoras původně věřil v existenci spravedlivých bohů, ale po vlastních zkušenostech, kdy zjistil, že ve skutečnosti ti, co klamou, potrestání nebem nejsou, věřit přestal. Neboť kdyby spravedlnosti milovní bohové existovali, nepřipustili by nespravedlnost, které je ve světě mnoho. A to je podle něj přesvědčivé vyvrácení existence bohů.⁵³

V duchu již zmíněné Prodikovy koncepce uvažoval Euhémeros (asi 340 – 260 př. n. l.), který žil v době, kdy se Alexandr Veliký chtěl nechat uznat bohem a přijímat pocty, které náležely v té době bohům. Podle Euhéméra tak lidé začali uctívat významné jedince ze svých řad, a tak se následně stali svými vlastnostmi a podobou předobrazy bohů. „*Tím Euhemer vysvětlil i prvek antropomorfismu.*“⁵⁴ Podle tohoto myslitele dostala název i teorie zvaná euhemerismus, jež je založená na tom, že mýty mají základ

⁴⁹ HORYNA, Břetislav a Helena PAVLINCOVÁ. *Dějiny religionistiky*, s. 13.

⁵⁰ SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů*, s. 127.

⁵¹ Tamtéž, s. 130 .

⁵² HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost*, s. 80.

⁵³ Tamtéž, s. 77.

⁵⁴ HORYNA, Břetislav a Helena PAVLINCOVÁ. *Dějiny religionistiky*, s. 12.

ve zkrácené historii a bohové byli původně významnými lidmi. Tyto myšlenky se vyskytovaly již u zmíněného Xenofána z Kolofónu přibližně o sto let dříve.

V dějinách starověkého Řecka a Říma v nastíněném duchu kritiky náboženství bylo mnoho dalších autorů. Často se však jejich myšlenky prolínají s již výše uvedenými. Jedná se například o Hérakleita z Efesu, Tita Lucretia Cara nebo Epikúra ze Sámu.

5 Kritika náboženství ve středověku a novověku

Středověk bývá označován v Evropě za dobu křesťanství, dobu jednoho Boha. Náboženství bylo téměř samozřejmostí, o ateismu se v té době příliš nemluví. „*Tradičně konkurenční vztah náboženství a filosofie se projevil v christianizované evropské kultuře překrytím filosofické řeči o světě a člověku křesťansko-náboženským univerzalistickým nárokem na pravdu (...) Starověké pronikání přírody a světa rozumem ustupuje zvolna do pozadí.*“⁵⁵ Filozofie byla podrobena víře – ancilla theologiae.⁵⁶ Ve věcech víry bylo odmítáno použití rozumu. Filozofie měla sloužit k obraně víry. Názory na propojení víry a rozumu spojeného s filozofií a vědou se ale během středověku různily. Vynořuje se tak i otázka existence Boha a její racionální obhajoby, například Tomáš Akvinský píše o pěti cestách, kterými lze dojít k existenci Boha.⁵⁷

V průběhu středověku začalo také hlouběji do Evropy pronikat Aristoteléské učení a křesťanství se s ním muselo vyrovnat. Především v tom, že Aristoteles popíral stvoření a nesmrtelnost lidské duše.⁵⁸ Aristotelismus se díky tomu rozdělil na dvě větve, ortodoxní a heterodoxní, z nichž první si aristoteléské vědění chtěla upravit tak, aby bylo slučitelné s křesťanstvím, a druhá větev jej chtěla ponechat v nezměněné podobě.

Evropský středověk je také dobou inkvizice. Církev se za její pomoci snažila udržet svou autoritu a jednotné křesťanské učení. Vzpomeňme jen na známý Galileův případ. Přestože byl Galilei věřící a pouze vysvětloval přírodní zákony jinak než Bible, byl církví odsouzen k domácímu vězení. Galilei tvrdě stál za tím, že nelze vědu poměřovat s vírou, a proto se nelze odvolávat na Písmo svaté v otázce poznání přírody. Věda by podle něj měla mít vlastní autonomii a nevztahovat se k autoritě svatých knih.⁵⁹ Nakonec se roku 1615 Galileovy pro církev opovážlivé myšlenky dostaly až před inkviziční soud. Roku 1616 byl inkvizičním soudem odsouzen heliocentrismus a s ním i zakázáno Galileiovy jej podporovat.

V pozdějším díle se však Galileo ke kopernikovskému obratu vrátil, a proto byl církví shledán podezřelým z kacířství, „...že ses přidržoval – a věřil v ni – nauky nepravé

⁵⁵ HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost*, s. 99.

⁵⁶ *Philosophia est ancilla theologiae.*/ Filozofie je služkou teologie. (Tomáš Akvinský)

⁵⁷ Argument nehybného hybatele, první příčiny, z nahodilosti a nutnosti, ze stupňů dokonalosti, z účelnosti.

⁵⁸ JANDOUREK, Jan. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 26.

⁵⁹ PARK, Katharine a DASTON, Lorraine. *The Cambridge history of science*, s. 745 – 746.

a odporující všem svatým a božským Písmům, že Slunce je středem Země a že se nepohybuje od východu k západu a že se Země pohybuje a že není středem světa...“⁶⁰, a odsouzen s tím, že když odvolá, co řekl, bude mu trest zmírněn. V té době byl Galilei nejspíše již psychicky zlomený a své učení nakonec odvolal. „*Já, Galileo Galilei...přisahám, že jsem vždy věřil, že věřím nyní a že s pomocí boží budu i nadále v budoucnosti věřit ve vše, co zastává jako pravé, co káže a učí svatá církev katolická a apoštolská...přicházím s upřímným srdcem a nepředstíranou vírou zřici se shora uvedených bludů, kacířství a sektářství, jež se protíví církvi svaté, proklít je a opovrhnout jimi.*“⁶¹ Těžko by někdo po těchto událostech mohl tvrdit, že Galilei při svém odchodu ze soudní síně mohl prohlásit „a přece se točí“.⁶²

Ještě před Galileem byl v roce 1600 shledán vinným a následně upálen Gorgiano Bruno za své údajně proticírkevní smýšlení. Zastával například názor, že Země není středem světa a vesmír je nekonečný. Na rozdíl od Galilea své teze, které neměl nijak dokázané, odmítl odvolat. Bruno také nebyl ateista.

Před dobou osvícenství stojí ještě například empirista David Hume (1711 – 1776), který někdy k tomuto období bývá řazen generačně, avšak jeho myšlenky se s osvícenci někdy neshodují, zvláště myšlenka neomezené důvěry v lidský rozum. Hume byl věřící, avšak náboženské myšlenky také kritizoval, zvláště doktríny organizovaného náboženství a víru v zázraky. Zázraky podle něj odporují zkušenosti a porušují přírodní zákony. Zázrak nelze pojmově uchopit, protože kdyby jej člověk viděl poprvé, neměl by ho jak identifikovat, a proto o něm nelze informovat ostatní. Zázraky jsou podle Huma vymyšlené a nedokazatelné. Zázraky jsou typické hlavně u zaostalých národů nebo převzaté od zaostalých předků.⁶³

Víra v Boha je dle něho záležitostí pocitů, jako je například naděje nebo strach ze smrti. Náboženství podle něj nevzniklo z rozumových důvodů, ale z psychologických. Protože kdyby byl pojem Boha vysvětlitelný rozumovými důvody, museli by všichni lidé sdílet představu stejného Boha. Tak to ale není. Podle Huma je také nepřekonatelný problém teodiceje⁶⁴, protože nelze nijak racionálně vysvětlit zlo ve světě, když Bůh je nekonečně dobrý a všemohoucí. „*Chtěl by zabránit zlu a nedovede to snad? Pak jest malomocný.*“

⁶⁰ LORIA, Gino. *Galileo Galilei*, s. 89.

⁶¹ NAMER, Émile. *Případ Galilei*, s. 149 – 150.

⁶² LORIA, Gino. *Galileo Galilei*, s. 93.

⁶³ HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost*, s. 181.

⁶⁴ Ospravedlnění všemohoucího dobrého Boha za přítomnost zla ve světě.

*Či dovede a nechce? Pak jest zlovolný. Či dovede a chce? Odkud tedy jest zlo?*⁶⁵
Mravnost podle Huma je nezávislá na náboženství, ale náboženství ji může podporovat.
V tom je podle Huma význam náboženství.⁶⁶ K některým Humovým myšlenkám se
odvolávají i pozdější ateističtí myslitelé.

⁶⁵ HUME, David. *Přirozené dějiny náboženství*, s. 169.

⁶⁶ HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost*, s. 181 – 184.

6 Kritika náboženství v osvícenství

„*Předrevoluční absolutismus se často označuje jako svazek oltáře a trůnu.*“⁶⁷ Toto označení je nepřesné, protože tyto dvě veličiny existovaly vedle sebe, ale nijak výjimečně spolu nespolupracovaly. Stát měl mít jedno určité náboženství z důvodu udržení své jednoty, a proto bylo dovoleno zakročovat proti odpůrcům. Poddaní museli sdílet teritoriálně víru se svým pánem. Náboženství mělo kontrolu nad společností.⁶⁸

Filozofie se v tomto období dělila na dva proudy. První, který stál za vírou v existenci Boha jako garanta morálního řádu, druhá naopak stála za tím, že tradiční křesťanství je nepřitelem tolerance. Objevovaly se tak snahy o víru jako svobodnou záležitost jedince či pokusy o nové pojetí náboženství bez nedostatků, které mělo křesťanství. Stát ctil náboženské předpisy.⁶⁹

V osvícenství se opět vrátila kritika náboženství. Tentokrát spojena i s kritikou společnosti. Osvícenství podporovalo užívání rozumu a humanizaci lidské rasy. Vznikla také nová kosmologie, která podporovala víru v rozum, když například lidé začali předvídat pohyby planet. Člověk začal poznávat vesmír bez Boha. Bůh se pro mnohé stal nepotřebnou hypotézou.⁷⁰

„*Kdy se objevují první rozhodnutí ateisté? Za první svědectví o takovém postoji bývá považován text anonymního francouzského autora, který se podepisoval jako Theoprastus redivivus (1659).*“⁷¹ Bůh podle něj není, ale pro společnost je myšlenka Boha užitečná. Tato myšlenka podle něj udržuje společnost a její morálku.⁷²

Počátek osvícenství ve Francii je také spjat s Pierrem Baylem (1647 – 1706), kterého zde zmiňují, protože mimo jiné obhajoval ateisty a s nimi i náboženskou toleranci. Jeho pozice byla založena na tom, že člověk nemůže poznat absolutní pravdu, a proto si ani žádné náboženství nemůže činit nárok na bezpodmínečné uznání. Podle Bayla je víra rozumově nepochopitelná. Církevní dogmata odporují rozumu, ale právě díky tomu

⁶⁷ HORYNA, Břetislav a Helena PAVLINCOVÁ. *Dějiny religionistiky*, s. 33.

⁶⁸ Tamtéž, s. 34.

⁶⁹ JANDOUREK, Jan. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 32.

⁷⁰ Tamtéž, s. 33.

⁷¹ Tamtéž, s. 34.

⁷² Tamtéž, s. 34.

vytvářejí podle něj víru, protože kdyby byla rozumem pochopitelná, nevyžadovala by víru, ale porozumění. Víra má tedy podle něj zásluhou v tom, že překonává rozum.⁷³

Abbé Jean Meslier (1664 – 1729), první novověký radikální ateista, popíral existenci bohů, protože jsou to podle něj jen výtvořiny lidské mysli. Díky těmto výtvořinám může církev vykořisťovat nevzdělané lidi. Věřil v přirozený rozum, který napomůže k vytvoření spravedlivé společnosti. Meslier byl povoláním duchovní, protože si to přáli jeho rodiče. Sám však přiznal, že měl výčitky, když lidem musel hlásat „zbožnou lež“. I evangelia podle něho lžou. Kristus byl podle něj pomatený fanatik.⁷⁴

Dalším ateistou byl Julien Offray de La Mettrie (1709 – 1751), podle něhož by mohl být svět šťastný, pokud by se stal ateistickým. Podle La Mettrie jsou fanatičtí kněží nebezpeční pro společnost, ateismus lze spojit s morálním životem a nejlepší ze všech států je stát ateistický. Z důvodu svého ateismu musel uprchnout do Holandska, kde vydal knihu *Člověk stroj* (1748).⁷⁵ V tomto díle vyvrací dualismus, existenci hmotné a duchovní substance.

Jedním z nejznámějších představitelů francouzského osvícenství byl deista Francois Marie Arouet neboli Voltaire (1694 – 1778), který nepatřil mezi ateisty, ale hojně náboženství kritizoval. Voltaire věřil v právo a osobní svobody včetně těch, které se vztahovaly k náboženství. Náboženství pro něj znamenalo především systém morálních norem. Bylo akceptovatelné, dokud neodporovalo obecným morálním hodnotám. Pokud jim odporovalo, muselo být zavrhnuto.⁷⁶

Voltaire takto analyzoval Starý a Nový zákon, včetně pozdějšího vývoje křesťanství a našel mnoho prvků, které s morálkou nebyly slučitelné. Voltaire požadoval přirozené náboženství založené na rozumu, jímž dobové křesťanství podle něj nebylo. Stál proti pověřivému křesťanství, ale zároveň odmítal i ateismus, protože v zájmu zachování morálky podle něj musí být lidem vštěpována „rozumová víra v nejvyšší bytost.“⁷⁷ Společnost ateistů by podle něj byla možná pouze za předpokladu, že by se jednalo pouze o uvědomělé filozofy uznávající morálku. Protože ale taková společnost není reálná, musí v ní být představa trestajícího Boha, protože jen ten může potrestat i skryté

⁷³ HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost*, s. 152 – 153.

⁷⁴ Tamtéž, s. 154.

⁷⁵ JANDOUREK, Jan. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 35.

⁷⁶ HORYNA, Břetislav a Helena PAVLINCOVÁ. *Dějiny religionistiky*, s. 21 – 22.

⁷⁷ Tamtéž, s. 22.

zločiny. Charakteristická je pro něj v tomto ohledu jeho věta: „*Kdyby Bůh neexistoval, museli bychom jej vymyslet.*“⁷⁸

Voltaire byl zastáncem rozumového náboženství⁷⁹ s jediným dogmatem, a to s existencí boha, jako nejvyšší bytosti. Tento bůh nepatří určitému náboženství, ale je nejvyšší bytostí vůbec. Voltaire to ukazuje na příkladu krčka a hlemýždě, nápadně podobného Xenofánovu vysvětlení podoby bohů: „*To je krásná stavba,*“ *pravil krtek:* „*to dílo zajisté vykonal velmi mocný krtek*“ – „*Žertujete,*“ *odvětil hlemýžď:* „*stavitelem této budovy je jistě nějaký geniální hlemýžď.*“⁸⁰

Denis Diderot (1713 – 1784) se stavěl k existenci Boha lhostejně, neboť podle něj není důležité, jestli Bůh je nebo není, protože to člověk k životu nepotřebuje. Podle Diderota není potřeba ani Boha jako stvořitele, protože hmota má svou vlastní dynamiku. Sám se za ateistu nepokládal.⁸¹

Podle Clada Adriana Helvétia (1715 – 1771) lidé svá přání promítali do náboženských bájí. Posmrtný svět měl povahu toho, co jednotlivé národy v životě potřebovaly. Posmrtný svět například loveckých národů tak představoval lesy bohaté na zvěř a řeky plné ryb.⁸²

6.1 Paul H. D. Holbach (1723 – 1789)

Paul Heinrich Dietrich von Holbach, německofrancouzský přírodovědec a filozof, se narodil v roce 1723 v Edesheimu a zemřel v roce 1789 v Paříži. Studoval právo a přírodní vědy. Díky dědictví a titulu barona byl doživotně zabezpečen. V Paříži si otevřel salon, kde se scházeli francouzští encyklopedisté jako například Diderot nebo d'Alembert. Mezi jeho díla patřil například *System přírody*, *Společenský systém* nebo *Kapesní bohosloví*.

Holbach byl osvícenec, materialista a někdy bývá označován také jako „osobní nepřítel Boha“, protože byl v tomto ohledu velmi rozhodným a důsledným ateistou. Byl autorem „*Bible ateistického materialismu*“. Toto dílo bylo ve své době nejdůkladnější ve zdůvodnění protináboženského světového názoru. Podle Holbacha, jak píše ve svém

⁷⁸ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie. II*, s. 230.

⁷⁹ Dokazováno přirozeným rozumem.

⁸⁰ VOLTAIRE: *Filosofický slovník, čili rozum podle abecedy*, s. 26.

⁸¹ HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost*, s. 159.

⁸² Tamtéž, s. 162.

díle, neexistuje nic nadpřirozeného.⁸³ Víra v Boha je podle něj důsledkem zoufalství, když člověk nedokáže najít jiné vysvětlení například pro svou existenci. Lidé z lenosti nazývají první příčinu Bohem a nesnaží se hledat jinou. Bůh je výtvar lidského mozku.⁸⁴

Teologie je podle Holbacha věda, která se zabývá nepochopitelným. Tím, co nejde uchopit smysly. Tato věda uráží lidský rozum, protože jasné věci mění na klam, nemožné věci na uvěřitelné, zdravý rozum v šílenství.⁸⁵ Teologie je urážkou rozumu, protože vše vysvětluje opačně a nesmyslně, než jsme zvyklí chápat. Podle Holbacha existuje přirozená příroda bez nadpřirozené alternativy. Příroda svou energií tvoří řetězec příčin a následků.⁸⁶ Člověk se považuje za nadřazeného ostatním živočichům, ale není k tomu opodstatněný.⁸⁷ Pouze člověk je údajně obdařen duší, avšak duše je neidentifikovatelná jako onen svět. Holbach se domnívá, že teologové si zřejmě duše vymysleli, aby někdo mohl obydlet právě onen svět.⁸⁸

Holbach se dále zabývá otázkou existence boha. Jestliže existuje bůh a lidská duše, teologové by to podle něj měli dokázat. Duchovní chtějí, aby lidé vnímali boha navzdory tomu, že toho nejsou svými smysly schopni, protože bůh je nedostupný všem jejich smyslům. Stejně tak člověk získává představy až díky zkušenostem, a proto je nemůže mít vrozené, ani představu boha.⁸⁹ Člověk nemůže boha pochopit, protože lidský mozek není uzpůsoben k pochopení nekonečné bytosti. Teologové by v tom mohli ostatním lidem pomoci přetlumočit pochopení boha, ale rozhodli se, „že nám nikdy neřeknou, co je ve skutečnosti ten jejich bůh. Říkají nám vždy jen, jaký není.“⁹⁰ Bůh „je prostě nic a přelud, vymyšlený k objasnění přírody, přitom však s touto přírodou ve věčném sporu.“⁹¹

Náboženství tak vzniklo z neznalosti přírodních jevů, které lidé začali považovat za zázrak od nějaké všemocné bytosti a tak stvořili boha. Postupně bůh v myslích lidí pevně zakořenil, aniž by lidé měli sebemenší důkaz o jeho existenci. Lidské poznání se

⁸³ HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost*, s. 159.

⁸⁴ Tamtéž, s. 160.

⁸⁵ HOLBACH, P. H. D. *Zdravý rozum*, s. 12.

⁸⁶ HOLBACH, P. H. D. *Systém přírody, alebo zákonov telesného a duchovného sveta*, s. 41 – 42.

⁸⁷ HOLBACH, P. H. D. *Zdravý rozum*, s. 68.

⁸⁸ Tamtéž, s. 74 – 78.

⁸⁹ Tamtéž, s. 13.

⁹⁰ Tamtéž, s. 21.

⁹¹ HOLBACH, P. H. D. *Kapesní bohosloví čili Stručný slovník křesťanského náboženství*, s. 187.

neustále vyvíjí, ale vědomosti o bohu se nerozšířily.⁹² Vědci by měli studovat přírodu a neuchylovat se k nadpřirozeným příčinám. Náboženství dělá z dospělých lidí nevědomé děti, když místo racionálních zdůvodnění hledá za vším boha. Každé náboženství se opírá o nevědomost a strach člověka.⁹³ Každé dítě je podle Holbacha nejdříve ateista, dokud mu někdo nevnukne představu boha jako vysvětlení pro vše, co neumí sám vysvětlit.⁹⁴

Holbach se zaměřuje také na boží vlastnosti. Bůh má být nekonečně dobrotivý, ale přitom dopustí války a nemoci. Z historie víme, že člověk trpěl v každé době. Člověk se narodí, hodně trpí, málo se raduje a nakonec zemře. To je jeho nevyhnutelný osud. Svět je plný protikladů. Vše, co vznikne, také zanikne. Teologové lidem slibují jiný šťastnější svět, když projdou současným. Tím je údajně bůh zkouší. Podle Holbacha je „člověk (...) v rukou prozřetelnosti, která obrací vniveč všechny lidské záměry a vysmívá se veškerému úsilí člověka.“⁹⁵

Teologové zastávají názor, že bůh je jedinečnou bytostí. Nemůže tedy mít lidské ctnosti, protože by to nebyly jedinečné ctnosti. Bůh stvořil člověka, aby někdo mohl obdivovat jeho dílo, ale jestliže je bůh blažený, potom nemá důvod chtít po lidech uctívání.⁹⁶ Holbach si pokládá další otázky, například jak mají lidé uctívat někoho, jehož existence není potvrzena? Bůh stvořil člověka rozumným, ale ne natolik, aby byl schopen vnímat boha. Ale proč bůh člověka takto stvořil, když byl člověk údajně stvořen k uctívání boha? Proč by se tedy bůh hněval, že ho lidé neuctívají, když jim to bůh neumožnil?⁹⁷ Boží úmysly jsou nevyzpytatelné. Bůh je pro člověka nepochopitelná bytost, a přesto se má člověk jeho úmyslům podrobit. Podrobit se bohu a příkázáním, které jsou podle Holbacha v každé zemi jiné a nutí člověka porušovat morální zákony. Náboženství podle Holbacha nutí člověka uctívat neviditelné tyrany.⁹⁸

⁹² HOLBACH, P. H. D. *Zdravý rozum*, s. 16 – 18.

⁹³ Tamtéž, s. 15.

⁹⁴ Tamtéž, s. 23.

⁹⁵ Tamtéž, s. 35 – 39, citováno: tamtéž, s. 35.

⁹⁶ Tamtéž, s. 33 – 34.

⁹⁷ Tamtéž, s. 18 – 23.

⁹⁸ HOLBACH, P. H. D. *Společenský systém*, s. 73.

Teologie je plná protikladů a tajemství. Například jak mohla nehmotná bytost stvořit hmotu nebo jak všemohoucí dobrotivý bůh mohl stvořit svět plný bídy a nespravedlnosti.⁹⁹

Člověk, který uvažuje a přemýšlí, se podle Holbacha musí časem nutně stát ateistou, poněvadž musí vidět, že náboženství je plné rozporuplných pravd, zla a utrpení a ne lásky boží.¹⁰⁰ Pověry odvádějí všechnu pozornost, která by se mohla věnovat vzdělávání. Náboženství by mělo lid držet na uzdě, ale ve skutečnosti si z něj většina lidí nic nedělá. Lidé se jen povrchně hlásí k náboženství, ale neřídí se jím. Je to pro ně jen síla zvyku. Měli by být raději přísnější zákony a spravedlivá vláda. „*Teologie je Pandořina skříňka: není-li možné jí uzavřít, je alespoň užitečné upozornit, že tato tak osudná skříňka je otevřena.*“¹⁰¹

⁹⁹ HOLBACH, P. H. D. *Zdravý rozum*, s. 82 – 84.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 147.

¹⁰¹ Tamtéž, 164 – 169, citováno: tamtéž, s. 169.

7 Kritika náboženství v 19. století a sekularizace

Situace ve společnosti v 19. století měla základ v předcházejícím století. Velká francouzská revoluce oddělila politický rozum od náboženské víry. Náboženství tak přestalo určovat práva člověka a nebylo podmínkou jednotného státu. „*Národní a občanská identita byla definitivně zbavena kritéria náboženskosti.*“¹⁰²

Doba po francouzské revoluci byla spojena s očekáváním změny ve společnosti. Monarchistická netolerance měla být vyměněna za toleranci. Stoupenci nových myšlenek však stále museli složitě překonávat odpor církevní tradice. Tento přístup byl v christianizované Evropě charakteristický již od středověku. Často se stávalo, že byl někdo nařčen z ateismu, přestože byl věřící, ale jeho názor neuznala církev.¹⁰³

V 19. století také propukl spor mezi církví a politikou o ovlivňování dění v občanské společnosti. Sekularizace postupně proběhla ve všech evropských národech. Bylo nutné položit si otázku, zda stát potřebuje pro svou existenci náboženství, zda mohou existovat národy a národní státy bez náboženství. Sítila představa, že náboženství poškozují svobodu jedince a stojí v cestě nezávislého politického, hospodářského a školského systému. Tyto myšlenky měly za důsledek eliminaci působnosti náboženství. V roce 1830 byl korunován Ludvík Filip I. bez liturgického aktu. Tento akt byl nahrazen přísahou věrnosti. „*Toto rozhodnutí symbolizuje sekularizaci politických poměrů v Evropě.*“¹⁰⁴

Sekularizace neodstraňovala náboženství ze společnosti, problém náboženství neřešila. Například zůstávala stále otázka, co je to náboženství nebo jakou roli hraje ve společnosti. Tuto otázku se snažila řešit moderní filozofie zavedením světových dějin. Náboženství se tak vrátilo mezi kulturní hodnoty, odkud jej původně vytlačila politická sekularizace. Náboženství bylo vřazeno do světových dějin jako skutečnost existující v dějinném čase.¹⁰⁵

Zmíním zde jen okrajově jméno Karla Heinricha Marxe (1818 – 1883) a jeho pojetí náboženství jako „opia lidu“. Jak je dnes již známo, jedná se o nepřesnou citaci. Marx v Úvodu ke kritice Hegelovy filozofie práva píše o náboženství: „*Náboženská bída je*

¹⁰² HORYNA, Břetislav a Helena PAVLINCOVÁ. *Dějiny religionistiky*, s. 35.

¹⁰³ Tamtéž, s. 33.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 36.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 36.

*jednak výrazem skutečné bídy, jednak protestem proti skutečné bídě. Náboženství je povzdech utlačeného tvora, cit bezcitného světa, duch bezduchých poměrů. Je to opium lidu.*¹⁰⁶ Nešťastné ekonomicky utlačované společnosti tak náboženství slouží jako iluze štěstí. Náboženství podle Marxe zanikne, až zanikne ekonomická nespravedlnost.¹⁰⁷

Arthur Schopenhauer (1788 – 1860) zaujímá k náboženství rozporná stanoviska, neboť samo náboženství je rozporuplné. Náboženství podle něj vzniká z nevědomosti. Díky vědě se oslabuje náboženství. Lidé se snaží hledat spíše pravdu než víru. Náboženství podle Schopenhauera přežívá ne z důvodu svého obsahu, ale tím, že je vštěpováno člověku od dětství a ten si na něj zvykne. Hlavním důvodem odmítnutí náboženství je podle Schopenhauera vůle. Vůle jako podstata světa. Dalším důvodem pro odmítnutí náboženství je svět, který existuje pouze jako představa a je poznatelný pouze racionálně. Díky tomu v něm není místo pro bohy a jiné nadpřirozené jevy a bytosti.¹⁰⁸

Do období 19. století můžeme zařadit další myslitele jako například Ludwiga Andrease Feuerbacha, Friedricha Wilhelma Nietzscheho nebo Sigmunda Freuda, o jejichž myšlenkách podrobněji pojednávají další části práce.

„Dlouhé“ 19. století se v českém prostředí stalo obdobím zrodu českého „ateismu“. Spíše než o ateismus se jednalo o odmítání církví. Události 19. století měly za následek zpochybnění víry. Čeští obrozenci se soustředili především na české národní obrození, přesto došlo vlivem historických událostí k částečnému odcírkevnění. Tato doba je spojována se sekularizací české společnosti, přestože se nejednalo o jednoznačný ani všeobecný jev.¹⁰⁹

Filozofie náboženství se začíná osamostatňovat v českém prostředí v druhé polovině 19. století. Dříve zde bylo náboženství také reflektováno, avšak spíše se jednalo o filozofické zdůvodňování sloužící k obhajobě náboženských představ. České filozofické myšlení o náboženství se dělí na teologické, filozofické a religionistické.¹¹⁰ Od sedmdesátých let 19. století se v českém myšlení začíná objevovat pojem „nové náboženství“, který je reakcí na sekularizaci a krizové jevy v české společnosti. Čeští

¹⁰⁶ MARX, Karl. *Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva* [online]. [cit. 16. 3. 2017].

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ HODOVSKÝ, Ivan. *Arthur Schopenhauer a náboženství*, s. 66 – 68.

¹⁰⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století*, s. 284 – 290.

¹¹⁰ PAVLINCŮVÁ, H., HORYNA, B. *Filosofie náboženství*, s. 185 – 187.

autoři se tak dělí na první, kteří chtějí obnovit tradiční křesťanské náboženství, na druhé, kteří chtějí najít jiné náboženství a na třetí hledající etické náboženství, které se často vymyká tomu, co je za náboženství považováno (láska, osvěta, mravnost, humanismus ...).¹¹¹

7.1 Ludwig Andreas Feuerbach (1804 – 1872)

Ludwig Andreas Feuerbach, filozof a antropolog, se narodil v roce 1804 v Landshutu a zemřel v roce 1872 v Norimberku. Studoval teologii a filozofii. Byl krátce docentem na univerzitě v Erlangenu, než musel pro své ateistické myšlenky odejít. Díky manželce, která byla dcerou majitele porcelánky a zámku, byl finančně zajištěn. Než porcelánka zkrachovala, přednášel na heidelberské univerzitě. Poté byl nucen se přestěhovat k Norimberku, kde později také zemřel.

Feuerbach byl materialista a ateista. Mezi jeho díla patří například Myšlenky o smrti a nesmrtelnosti nebo Podstata křesťanství. Náboženství je ústřední téma v díle Podstata náboženství nebo Podstata křesťanství. „*Pro Feuerbacha je podstatou křesťanství láska, lidská láska.*“¹¹² Hlavní myšlenkou jeho kritiky náboženství je to, že „*vědomí Boha není nic jiného, než sebevědomí člověka.*“¹¹³ Náboženství vzniká, protože člověk o této skutečnosti neví. Bůh je podle něj jako odraz v zrcadle patřící člověku. Teologie je antropologií.¹¹⁴

Feuerbach nepopírá, že byl Ježíš v historii, ale náboženská obraznost ho přetvořila. Popírá, že byl nadpřirozený, stvořený pannou, křísil skoro hnijící těla atd. Feuerbach jen popírá Ježíšovo líčení z Bible.¹¹⁵

Náboženství je podle Feuerbacha tvořeno strachem. Religio znamená v řečtině strach a německý pojem Ehrfurcht, neboli nejvyšší náboženská úcta, je složena z Ehre (úcta) a Furcht (hrůza). To je spojeno s tím, že divoši se báli přírodních jevů, a proto uctívali zlé duchy, o kterých si mysleli, že jsou původci přírodních jevů, aby si je udobřili.¹¹⁶ Další věcí, ze které lidé měli strach, byla smrt. Hrob je podle Feuerbacha kolébkou náboženství, protože mohyly sloužily jako chrámy bohů a sloužení mrtvým bylo

¹¹¹ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Filosofie náboženství*, s. 202 – 204.

¹¹² FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 19.

¹¹³ JANDOUREK, Jan. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 38.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 38.

¹¹⁵ FEUERBACH, Ludvík. *Podstata náboženství*, s. 203.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 18 – 19.

součástí náboženství. Se smrtí souvisí i víra v nesmrtelnost, jako obrana proti lidské konečnosti. Lidé jsou závislí na smrti, protože se jí nemohou vyhnout, mohou jen doufat v nesmrtelnost.¹¹⁷ *“Jak bezdůvodná je víra v nesmrtelnost bez víry v boha, tak nesmyslnou je víra v boha bez víry v nesmrtelnost.”*¹¹⁸

Příčinou náboženství je nejen neznalost a strach, ale i radost, vděčnost, úcta, láska. Člověk je vděčný za blahodárné deště, ochranu atd. *“Cit závislosti jest příčinou náboženství, původním však předmětem tohoto citu závislosti byla příroda, příroda tedy prvním předmětem náboženství.”*¹¹⁹ V přírodě člověk zpředměťoval sám sebe, své pocity a dojmy. Když lidé oslavovali například podzim, oslavovali tím sami sebe, své pocity a dojmy.¹²⁰ Člověk uctívá také své vlastní smysly, protože uctívá-li například světlo, uctívá v tom jen božskost svého oka.¹²¹ Lidé podle Feuerbacha uctívají dvěma způsoby. Racionálně to, co potřebují ke svému životu, co mu může uškodit nebo prospět, a iracionálně to, co se jim například jen líbí od pohledu nebo je to nějak zaujme. Racionálně, neboli egoisticky, ovčák uctívá svého psa, rolník býka. *“Což není býk i za našich časů, jako u starých národů, principem a bohem agrikultury?”*¹²²

Křesťané podle Feuerbacha jen vzali dobra z různých věcí a sloučili je do jedné bytosti, do Boha. Bůh je soubor všeho dobra. Křesťané se tedy neliší od pohanů, protože také uctívají jen dobré věci z různých objektů. Pohané měli pro různé věci různé bohy, křesťané mají pro různé věci jednoho Boha.¹²³ Bůh je pro člověka neurčito, jen hromadný pojem, souhrn dokonalostí a vlastností různých věcí. Bůh je příroda, ale s tím rozdílem, že bůh je abstraktní, kdežto příroda konkrétní.¹²⁴ Bůh je předmětem myšlenek, ale zároveň je bůh příroda, která je předmětem našich smyslů. Názor, že *“idea, myšlenka není abstrahována od svého předmětu, nýbrž myšlenka je tvůrkyní a původkyní předmětu jí myšleného,”*¹²⁵ je podle Feuerbacha převrácená. Nelze svět vykládat z boha. Z nehmotné myšlenky boha nelze stvořit něco hmotného.¹²⁶

¹¹⁷ FEUERBACH, Ludvík. *Podstata náboženství*, s. 27–28.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 294.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 18.

¹²⁰ Tamtéž, s. 29.

¹²¹ Tamtéž, s. 89.

¹²² Tamtéž, s. 37. Dnes bychom tak možná uctívali traktor.

¹²³ Tamtéž, s. 57–58.

¹²⁴ Tamtéž, s. 107.

¹²⁵ Tamtéž, s. 121.

¹²⁶ Tamtéž, s. 121 – 122.

Boha tvoří člověk sám, protože je jím sám člověk. „Boží bytost je ryzí subjektivita člověka.“¹²⁷ Boží existují jen skrze člověka, a proto „nebdí tedy nad člověkem, když spí, nýbrž když spí lidé, spí také boží, t. j. s vědomím lidí zhasíná také existence bohů.“¹²⁸ Člověk věří v boha, protože sám chce takový být, z čehož plyne, že bohové jsou lidská přání přeměněná na bytosti. Různí lidé mají různá přání, a proto jsou i různí bohové. Člověk si bohy představuje jako bytosti, aby mohli lépe pochopit člověka, aby se jimi člověk cítil vyslyšen.¹²⁹ Člověk je ale svou podstatou rozdílný od boha, kterého sám stvořil. Podle náboženství by se bohu měl připodobnit, ale „člověk nechápe boha, praví theologie, avšak bůh nechápe člověka, praví anthropologie.“¹³⁰

Bůh může vše, tedy i dávat lidem zákony, které se pro samotné lidi nehodí, nejsou pro ně přirozené. To Feuerbach označuje jako největší pokrytectví, protože člověk, aby byl člověkem, musí zapírat boha, protože křesťanský bůh se stará jen o blaho duše a už se neohlíží na to, že k člověku na světě patří i tělo.¹³¹ Křesťan se díky takovému bohu snaží stát duchem a vše tělesné chápe jako špinavou část sebe samého, od které se chce očistit.¹³² „Čím lidštější je v podstatě boží subjekt, tím větší se zdá rozdíl, předpokládaný mezi bohem a člověkem, tím více se popírá to lidské, které je jako takové člověku předmětem jeho vědomí. Důvod toho je: protože to, co je v nazírání božské bytosti pozitivní, je jediné lidské, pak nazírání člověka, jak je předmětem vědomí, může být jen negativní. Aby obohatil boha, musí se člověk ochudit; aby byl bůh vším, musí být člověk ničím.“¹³³

Teisté rádi ukazují na důkazy božské prozřetelnosti a úmyslnosti, ale podle Feuerbacha tato vymyšlená moc jen odpomáhá od následků zla místo toho, aby zlo zničila. A proč by bůh neudělal ráj na zemi, kdyby mohl?¹³⁴ Pokud je Bůh příčinou všeho, pak i zla. Bůh může vše, ale nedělá to. Proč stvořil nedokonalou bytost, když všechno spěje k dokonalosti? Bůh na rozdíl od přírody může zařídít, aby člověk prožl „orgánem bez čidel, ba i zadkem.“¹³⁵ Ale nedělá to, protože se řídí zákony přírody. Pokud ale závisí na

¹²⁷ FEUERBACH, L., *Podstata křesťanství*, s. 156.

¹²⁸ FEUERBACH, Ludvík. *Podstata náboženství*, str. 87.

¹²⁹ Tamtéž, str. 214 – 215.

¹³⁰ Tamtéž, str. 279.

¹³¹ Tamtéž, str. 280.

¹³² Tamtéž, s. 283.

¹³³ FEUERBACH, L., *Podstata křesťanství*, s. 82 – 83.

¹³⁴ FEUERBACH, Ludvík. *Podstata náboženství*, s. 138–139.

¹³⁵ Tamtéž, s. 150.

přírodě, je nepotřebný.¹³⁶ Člověk tím, že staví cesty, tvoří koryta řek atd., upravuje přírodu, čímž kritizuje to, jaká je, jakou ji Bůh stvořil.¹³⁷

Feuerbach říká, že příroda je vše, co není od člověka, je to první neodvoditelná bytost, která je základem a předmětem lidského života.¹³⁸ Vznik člověka předpokládá, že příroda už existuje. Podle Feuerbacha není důvod přemýšlet nad tím, že by to tak nemělo být. Svět nevznikl náhodou, ale to neznamená, že musí mít jednoho autora.¹³⁹ Theista hledá první příčinu, chce dojít po řetězci příčin až k té první, která nemohla mít jinou příčinu než Boha. Příčina, která není zapříčiněna příčinou nad sebou, je příčinou sebe samé. Člověk měl dojít k tomu, kdy sám vzešel z přírody, ale protože byl pohodlný, jako první příčinu označil boha.¹⁴⁰

Podle Feuerbacha bylo náboženství vždy proti pokroku a změně. Křesťanství přišlo až poté, co už bylo mnoho věcí vynalezeno, a proto muselo přijít s něčím novým, a proto přineslo morálku, lék proti hříchu. Křesťané tedy vidí za veškerou morálkou boha. Morálním se ale podle Feuerbacha jednou stane člověk i bez boha a teprve tehdy to bude pravá morálka, až ji člověk nebude dodržovat jen kvůli strachu z božího trestu.¹⁴¹ Člověk už také nebude muset bohu nic obětovat, aby dosáhl svých cílů. Obětiny patří podle Feuerbacha k největším nesmyslům náboženství. Křesťanství sice odstranilo krvavé lidské oběti jako například vyklešťování, ale přineslo duševní psychické lidské oběti. Například vyklešťování nahradilo zákazem manželství. Což má podle Feuerbacha nakonec stejný důsledek.¹⁴²

Kdyby se splnila nesmrtelnost, kterou si věřící tolik přejí, lidé by začali podle Feuerbacha chtít smrt, protože by byli života po nějaké době přesyceni. Křesťanství připravilo člověka o současný život, protože díky němu člověk jen čeká na nesmrtelnost po smrti.¹⁴³ Člověk by měl popřít onen svět. Důležité je podle Feuerbacha se hlavně starat o aktuální nespravedlivý svět, protože po smrti už člověka nespravedlnost trápit nebude. Víru v Boha nahradit vírou v člověka, protože bohem je člověk sám. Věřící se

¹³⁶ FEUERBACH, Ludvík. *Podstata náboženství*, s. 159.

¹³⁷ Tamtéž, s. 181 – 182.

¹³⁸ Tamtéž, s. 93.

¹³⁹ Tamtéž, s. 132 – 133.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 97.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 229.

¹⁴² Tamtéž, s. 72.

¹⁴³ Tamtéž, s. 303.

mají změnit na myslící.¹⁴⁴ Co nepoznáme my, poznají naši potomci a nemusíme se hned uchýlovat k teologii. Člověk by měl podle Feuerbacha chápat skutečnost tak, jak je, a nezbožšťovat ji. *“Racionalism je nedopečený, polovičatý, nezásadní atheism; atheism je úplný, zásadní racionalism.”*¹⁴⁵

7.2 Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844 – 1900)

Friedrich Wilhelm Nietzsche, filozof a filolog, se narodil v roce 1844 v Röckenu u Lützeny a zemřel v roce 1900 ve Výmaru. Studoval klasickou filologii a teologii. Byl profesorem v Basileji, než se duševně zhroutil.

Nietzsche patřil mezi iracionalisty, perspektivisty a ateisty. Mezi jeho díla patří například *Radostná věda*, *Tak pravil Zaranthustra* nebo *Mimo dobro a zlo*. Jeho myšlenky byly dezinterpretovány a zneužity nacismem, i když s ním neměl Nietzsche nic společného. K filozofii jej inspirovalo dílo Schopenhauera.

Nietzsche je autorem filozofického konceptu, který se zakládá na vůli k moci a na zrodu dokonalého člověka, který nebude potřebovat k životu žádné náhražky. Náboženství je podle něj pro slabé lidi, kteří nenávidí ty silné. Náboženství je resentment neúspěšných lidí. Křesťanství je podle něj vrchol kněžské pomsty vůči silným jedincům, například vládcům. Nietzscheho současná společnost podle něj zapříčinila smrt Boha.¹⁴⁶

*„Člověk uctívá nadlidské, pořádá podle něj celý svůj život a už neví, že to je on sám, kdo klade na nebe hvězdy, jež ho vedou; modlí se k tomu, co sám stvořil.“*¹⁴⁷

Křesťanství je podle něho špatné, protože je spojeno se soucitem a pochopením, které jsou spojeny se slabostí, a proto je špatné. Díky křesťanství *„pouze ubozí jsou dobří, pouze chudí, bezmocní, nízcí jsou dobří, pouze trpící, strádající, nemocní, oškliví jsou zároveň jediní zbožní [...]“*¹⁴⁸ Člověk by si měl uvědomit, že přímá cesta ke štěstí není v nejistotě, ale v jasném stanovení dobrého a špatného. Dobré je dle jeho názoru vše, co vede k moci, špatné naopak vše, co je spojeno se slabostí. Slabí a nezdařilí mají podle Nietzscheho zahynout. Nietzsche chtěl změnit současnou morálku na vyšší morálku,

¹⁴⁴ FEUERBACH, Ludvík. *Podstata náboženství*, s. 311 – 312.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 282.

¹⁴⁶ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Filosofie náboženství*, s. 52.

¹⁴⁷ FINK, Eugen. *Filosofie Friedricha Nietzscheho*, s. 60.

¹⁴⁸ NIETZSCHE, F. *Genealogie morálky*, s. 23.

kteřá měla být opakem současné morálky, protože všechny současné lidské hodnoty označil za špatné.¹⁴⁹

Současný člověk, který je často nerozhodný a slabý, má být nahrazen novým „lepší“ typem člověka, kterého Nietzsche označuje jako nadčlověka.¹⁵⁰ „*Čím jest opice člověku? Posměchem či bolestným studem. A stejně má i člověk býti nadčlověku: posměchem či bolestným studem.*“¹⁵¹ V současnosti byl zrod nadčlověka jen náhoda. Lidé se ho báli, protože nebyli zvyklí na odlišné jedince. Silné jedince automaticky považovali za zlé, protože je tak křesťanství zkazilo. Upřednostňovali proto raději člověka stádního typu, jako jsou oni sami. Člověk stádního typu je podle Nietzscheho každý křesťan. Opakem stádního křesťana má být zmíněný nadčlověk.¹⁵²

Ryzí duch, ve kterého věří křesťané, není možný, protože člověk existuje pouze jako celek. Náboženství a morálka jsou podle Nietzscheho imaginární. Stejně tak city Nietzsche řadí do fiktivního světa. Láska je podle něho klam. Milující náboženství propagující ctnosti jako víru, lásku nebo naději, jsou podle Nietzscheho jen náboženské vychytralosti. Náboženství falšuje skutečnost a nenávidí vše přirozené. Bůh je opakem přírody. Víra je něco jiného než pravda. Nejsilnější je pro křesťany naděje na onen svět, která je ovšem nespílitelná.¹⁵³ Víra v nesmrtelnost je pro kněze prostředek k tvoření lidských stád, která v naději na onen svět podléhají kněžské tyranii.¹⁵⁴ Bůh je lží o onom světě, vůlí k Ničemu a zbožštělé Nic. Boha vytvořila metafyzika jako věc o sobě, absolutno. Národ v něm uctívá sám sebe. Dobrý Bůh je slabost a berla.¹⁵⁵

Kněz je tak podle Nietzscheho advokát Ničeho a záporu, ale lidé ho považují za zástupce pravdy. Náboženství je lež a nepoctivost. „*V čem teolog vidí pravdu, musí být falešné: máme v tom téměř kritérium pravdy.*“¹⁵⁶ Kněží jsou podle Nietzscheho úplatní. Jsou to příživníci, kteří žijí z hříchů. Křesťan u každé životní události potřebuje

¹⁴⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*, s. 9 – 10.

¹⁵⁰ Pojem pozdní Nietzscheho filozofie, který byl předně později zneužíván nacistickou propagandou. Podle Nietzscheho by se mělo jednat o vyšší typ člověka, který ovládne Zemi. Mělo by se jednat o vrchol lidské evoluce. Nadčlověk má skoncovat s člověkem stádního typu.

¹⁵¹ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zaranthustra* [online], s. 10.

¹⁵² NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*, s. 11 – 12.

¹⁵³ Tamtéž, s. 22-24, 34.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 63.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 27–28.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 16.

přítomnost kněze, kterému musí zaplatit. Kněží se tak stali nepostradatelní u narození, manželství, nemoci atd.

Nietzsche odsuzuje na křesťanství také pojetí hříchu. Křesťanství „*namalovalo čerta na zed' světa; teprve křesťanství přivedlo na svět hřích. Víra v lék, který proti němu nabízelo, je otřesena pomalu až do nejhlubších kořenů: ale ještě stále existuje víra v nemoc, kterou učilo a rozšířilo.*“¹⁵⁷ „*Počítáno psychologicky, stanou se v každé kněžsky organizované společnosti „hříchy“ něčím nepostradatelným: jsou to vlastní páky moci, kněz žije z hříchů, potřebuje, aby se „hřešilo“ [...].*“¹⁵⁸

Nietzsche se také zabývá postavou Ježíše, který podle něho žil mimo realitu, neznal každodenní život a uznával jen vnitřní realitu. Ježíš byl jako symbolista. Evangelia jsou dvojznačná, není v nich vina, trest, odměna ani přirozená smrt.¹⁵⁹ Vyprávějí o Kristu, ale jen těžko by bylo možné se podle nich dopátrat k tomu, jaký ve skutečnosti byl.¹⁶⁰

Církev je protiklad evangelií, je to světodějná ironie. Křesťanství začalo smrtí na kříži a měnilo se podle potřeb lidí. Křesťanství je jen duševní nemoc, „*evangelium hlásané chudým, nízkým, toť všeobecná vzpoura všeho sešlapaného, bídného, zruďného, špatně dopadlého proti 'plemeni'.*“¹⁶¹ V nové době není místo pro Boha, vše je protikřesťanské. Křesťanem byl jen Ježíš. Dnes je to opak toho, co žil on. Dnešní křesťanství je divadlo pro bohy.¹⁶² Ježíš chtěl podle Nietzscheho dokázat své učení tím, že jeho učedníci měli odpustit jeho smrt, ale oni místo toho hledali, jak by jej mohli pomstít. Necháпали, jak jeho smrt mohl Bůh dopustit, oběť nevinného za vinné k odpuštění lidských hříchů. Před smrtí Ježíše bylo štěstí už na zemi, nebyly jen sliby na posmrtné štěstí. Křesťanství je podle Nietzscheho náboženství dekadence, které umí jen slibovat.¹⁶³

Nietzsche vlastně nepopírá, že Bůh byl, protože ve svém díle lící, jak se Bůh nudil, a proto stvořil člověka. Když se začal nudit člověk, stvořil mu Bůh zvíře. Člověk se ale nudil stále, a proto mu Bůh stvořil ženu, což byla podle Nietzscheho chyba, protože

¹⁵⁷ NIETZSCHE, F. *Lidské, příliš lidské II*, s. 176

¹⁵⁸ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*, s. 40.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 49–51.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 43.

¹⁶¹ NIETZSCHE, F. *Soumrak model*, s. 42.

¹⁶² NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*, s. 55–57.

¹⁶³ Tamtéž, s. 59–62.

ženy se bojí každý kněz. Ona je původcem všeho neštěstí, protože díky tomu, že ochutnala plod ze stromu poznání, vznikla věda. Věda se stala soupeřem Boha. Člověk chtěl poznávat, stal se vědeckým a odklonil se tak od Boha. Bůh se tedy rozhodl, že člověka utopí.¹⁶⁴

Podle Nietzscheho je věda reálná a pro křesťanství znamená smrt. Objektivní filolog a lékař jsou označováni věřícími za antikristy.¹⁶⁵ Člověk vědecký ale musí mít na vědu volný čas. Volný čas vzniká společně s tím, kdy je člověk spokojený. Podle logiky kněží musí být tedy člověk nešťastný, aby neměl na vědu čas, když se musí starat o jiné věci. A tak přichází hřích jako mravní řád proti vědě společně s vinou, trestem, vykoupením a odpuštěním. Vše, co trpí, je božské, poznání je zakázané. Náboženství podporuje chorý rozum. Víra znamená nechtít vědět, co je pravda.¹⁶⁶

Křesťanství zničilo pokrok antiky, připravilo část světa o islámskou kulturu, proti které bojovalo. Dále zničilo renesanci, která podporovala lidské myšlení. Nietzsche za to nenáviděl Luthera, protože jej považoval za někoho, kdo obnovil církev, kdy byla v rozpadu a vypadalo to, že zvítězí pohanská světskost renesance.¹⁶⁷

“Odsuzuji křesťanství, vznáším na křesťanskou církev nejstrašlivější všech obžalob, jakou kdy který žalobce vzal do úst... Není nic, čeho by se křesťanská církev nebyla dotkla svou zkažeností, každou hodnotu obrátila v nehodnotu, z každé pravdy udělala lež, z každé poctivosti duševní bídáctví.”¹⁶⁸

7.3 Sigmund Freud (1856 – 1939)

Sigmund Freud, neurolog, psycholog a zakladatel psychoanalýzy, se narodil roku 1856 v Příboru a zemřel roku 1939 v Londýně. Studoval ve Vídni neurologii a psychiatrii. Zabýval se například léčením neuróz a hysterie pomocí hypnózy. Freud je autorem například Ego a Id, Budoucnost jedné iluze nebo Mojžíš a monoteismus.

Freud je zakladatelem psychoanalýzy, která se soustředí na nevědomé procesy. Vrstvy psychiky jsou podle něj vědomí, předvědomí a nevědomí. Zdrojem lidské energie je

¹⁶⁴ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*, s. 75. Biblický mýtus o potopě světa, kdy se Bůh rozhodl zničit zkaženou lidskou společnost.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 74.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 75-79.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 117.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 104.

podle něj pud sexuální a pud smrti. Dále rozdělil psychiku na ID (ono – pudy), EGO (já – realita, zkušenosti, vnímání) a SUPEREGO (nadjá – svědomí, zvnitřněné hodnoty). Pokud člověka k něčemu nutí pudy, obrana proti tomu je podle Freuda vytěsnění těchto myšlenek do nevědomí.

Člověk podle Freuda prochází během svého vývoje krizovými stavy, které v něm vyvolávají pocity strachu, úzkosti, ale naopak i například naděje. Náboženství tak vzniká z touhy člověka tyto pocity uspokojit. Zmíněné pocity jsou u člověka trvalé, a proto se společně s nimi stabilizuje i náboženství. Člověk se zvláště při dospívání navzdory nově získané svobodě a nezávislosti cítí vydán světu napospas a touží po ochraně, kterou pro něj představovali rodiče. Člověk chce být chráněn, a proto náruč otce vymění za náruč nebeského Otce.¹⁶⁹ Náboženství je podle něj jen iluze, kolektivní neuróza.¹⁷⁰ Náboženství je součástí kultury. Freud se náboženstvím zabývá například v díle *Budoucnost jedné iluze a Nespokojenost v kultuře*.

Kulturu člověk podle Freuda vymyslel, aby byl schopen vzájemného soužití a dokázal se tak lépe bránit neúprosné přírodě, která jej může ohrozit kdykoliv a kterou se mu zatím nepodařilo ovládnout. Příroda člověku přináší jeho osud, čímž uráží jeho přirozený narcismus. Obranou před osudem a přírodou je kultura.¹⁷¹ „*Náboženské představy vznikly ze stejné potřeby, jako všechny ostatní vymoženosti kultury, z nezbytnosti bránit se utlačující přesile přírody.*“¹⁷²

V prvním kroku člověk polidštil přírodu, díky čemuž se v ní necítí cizí, protože se k přírodním silám mohl začít chovat jako k člověku – zkusit je upláct, zaklínat, prosit... Freud toto chování přirovnává k chování dítěte k otci. Dítě je proti otci bezmocné, ale otec jej chrání. Přírodní síly jsou pro člověka mocné a mají tak pro něj charakter otce, kterého se snaží člověk o něco prosit. Člověk si z přírodních sil postupně udělal bohy.¹⁷³ „*První pojetí světa, jež lidstvo vytvořilo – animismus – bylo tedy pojetí psychologické a nepotřebovalo ještě ke svému zdůvodnění vědu, neboť tato začíná teprve pochopením, že svět neznáme a musíme hledat způsoby, jak jej poznat.*“¹⁷⁴

¹⁶⁹ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Filosofie náboženství*, s. 53.

¹⁷⁰ ŠTAMPACH, Ivan Odilo. *Náboženství v dialogu*, s. 28.

¹⁷¹ FREUD, Sigmund. *Budoucnost jedné iluze*, s. 15 – 16.

¹⁷² Tamtéž, s. 21.

¹⁷³ Tamtéž, s. 17.

¹⁷⁴ FREUD, Sigmund. *Totem a tabu*, s. 66.

To, čeho člověk nemohl dosáhnout a chtěl to, připisoval bohům. Bohové byli kulturními ideály, kterým se sám člověk postupně svými vynálezy přibližoval. Postupně se tak z člověka stal jakýsi bůh s protézami v podobě vynálezů. Člověk se čím dál více podobal svému bohu, ale i přesto nebyl šťastný.¹⁷⁵

Postupně zjistil, že se svou bezmocností nemůže nic udělat, a proto se jeho bohové postupně vzdálili přírodě a jejich oblastí působení se stala morálka a dodržování kulturních předpisů. Lidé tak postupně kulturním příkazům přisoudili božský původ. Nakonec si člověk vytvořil představu, že sám slouží vyššímu účelu, jehož objektem je duše, která má být povznesena. Lidské jednání tak má řídit dobrotivá prozřetelnost, která člověka chrání před přírodou. I smrt má být šťastným koncem, který otevře cestu k vyššímu cíli. Vše dobré bude odměněno, vše zlé potrestáno buď v tomto životě, nebo v životě posmrtném. Tento proces řídí jediná bytost, do které člověk sloučil všechny bohy a tak se vztah člověka k jedinému Bohu opět přiblížil vztahu dítěte k otci. Je to lidská „reakce na pocit malosti a bezmocnosti před světem, který se snaží překonat.“¹⁷⁶ Náboženství je ceněno jako nejvzácnější kulturní vlastnictví, protože si lidé myslí, že bez něj by nebyli schopni snášet život.¹⁷⁷

Náboženské představy jsou podle Freuda „poučky, výpovědi o skutečnostech a poměrech vnější (nebo vnitřní) reality, které sdělují něco, co jsme sami neobjevili, a které žádají, abychom jim věřili.“¹⁷⁸ Jsou ceněny, protože dávají člověku odpovědi na jeho životní otázky, které jsou pro člověka jedny z nejdůležitějších. Zároveň jsou také tyto židovsko-křesťanské mravní poučky nástrojem k lepšímu soužití lidí – nezabiješ, nesesmilníš atd. Náboženské poučky nelze ověřit, ale podle věřících se jim za prvé „má věřit, protože jim věřili již naši předkové, za druhé máme důkazy, jež se nám dochovaly z oněch dávných dob, a za třetí se otázka tohoto ověření vůbec zakazuje.“¹⁷⁹ Podle Freuda toho ale v dnešní době víme více, než naši předkové, a proto není důvod slepě věřit minulosti a nesnažit se nic ověřovat. Nelze něco potvrdit zjevením, když právě zjevení by měla být jedna z věcí, co by se měla ověřit. Jedním z pokusů, jak tento problém překonat, je myšlenka, že náboženství stojí nad rozumem. Pravdu nemusí člověk chápat, ale má ji cítit vnitřně. Tato metoda požaduje po člověku, aby věřil každé

¹⁷⁵ FREUD, Sigmund. Budoucnost jedné iluze, s. 86.

¹⁷⁶ FREUD, S. *Mojžiš a monoteizmus*, s. 33.

¹⁷⁷ FREUD, Sigmund. Budoucnost jedné iluze, s. 18 – 20.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 25.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 25 – 26, citováno: tamtéž, s. 26.

náboženské absurditě. Podle Freuda ale nad rozumem není žádná instance.¹⁸⁰ Toto by mohlo fungovat, kdyby pocit pravdy měli všichni lidé, ale ten všichni lidé nemají. Další návod na obejítí problému přinesla filozofie tím, že člověk se má chovat tak, jakoby fikcím věřil, protože tyto fikce udržují společnost.¹⁸¹

Síla náboženských představ pramení ze síly lidských přání.¹⁸² Náboženství postupně vytlačuje věda, která postupně objasňuje dění kolem nás a nejsou tak potřeba nadpřirozená jevy.¹⁸³ „*Vědecká práce je však naší jedinou cestou k poznání okolní reality.*“¹⁸⁴ Nejnebezpečnější pro život bez boha nejsou malé skupinky vzdělců, ale nevzdělané masy, kterým se špatně vysvětluje, že i když bůh není, aby je potrestal, musejí stále dodržovat kulturní příkazy.¹⁸⁵

Podle Freuda se žádný věřící své víry nevzdá na základě podobných argumentů, protože je k víře citově vázán. Nevěřící člověk se může vzdávat některých svých iluzí, avšak věřící je nucen své iluze náboženství hájit, protože se zhroucením těchto iluzí se zhroutí i celý jeho svět. Nevěřící mají oporu ve vědě, která na rozdíl od náboženství podala nespočítatelně důkazů, že není pouze iluzí. Iluzí by byla víra, že to, co nám nemůže dát věda, můžeme dostat odjinud.¹⁸⁶

Kdyby se ukázalo, že život nemá smysl, potom by pro někoho možná ani neměl žádnou cenu. „*Otázka po smyslu lidského života byla již vyslovena nesčetněkrát; ještě nikdy nenalezla uspokojivou odpověď, snad ji ani vůbec nepřipouští [...] Sotva se zmýlíme, usoudíme-li, že idea smyslu života stojí a padá s náboženským systémem.*“¹⁸⁷ Podle Freuda je bezbožný ten, kdo se spokojí se svou bezvýznamností ve světě. Filozofové ze slova „bůh“ vytvořili něco abstraktního, co s původní mocnou bytostí z náboženského učení nemá téměř nic společného, a sami se označují s touto představou jako hluboce věřící.¹⁸⁸

Bůh by měl být všemohoucí a dobrý, avšak přesto na světě existuje zlo. I kdyby byl vysvětlením pro existenci zla ďábel, musel by Bůh vysvětlit, jak mohl dopustit

¹⁸⁰ FREUD, Sigmund. Budoucnost jedné iluze, s. 27 – 28.

¹⁸¹ Freud se v tomto směru odvolává na slova Dostojevského, že i kdyby Bůh nebyl, museli by si ho lidé vymyslet.

¹⁸² FREUD, Sigmund. Budoucnost jedné iluze, s. 30

¹⁸³ Tamtéž, s. 47.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 32.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 40.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 54 – 56.

¹⁸⁷ FREUD, Sigmund. Nespokojenost v kultuře, s. 69.

¹⁸⁸ FREUD, Sigmund. Budoucnost jedné iluze, s. 33.

i ďáblovu existenci.¹⁸⁹ Náboženská etika slibuje lepší život po smrti, ale pokud se podle Freuda nevyplatí ctnost pro člověka už na zemi, těžko bude někdo této etice naslouchat.¹⁹⁰

¹⁸⁹ FREUD, Sigmund. Nespokojenost v kultuře, s. 115.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 139.

8 Kritika náboženství ve 20. a na počátku 21. století

„V současné době žijeme v postkřesťanské době, kdy je Bůh mrtvý a kdy se normou veškerého teologického diskurzu stala sekularizace.“¹⁹¹ Náboženství podle Santiaga Zabaly (nar. 1975) prochází v tomto období znovuzrozením díky smrti Boha a sekularizaci posvátného. Filozofie by po smrti Boha měla věci znovu poskládat. Smrt Boha je důsledkem postkřesťanství. Budoucnost je podle něj bez nutnosti dělení lidí na ateisty, kteří odmítají náboženství, a teisty, kteří odmítají vědu. Člověk by se měl obejít bez dualismů, které byly charakteristické pro západní tradici, díky současné dekonstrukci metafyziky. Náboženství v post religiozní kultuře je dle Zabaly formováno ve „slabém myšlení“ Richarda McKaye Rortyho (1931 – 2007) a Gianniho Vattima (nar. 1936).¹⁹²

„Slabé myšlení“ navrhuje, aby byla překonána metafyzika střední cestou mezi dualismy, důvěrou v božskou bytost a důvěrou v sebe sama. Diskurzy vždy podléhají určité interpretaci. „Věk interpretace“ znamená podle Zabaly novou kulturu dialogu, která není zaměřena pouze na vědu, filozofii nebo náboženství. Filozofické otázky po bytí a nicotě nebo existenci Boha nemají díky jazykovému a priori význam, protože neexistuje způsob, jak překonat hranice jazyka a dostat se ke skutečnosti jako celku.¹⁹³

Dekonstrukce metafyziky proběhla díky Velké francouzské revoluci (solidaritě), křesťanství (křesťanské lásce) a romantismu (ironii). Tyto tři společenské jevy dopomohly ke zformování svobodnějšího „já“.¹⁹⁴ Člověk tak už nepotřebuje k životu absolutní pravdy, může mít víru bez metafyzického Boha.¹⁹⁵ Všechny postoje mají stejnou platnost, objevuje se nedůvěra v pravdu. „*Postmoderní člověk se tak naučil žít bez úzkosti v relativním světě plném polopravd.*“¹⁹⁶

Například křesťanství bylo od začátku vystavováno různým podmínkám a hledalo si své místo ve společnosti. Stejně tak je tomu i v současnosti. Sekularizace nutí křesťanství ke změnám, mění se tak jeho postavení a působení ve společnosti. Sekularizace ale

¹⁹¹ ZABALA, Santiago. Budoucnost náboženství, s. 9.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž, s. 9 – 11.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 12.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 21 – 23.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 16 – 17, citováno: tamtéž, s. 17.

zároveň otevírá cestu k nové povaze Boha. Už to nemá být Bůh náboženství, ale Bůh víry, víry ve svobodu a život.¹⁹⁷

Žijeme v epoše „bez Boha“, která uznává otevřenost světu, ale uzavírá se všemu transcendentnímu. Odpovědi na své otázky už nehledáme u Boha, ale snažíme se o emancipaci a přirozené vysvětlení. Transcendence už neřídí naše dějiny. Filozofie 20. a počátku 21. století se opět vrací k otázce Boha a náboženství, kterou staví mezi víru a rozum. Přestože jsou v této době například výše zmínění zastánci určitého smíření náboženství a vědy, objevuje se současně také ostrá kritika náboženství v podobě nového ateismu.

Do období 20. století lze zařadit například Jeana-Paula Sartra (1905 – 1980), francouzského existencialistu, který se zastával názoru, že nejdříve je existence člověka a až díky světu se tato existence definuje. Jedná se o opak k náboženskému názoru, že Bůh má koncepci člověka zvanou esenci a až podle ní tvoří existenci člověka. Člověk je podle Sartra tím, kým se sám učiní a díky tomu má za sebe zodpovědnost. Jestliže však existence předchází esenci, pak se člověk nemůže odvolávat na lidskou přirozenost. Člověk je svobodný, ale zároveň za vše odpovědný.¹⁹⁸ Každý čin je spojen s prostředím a lidskou subjektivitou. „Život nemá a priori žádný smysl. Život není ničím před tím, než ho žijete; avšak na vás záleží, abyste mu dodali nějaký smysl, a hodnota je jen ten smysl, který si vyberete.“¹⁹⁹ Podle Sartrova existencialismu nezáleží na tom, zda Bůh je nebo není, protože člověka před jeho samým nic nezachrání.²⁰⁰

Albert Camus (1913 – 1960) zastává podobné stanovisko jako Sartre. „Smrt je pro ně pro oba absolutní konec. Ani život ani smrt nemají žádný smysl.“²⁰¹ Smrti nikdo neunikne. Smrt korunuje absurdní život. Přesto člověk musí vzdorovat, revoltovat, říkat ne (vzdorovat) a zároveň ano (chtít) ve jménu pocitu pravdy a hodnoty.²⁰² „Metafyzická revolta je gesto, jímž se člověk bouří proti svému údělu, který je mu vymezen v rámci

¹⁹⁷ VAŠEK, Martin. *Kapitoly zo súčasnej filozofie náboženstva*, s. 16.

¹⁹⁸ SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*, s. 13 – 17.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 53.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 56.

²⁰¹ JANDOUREK, Jan. *Vzestup a pád moderního ateismu*, str. 40.

²⁰² CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*, s. 21 – 22.

jeho stavu.²⁰³ Revolta neznamená ateismus, protože zpočátku nechce boha odstranit. Revolta spíše vyzývá, než popírá.²⁰⁴

Podle Richarda McKaye Rortyho (1931 – 2007) pojem ateista už není tak populární jako dřív, protože filozofové už se nepotřebují zabývat neexistencí Boha. A hlavně nikdo nemá právo soudit někoho, kdo má jiný názor. Podle Rortyho „*přírodní vědy a náboženství spolu nemusí soupeřit.*“²⁰⁵

Rorty dělí ateistické filozofy na dva druhy. První, kteří věří v empirii a vědu, přestože dosud neposkytly důkaz pro ani proti existenci bytosti mimo čas a prostor.²⁰⁶ Druzí jsou podle něj nepřesně řečeno antiklerikové, kteří sdílejí politický postoj, že církve jsou nezdravé pro demokratické společnosti. Rorty je sekularista, který věří, že náboženská víra, pokud není vírou soukromou, je politicky nebezpečná. Sám sebe považuje za člověka nábožensky nemuzikálního, tedy že nemá žádnou vazbu k náboženské tradici, náboženství je pro něj nepodstatné.²⁰⁷

Současná věda hledá našeho stvořitele. Jak už dříve napsal Galileo Galilei, příroda je psána jazykem matematiky,²⁰⁸ a proto se i současná věda snaží použít matematiku k nalezení Boha.²⁰⁹ Ovšem pokud nějaký stvořitel je, tak co o něm můžeme vědět? Co mohou vědět obyvatelé mravenčí farmy²¹⁰ o člověku, který stvořil jejich svět? Jako jsou uvěznění mravenci mezi dvě tabulky skla, tak je uvězněna lidská kolonie na Zemi.²¹¹

Náš vesmír je tvořen čtyřmi základními silami (silovými interakcemi) – gravitační silou, elektromagnetickou silou, slabou jadernou silou a silnou jadernou silou. Tyto síly jsou v dokonalé rovnováze a díky tomu náš vesmír vypadá tak, jak vypadá a mohl zde vzniknout lidský život.²¹² Právě v tomto bodě se ale názory vědců rozcházejí, protože

²⁰³ CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*, s. 32.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 34.

²⁰⁵ RORTY, Richard. *Antiklerikalismus a ateismus*, s. 35.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 35.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 37 – 38.

²⁰⁸ LORIA, Gino. *Galileo Galilei*, s. 13.

²⁰⁹ V současnosti existují také teorie, že například Bůh existuje jen v lidské hlavě a lze pocít jeho přítomnosti vyvolat stimulací pravé mozkové hemisféry. Nebo že celé lidstvo je pouhá simulace navržená programátorem z budoucnosti. Lidstvo by se podle této teorie podobalo hře The Sims. Čerpáno: Existuje stvořitel? In: *Cestování červí dírou s Morganem Freemanem* [dokument].

²¹⁰ Akvárium s mravenci.

²¹¹ Existuje stvořitel? In: *Cestování červí dírou s Morganem Freemanem* [dokument].

²¹² Goldilocks principle – v překladu Zlatovlásky princip (pohádka o Zlatovlásce – ne moc, ne málo, všeho akorát – když si Zlatovláska u třech medvědů vybírala pro sebe nejvhodnější jídlo a postel).

zatím nevíme, zda je tato rovnováha sil výsledkem jedné velké náhody, nebo je to výsledek inteligentního návrhu a tím i důkaz Boží existence.²¹³

8.1 Bertrand Arthur William Russell (1872 – 1970)

Bertrand Arthur William Russell se narodil roku 1872 v Trellecku a zemřel roku 1970 v Penrhynedeudraeth. Russell pocházel z aristokratického prostředí, byl třetím hrabětem Russellem. Studoval na Cambridgeské univerzitě matematiku a etiku. Později zde působil jako odborný asistent na Trinity College. Určitý čas pobýval v Německu, kde studoval ekonomii.

Russell se zastával pozici empiristy, a proto jedině skutečné poznání viděl v přírodních vědách. Přírodní věda podle něj poznává smyslová data sense-data a jinak nic. Smyslová zkušenost je podle něj základ světa, který je závislý na našem jazykovém vyjádření. Na rozdíl od novopozitivistů ale věřil v objektivní existenci světa. O této víře mluvil jako o „*neprokazatelné, ale současně také fungující*.“²¹⁴ Svět je podle Russella skutečnost vyjádřená v našem jazyce – logický atomismus. Nepochybné jistoty jsou atomické věty, ze kterých je konstruován svět. Z atomických vět můžeme na základě logiky a rozumu odvozovat nové závěry.²¹⁵ Jeho dílo přispělo k rozvoji matematické logiky, filozofie, ekonomie atd. Náboženstvím se Russell zabývá v eseji Proč nejsem křesťanem, Náboženství a věda nebo V co věřím.

Podle Russella každý křesťan musí splnit nejméně dva body, aby mohl sám sebe nazývat křesťanem. První bod je, že křesťan musí dogmaticky věřit v boha a nesmrtelnost. Druhým bodem je víra v Krista a to, že byl nejmoudřejší a nejlepší z lidí.²¹⁶

Russell se ve své eseji Proč nejsem křesťanem rozhodl vyvrátit některé důkazy boží existence, protože s křesťanskou vírou nesouhlasí. První z vybraných důkazů, které chce Russell vyvrátit, je z prvotní příčiny. Tento důkaz se vztahuje k tomu, že vše na světě má svou příčinu. Navazující příčiny tvoří řetěz, na jehož počátku stojí bůh jako prvotní příčina. Podle Russella je ale toto dovozování chybné, protože jestliže má vše svou příčinu a bůh stvořil například člověka, musel někdo stvořit i boha. A jestliže byl bůh

²¹³ Existuje stvořitel? In: *Cestování červí dírou s Morganem Freemanem* [dokument].

²¹⁴ STARK, Stanislav. *Filozofie 18. – 20. století*, s. 71.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Dříve byla ještě nutnost i víra v peklo, od té se však postupem doby upustilo. Čerpáno: RUSSELL, Bertrand. Proč nejsem křesťanem, s. 6–7.

stvořen bez příčiny, pak mohl být bez příčiny stvořen i svět. To, že člověk věří, že vše má svou příčinu, je dle Russella zapříčiněno jen tím, že člověk nemá tak dobrou fantazii, aby si to dokázal představit bez počátku a příčiny.²¹⁷

Další důkaz je důkaz z účelnosti a znamená, že svět je člověku přizpůsoben, aby na něm mohl žít. Podle něj mají například králíci bílé oháňky, aby je lidé mohli střílet. Podle Russella nelze uvěřit tomu, že vševědoucí a všemohoucí bůh stvořil náš svět jako nejlepší, když se v něm děje tolik hrůz.²¹⁸ Bůh podle Russella navíc nese odpovědnost za bídu a bolest ve světě, protože jej takto stvořil. Lidské hříchy nejsou příčinou této bídy. Bůh znal budoucí hříchy člověka, a přesto jej stvořil, čímž na sebe vzal zodpovědnost za něj. Utrpení od hříchu neочиšťuje. Jen bezcitný člověk by dokázal souhlasit s tím, že například děti v nemocnici si své útrapy zasloužily. Křesťané jen neustále hledají výmluvy pro bolest v našem světě.²¹⁹

Dalším důkazem, který Russell vybral, je důkaz z odstranění nespravedlnosti. Bůh by podle tohoto důkazu měl odstranit nespravedlnost, ale přitom je náš svět nespravedlností plný. Křesťané proto musí věřit v boha soudce, a posmrtný život, kde by se ona nespravedlnost z našeho světa mohla vyrovnat. Současně také musí věřit v nebe a peklo, aby bylo kde nespravedlnost vyrovnat. S tím souvisí i víra v nesmrtelnou duši. Jestliže ale existuje nespravedlnost na našem světě, potom nejspíše bude i v jiném světě, tedy i v tom posmrtném.²²⁰

Mravní důkazy božství spočívají například v tom, že bez boha by nebylo dobro ani zlo. Ale jestliže o bohu někdo řekne, že je dobrý, potom má dobro i zlo význam i bez boha. Dobro a zlo by nebylo od boha, ale předcházelo by mu. Buď nějaké vyšší božstvo dávalo bohu příkazy, jak svět stvořit nebo „svět, který známe, stvořil ve skutečnosti *d'ábel ve chvíli, kdy se bůh nedíval*.“²²¹

Dále se Russell zaměřuje na osobnost samotného Krista. Není dokázáno, zda Kristus někdy existoval,²²² a proto tuto otázku nechává Russell stranou. Podle jeho poznatků o Kristu z Nového zákona mělo jeho učení a samotná osobnost nedostatky. Například

²¹⁷ RUSSELL, Bertrand. Proč nejsem křesťanem, s. 8.

²¹⁸ Tamtéž, s. 10 – 11.

²¹⁹ RUSSELL, Bertrand. Čím přispělo náboženství k vývoji civilizace, s. 26 – 27.

²²⁰ RUSSELL, Bertrand. Proč nejsem křesťanem, s. 13.

²²¹ Tamtéž.

²²² Například podle Fundy Ježíš nejspíše existoval, protože se o něm vyjadřují i díla namířená proti křesťanství. Kdyby Ježíš nebyl, nebylo by podle Fundy nutné jej v těchto pracích zmiňovat. Viz kapitola věnována Fundovu ateismu.

nemohl být tak moudrý, jak jej evangelia líčí, protože očekával svůj druhý příchod, než zemrou všichni lidé z jeho doby. „*Amen, říkám vám, že někteří z těch, kteří tu stojí, nezakusí smrt, dokud nespatří Syna člověka přicházet v jeho království.*“ (Mt 16: 28) Příchod ale dodnes nenastal a všichni, co stáli kolem, už nežijí. Dále Kristus věřil v peklo a s ním spojený věčný trest, v což není schopen věřit žádný člověk. Na rozdíl od Sókrata ho rozhořčovali všichni, kdo nechtěli naslouchat jeho kázáním, což příliš nesvědčí o jeho dokonalosti či moudrosti. Těžko mohl být také laskavý, když lidem přinášel obavy, strach a zvěsti o pláči a skřípání zubů v pekle. Jestliže byl Kristus všemohoucí, proč musel nejprve ďábly poslat do vepřů a vepře nechat utopit? Proč nemohl jen zničit ďábly? (L 8: 26 – 39) A dále, proč jako hladový proklel fíkovník, když pro něj neměl fíky mimo čas fíků? (Mk 11: 12 – 21) Podle Russella byl Kristus krutý, což dosvědčují právě líčení z evangelií.²²³

„*Kdybychom se nedrželi křesťanského náboženství, propadli bychom všichni mravní zkáze.*“²²⁴ To ale podle Russella není pravda, protože často se v historii setkáváme s tím, že čím silnější byla víra v dogmata, tím více bylo krutosti. S tím souvisí například inkvizice se svým honem na čarodějnice. Církve se staví proti pokroku. „*Říkám zcela s rozmyslem, že křesťanské náboženství, tak jak je v církvích organizováno, vždy bylo a dosud zůstává nepřitelem mravního pokroku ve světě.*“²²⁵ Například když se žena provdá za syfilitika, podle církve musí zůstat spolu celý život a ještě nesmí nijak bránit rození nemocných dětí.²²⁶ Církev si bez ohledu na lidské štěstí stanovila úzký výběr mravního chování a nic na tom nezmění, že tento výběr přináší utrpení.²²⁷

Nejhorším rysem křesťanství je podle Russella postoj k sexualitě. Křesťanství vidí v ženě hlavně pokušitelku s nečistými vášněmi. Ženy by podle církve měly žít panensky, dokud je to možné a pokud není, tak se vdát. Manželství je nerozlučitelné a kontrola početí zakázána. Manželství a s ním spojený sexuální život tak nemůže přinášet potěšení, jestliže by měla žena každým rokem rodit dítě.²²⁸

Zvědaví mladí lidé mají pocit, že hřeší, když je věci ohledně lidské sexuality zajímaví. To je podle Russella špatně. Člověk tak v sobě pěstuje morbidní pocit, protože přemýšlí

²²³ RUSSELL, Bertrand. Proč nejsem křesťanem, s. 17.

²²⁴ Tamtéž, s. 19.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ RUSSELL, Bertrand. Čím přispělo náboženství k vývoji civilizace, s. 25.

²²⁷ RUSSELL, Bertrand. Proč nejsem křesťanem, s. 19 – 20.

²²⁸ RUSSELL, Bertrand. Čím přispělo náboženství k vývoji civilizace, s. 24 – 25.

nad něčím, co ho zajímá, ale zároveň si myslí, že hřeší. Tak se z mladých křesťanů stávají neurastetici a postupně v dospělosti nervově choří lidé následkem sexuálního tabu, které je zvláště pro mladé zajímavým tématem. Takoví lidé se potom snadněji stávají krutými, ostýchavými a pošetilými.²²⁹

Náboženství se zakládá na strachu z neznáma, ale i na touze po ochraně. Strach je spojen s krutostí, a proto je také náboženství spojeno s krutostí. Strach může člověku pomoci překonat věda, která mu pomáhá poznávat svět a do jisté míry ovládat skutečnosti v něm.²³⁰ Dříve byly pro církev znalosti hříšné sami o sobě, nyní jsou jen nebezpečné v tom, že rozum by se díky nim mohl stát pyšným a dovést člověka až k pochybám o křesťanských dogmatech.²³¹ Člověk se má opírat o své úsilí a vědu. Snažit se zlepšit svět, ve kterém právě žije. Nemá se spoléhat na neskutečné opory. Člověk se podle Russella má postavit na vlastní nohy a dívat na svět zpřímá. Vidět ho tak, jak je, s dobrými i špatnými stránkami. Přemýšlet o něm a nepodrobovat se strachu.²³² Člověk je podle něj spoután s přírodou a jejími zákony. Je jen nepatrným parazitem na bezvýznamné menší planetě. Náš svět není dobrý ani špatný, ani se nesnaží člověka učinit šťastným nebo nešťastným. Člověk má pocit vlastní důležitosti, ale v tom ho usměrňuje astronomie. Člověk si sám tvoří hodnoty, a proto sebe vnímá výš než přírodu.²³³

Russell si je vědom toho, že nemůže dokázat, že bůh ani ďábel neexistují. Oba existovat mohou stejně tak, jako bohové ze starého Řecka nebo Egypta. Všichni jsou ale mimo lidské poznání, a proto nejsou pro člověka důležití.²³⁴

„Žádný rozumový důkaz v lidech opravdovou víru v boha nerozdmýchá.“²³⁵ Hlavní příčinu víry v boha vidí Russell v tom, že k tomu lidé byli vedeni od narození. Dalším důvodem je podle něj touha po bezpečí, že člověka něco chrání.²³⁶ Russell zaujímá ke křesťanství rozhodný postoj. *„Pohlížím na ně jako na nemoc, která se zrodila ze strachu, jako na zdroj nevýslovných běd pro lidské pokolení.“²³⁷*

²²⁹ RUSSELL, Bertrand. Čím přispělo náboženství k vývoji civilizace, s. 25 – 26.

²³⁰ Tamtéž, s. 32.

²³¹ Tamtéž, s. 38.

²³² RUSSELL, Bertrand. Proč nejsem křesťanem, s. 20 – 21.

²³³ RUSSELL, Bertrand. V co věřím, s. 46.

²³⁴ Tamtéž, s. 43.

²³⁵ RUSSELL, Bertrand. Proč nejsem křesťanem, s. 14.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ RUSSELL, Bertrand. Čím přispělo náboženství k vývoji civilizace, s. 22.

8.2 Nový ateismus

Pojem nový ateismus pochází z počátku 21. století, kdy se tento pojem objevil v americkém magazínu Wired a poté i na internetových stránkách CNN. Podle nových ateistů je načase dát veřejně najevo svoji pozici, což je pro ně určitou výzvou. Noví ateisté nejenže odsuzují víru v boha, ale i respekt k víře v boha. Náboženství je pro ně zlem. Jejich snaha je očistit společnost od prokletí víry.²³⁸

Mezi nové ateisty patří především Sam Harris se svou knihou Konec víry: Náboženství, hrůza a budoucnost rozumu, Richard Dawkins s dílem Boží blud, Daniel Dennett s Bůh: nesprávná hypotéza a Christopher Hitchens s Bůh není veliký. Těmto autorům se někdy přezdívá čtyři jezdcí nového ateismu v analogii se čtyřmi jezdcí apokalypsy ze Zjevení svatého Jana. „*Dále jsem viděl, jak Beránek otevřel první ze sedmi pečeti, a slyšel jsem jednu ze čtyř bytostí, jak řekla hromovým hlasem: „Pojď!“ A hle, spatřil jsem bílého koně [...]*“ (Zj 6, 1 – 2) Čtyři jezdcí apokalypsy – Mor, Válka, Hladomor a Smrt, jako ti, co přijdou v souvislosti s apokalypsou. Tito autoři sdílejí podobná stanoviska, která nastínil Harris, který reagoval na islámský terorismus ve spojitosti s „11. zářím“. A tedy víra je podle nich v první řadě pro lidstvo nebezpečná, protože se díky ní mohou lidé zničit navzájem, dále stojí tomu, že si věřící vybírají, co je jim v Bibli užitečné a zbylé věci ignorují. Křesťané také na rozdíl od muslimů neberou text Bible s veškerou vážností a jsou příliš pohodlní na to, aby zásady víry dodržovali. Nejen díky těmto názorům jsou noví ateisté v hojné míře kritizováni.²³⁹

Noví ateisté sdílejí názor, že neexistuje žádný druh nadpřirozené nebo přímo božské reality. Víra je pro ně iracionální. Harris, Hitchens a Dawkins bývají označováni jako militantní ateisté, tedy ti, kdo na náboženství otevřeně útočí pomocí slovních argumentů, nikdy ne fyzickým násilím, to by bylo proti jejich přesvědčení. Na rozdíl od tří zmíněných, čtvrtý „*Dennett vynakládá značné úsilí, aby své čtenáře přesvědčil, že jeho vztah k náboženství je neutrální.*“²⁴⁰

Skutečné poznání světa je pro nové ateisty pouze prostřednictvím vědy. Víra je podle nich slepá důvěra bez důkazů a někdy i proti důkazům. Víra znamená věřit bez otázek.

²³⁸ WOLF, Gary. The Church of the Non-Believers [online]. [cit. 2017-03-22].

²³⁹ HRÍBEK, Tomáš. Nový ateismus a jeho kritici [online]. [cit. 2017-03-22].

²⁴⁰ HRÍBEK, Tomáš. D. C. Dennett, Breaking the Spell [online]. [cit. 2017-03-22].

Pokud víra nemá podklad v nadpřirozenu, potom musí být vysvětlena jinak. Podle nových ateistů je její základ v biologii.²⁴¹

Daniel Dennett (nar. 1942) je dle roku narození nejstarší ze čtyř představitelů nového ateismu. Dennett pochází z Ameriky jako Sam Harris a v práci zaměřené na Evropu jej uvádím z podobného důvodu, jako Harrise níže. Dennett patří mezi čtyři hlavní postavy nového ateismu. Z těchto čtyř autorů je k náboženství nejméně kritický. Zajímá se tak například o nevěřící pastory. Tito pastoři zůstávají podle něj na svých postech, protože věří ve svou zodpovědnost nebo v to, že víra je správná, i když sami nedokážou věřit. Na toto téma prováděl kvalitativní průzkum formou rozhovorů se čtyřmi pastory, jehož výsledky publikoval v článku s názvem *Preachers Who Are Not Believers*.²⁴²

Dennett preferuje používání pojmu „bright“²⁴³ pro osoby, které nevěří v nadpřirozenu, tedy duchy, elfy, velikonoční králíčky nebo Boha a život po smrti.²⁴⁴ Jeho teorie má základ v kognitivních vědách. Náboženství definuje jako „sociální systémy, jejichž účastníci se vyznávají z víry v nadpřirozeného aktéra nebo aktéry, jejichž pochvalu je třeba získat.“²⁴⁵ Každé náboženství podle něj prohlašuje za pravdivé „existence neviditelných, nezaznamenaných efektů, které jsou (na rozdíl od atomů a bacilů) systematicky nepotvrditelné a nevyvratitelné.“²⁴⁶

Dennett se pokoušel zjistit, do jaké míry lze náboženství zkoumat pomocí přírodních věd. Tato otázka podle něj zůstává stále otevřenou, ovšem jinak je to s teoretickými přesvědčeními o světě, například s existencí Boha, jež Dennett vyvrací. Otevřenou zůstává v tomto směru pouze otázka víry ve víru v Boha, zda tato víra může být nějak prospěšná, jako například víra v demokracii. Dennett má pro vysvětlení přítomnosti náboženství ve společnosti několik alternativ, jako například že náboženství prospívá jednotlivcům jako bakterie ve vnitřnostech nebo teorie, že je náboženství vedlejším produktem něčeho, jako perla, která nikomu neprospívá, ale přitahuje pozornost.²⁴⁷

Christopher Hitchens (1949 – 2011), anglicko-americký spisovatel, uznává, že náboženství poskytuje věřící útěchu, ale zároveň dodává, že se jedná o falešnou útěchu,

²⁴¹ TAYLOR, E. James. The New Atheists [online]. [cit. 2017-03-22].

²⁴² DENNETT, Daniel a LASCOLA, Linda. Preachers Who Are Not Believers [online]. [cit. 2017-03-25].

²⁴³ V překladu například jasný, zářící, bystrý.

²⁴⁴ DENNETT, Daniel. The Bright Stuff [online]. [cit. 2017-03-25].

²⁴⁵ DENNETT, Daniel. *Breaking the spell*, s. 9.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 164.

²⁴⁷ HRÍBEK, Tomáš. D. C. Dennett, Breaking the Spell [online]. [cit. 2017-03-22].

když se zakládá na nepravdách. Náboženství je podle něj prvotní hřích lidstva, protože jeho principy jsou například předkládání falešného obrazu světa, učení o pokání nebo učení o věčné odměně a trestu.²⁴⁸ V souvislosti s náboženstvím je zmiňována také „Hitchensova břitva“²⁴⁹, jejíž princip se zakládá na tom, že „*To, co může být tvrzeno bez důkazů, může být odmítnuto bez důkazů.*“²⁵⁰ Náboženství podle Hitchense stvořil člověk. Hitchens také kritizuje náboženské texty Korán a Bibli, protože jsou plné protirečení a nevěrohodnosti.²⁵¹ Věřící mají daná pravidla, která se sami snaží obcházet. Příkladem může být „dočasné manželství“ u některých muslimů, při kterém si muž na pár hodin koupí ženu a pak se s ní hned rozvede. „*Litera přikázání je splněna, vše je tedy v pořádku.*“²⁵²

Sam Harris (nar. 1967) je americký spisovatel, který se v oblasti náboženství soustřeďuje na sekularismus. Je zařazen mezi čtyři hlavní postavy nového ateismu, a proto uvádím v této práci i jeho, neboť právě jeho kniha *The End of Faith* z roku 2004 započala zrod nového ateismu.

Harris si klade otázku, „*co za hrůzy by se muselo stát, aby se celosvětová víra v Boha otřásla? Holocaust očividně nestačil – jak víme, Boží cesty jsou totiž nevyzpytatelné. Zdá se, že jakákoliv skutečnost a jakýkoliv fakt, nehledě na to, jak moc nešťastný, může být vydáván jakožto kompatibilní s náboženskou vírou.*“²⁵³ Harris je kritický ke všem náboženstvím, ale spiritualitu neodsuzuje, protože se domnívá, že je mnoho lidí, kterým nestačí vědecký výklad světa, ale hledají vyšší smysl svého života.²⁵⁴

Harris se snaží poukázat na problém rozumu a víry bez důkazů. Části svatých textů, které se vztahovaly k přírodním vědám, už podle něj byly vyvráceny. „Dobré části“²⁵⁵ vztahující se ke spiritualitě a etice zatím stojí mimo lidské vědění, ale to neznamená, že se jednou nestanou také předmětem zájmu vědy a nebudou díky ní vysvětleny.²⁵⁶ Pokud se podaří vybudovat vědu o mysli, která bude schopna vysvětlit, proč člověka dělá láska

²⁴⁸ HITCHENS, Christopher. *Bůh není veliký*, s. 261.

²⁴⁹ Analogie s Ockhamovou břitvou, která je založena na principu logické úspornosti, že pokud není nezbytně nutné hledat více příčin a důvodů, tak se hledat nemají. Současně pokud je více vysvětlení daného jevu, má používat to nejjednodušší.

²⁵⁰ HARRIS, Sam. *The End of Faith*, s. 176.

²⁵¹ Tamtéž, s. 129 –141.

²⁵² Sarkastické poznámka Hitchense. Citováno: tamtéž, s. 270.

²⁵³ HARRIS, Sam. *The Virus of Religious Moderation* [online]. [cit. 2017-03-24].

²⁵⁴ HARRIS, Sam. *The End of Faith*, s. 16.

²⁵⁵ Například bez zabíjení nevěřících a jinověrců.

²⁵⁶ HARRIS, Sam. *The End of Faith*, s. 20.

šťastného, proč je smích příjemný a sblížuje lidi, etické soudy nebo i existenci života po smrti, potom už náboženské texty nebudou potřebné nejen pro přírodní vědy, ale ani pro spiritualitu. Spiritualita nemusí být iracionální ani záležitostí náboženské víry.²⁵⁷

Harris kritizuje umírněné, liberální věřící²⁵⁸ za to, že nepochopili, co je to být věřícím. Jestliže je podle něho například někdo křesťan, potom musí věřit, že Bible není obyčejná kniha a že Ježíš byl božskou bytostí, protože jinak by byl základ křesťanství nepravdivý. Liberální křesťané tedy stojí v zásadním rozporu s konzervativními křesťany.²⁵⁹

Impulsem k vydání Harrisovi knihy *The End of Faith* byly teroristické útoky 11. září 2001, které byly provedeny ve jménu islámu.²⁶⁰ *"Jsme ve válce s islámem. Tento fakt nemusí sloužit našim bezprostředním zahraničněpolitickým zájmům našich politických leadrů, ale je tomu jednoznačně tak. Není tomu tak, že jsme ve válce s jinak mírumilovným náboženstvím, které bylo „uneseno“ hrstkou extremistů. Jsme ve válce s konkrétně tou vizí života, která je předepsána všem muslimům v Koránu a dále rozpracována v hadísech, které líčí výroky a činy Proroka."*²⁶¹

8.2.1 Richard Dawkins (nar. 1941)

Poslední ze čtveřice jezdců nového ateismu je Richard Dawkins. Myšlenky tohoto autora jsem se rozhodla více rozvést, protože je v současnosti z těchto čtyř autorů nejvlivnější, především díky příspěvkům k biologii.

Tento britský zoolog a biolog se narodil v roce 1941 v Nairobi. Po přestěhování do Velké Británie studoval zoologii na Balliol College v Oxfordu. Poté působil jako odborný asistent na Kalifornské univerzitě v Berkeley.

Dawkins patří mezi zastánce evoluční biologie a sociobiologie. Tento biolog se stal nejvýraznější osobností nového ateismu. Do povědomí společnosti se dostal především

²⁵⁷ HARRIS, Sam. *The End of Faith*, s. 20.

²⁵⁸ Liberální pseudokřesťané sami sebe považují za křesťany. Věří v Boha, ale už mu neprokazují žádnou úctu. Nevěří v zázraky a zpochybňují Bibli. Křesťanské pravdy a povinnosti dodržují podle toho, které se jim líbí. Pro konzervativní křesťany je jejich počínání neomluvitelné. Dinesh D'Souza nazývá liberální křesťany a jejich formu křesťanství „kavárenským křesťanstvím“. Viz kapitola s reakcemi na nový ateismus 9.2.

²⁵⁹ HARRIS, Sam. *Letter to a Christian Nation*, s. 4 – 5.

²⁶⁰ Čtyři unesená letadla postupně narazila dvě do věží Světového obchodního centra v New Yorku, které poté se zřítily, jedno do Pentagonu ve Washingtonu, D. C. a jedno se zřítilo u města Shanksville. Při útocích zemřelo 2996 lidí včetně 19 únosců.

²⁶¹ HARRIS, Sam. *The End of Faith*, s. 109 – 110.

v roce 1976, kdy vyšla v knižní podobě jeho teorie sobeckého genu a na ni navazující teorie memu.

Teorie sobeckého genu se zakládá na tom, že živí tvorové nejednají v zájmu své skupiny ani rodiny, ale snaží se prospívat svým genům, aby se mohly množit. V některých případech tak může zdánlivě altruistické chování být pouze sobecké na úrovni genů.²⁶² Celý organismus se tak může chovat altruisticky, ale za jeho chováním stojí sobecký gen. Zvláštním případem je reciproční altruismus, takzvaná pomoc na oplátku neboli „*výměna altruistických činů jednotlivci v rozdílných časech*“.²⁶³ Geny jsou základními jednotkami dědičnosti. Geny jsou nejen v lidech, ale i v živočiších, rostlinách, bakteriích a virech. Přírodní výběr podle Dawkinse probíhá v závislosti na tom, jak schopné jsou geny vytvořit svůj nástroj přežití.²⁶⁴ „*Gen je replikátor s vysokou přesností kopírování*“ tedy něco, co ve formě svých kopií má dlouhou životnost.²⁶⁵ „*Jsmo nástroji přežití – robotickými vehikly slepě naprogramovanými k uchování sobeckých molekul známých jako geny*“.²⁶⁶

Ve spojitosti s kulturou zavádí Dawkins nový pojem, mem pro jednotku kulturního přenosu v analogii s genem jako jednotkou pro přenos genetické informace. Memy jsou například písně, myšlenky nebo móda, a šíří se napodobováním. Může se tak šířit i například představa Boha. Tento mem je stabilní, protože je pro člověka hluboce psychologický ať už díky odpovědím na otázky, na které nezná odpověď, nebo jako nehynoucí útěcha.²⁶⁷ Memy jako jádra věcí, jsou na rozdíl od genů předávány pozměněny. Například myšlenka není vždy šířena v přesné kopii.²⁶⁸

Evolucí a s ní spojeným náboženstvím jako protikladem se Dawkins zabývá například v díle *Slepý hodinář, Největší show pod sluncem* nebo *Boží blud*, které představuje autorův souhrnný pohled na problematiku náboženství ve společnosti.

Společně s novým ateismem vznikají i nejrůznější reakce na něj od filozofů, přírodovědců či teologů. Část těchto myslitelů se Dawkinsových myšlenek zastává a druhá část mu oponuje. V českém prostředí vznikla například kniha Dawkins pod

²⁶² RIDLEY, Matt. *Původ ctnosti*, s. 29.

²⁶³ WILSON, Edward O. *O lidské přirozenosti*, s. 206.

²⁶⁴ DAWKINS, Richard. *Sobeký gen*, s. 16.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 35.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 3.

²⁶⁷ DAWKINS, Richard. *Sobeký gen*, s. 175.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 177.

mikroskopem s podtitulem Diskuze nad knihou Richarda Dawkinse, kde je možno najít zástupce obou směrů. Jedním z významných myslitelů, který se rozhodl na nový ateismus reagovat, byl například i Dinesh D'Souza (nar. 1961) se svým dílem *Křesťanství a ateismus úplně jinak*.²⁶⁹

„*Dawkins nevychází z víry v ateismus, ale z kritického postoje vědce vůči faktům.*“²⁷⁰ Dawkins se podle Vladimíra Havlíka (nar. 1961) nesnaží někoho přesvědčit o bezvýhradné důvěře ve vědu, že věda je řešení pro všechny problémy nebo že by se věda nesměla racionálně ověřovat. Dawkins ani neopovrhne všemi, kdo ve vědu nevěří, ani že by tito jedinci z tohoto důvodu byli zatraceni. Dawkins podle něho není misijním ateista, ale zastává pozici „*radikálního ateismu jako výsledku logického vyústění snahy o racionální uvažování.*“²⁷¹ Podle Havlíka není Dawkins zaslepeným ateistou proti náboženské víře.

Podle Jana Bednáře je správné, že Dawkins klade věřícím nejrůznější otázky zaměřené proti náboženství, protože ač je kritikem náboženství, nutí věřící o své víře přemýšlet, inspiruje je k promýšlení víry.²⁷²

Podle Dawkinse je víře projevována přehnaná a zbytečná úcta. Zmiňuje v této souvislosti například přecitlivělost muslimů na karikatury. „*Téměř všichni v naší společnosti - včetně nevěřících - přijímají obecně rozšířený předpoklad, že víra je nesmírně citlivá na urážky a že by se měla chránit neobvykle tlustou hradbou úcty, kvalitativně odlišnou, než je úcta, kterou by si měli projevovat všichni lidé navzájem.*“²⁷³

Dále poukazuje na to, že náboženství se během doby měnila podle aktuálních potřeb společnosti. „*Bůh ze starého zákona je patrně ta nejprotivnější postava v celé beletrii: žárlí, a ještě je na to pyšný; je to malicherný, nespravedlivý tvor posedlý ovládnutím ostatních; pomstychtivý, krvežíznivý našeptavač etnických čistek; je to rozmarný nenávislivý tyran se zálibou v misogynii, homofobii, rasismu, infanticidě, genocidě, filicidě, šíření chorob, megalomanství a sdomasochismu.*“²⁷⁴ Podle něj ani není jasné,

²⁶⁹ Viz další kapitoly.

²⁷⁰ HAVLÍK, Vladimír. Richard Dawkins a progresivní deantropocentrizace, s. 56.

²⁷¹ Tamtéž, s. 57.

²⁷² BEDNÁŘ, Jan. Dawkins: extrémistický ateista, intelektuální provokatér či možný zdroj pro křesťanskou inspiraci?, s. 97.

²⁷³ DAWKINS, Richard. *Boží blud*, s. 41.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 50.

zda byl přechod od polyteismu k monoteismu skutečně pokrokový, protože se zamýšlí nad tím, zda ve svaté Trojici „*máme jednoho Boha ve třech částech, nebo tři bohy v jednom?*“²⁷⁵ V tomto duchu ještě dodává, že nezáleží na tom, jestli je bůh jeden nebo více, protože křesťanský Bůh je jeden, ale k sobě má Pannu Marii, anděly a mnoho svatých postav s různými oblastmi působnosti.²⁷⁶

Dawkins nesouhlasí s agnosticizmem, že existence a neexistence Boha je stejně pravděpodobná, protože stejně tak nikdo nemůže dokázat existenci Russelovi čajové konvice²⁷⁷, kterou vnímáme jako méně pravděpodobnou než její neexistenci.²⁷⁸

Dále se zabývá NOMA (non-overlapping magisteria) – nepřekrývající se magisteria. Magisterium vědy pokrývá empirickou oblast a magisterium náboženství pokrývá otázky vrcholného smyslu a morálních hodnot. Dawkinsovi se nezdá, že by v závažných otázkách o vesmíru měli mít teologové nějakou odbornost. Leží-li něco mimo dosah vědy, tak to rozhodně podle něj leží i mimo dosah teologů.²⁷⁹

Dawkins se soustředí také na důkazy boží existence a jejich vyvracení. Začíná u pěti důkazů Tomáše Akvinského – důkaz z prvotního pohybu, důkaz z řetězení příčin, kosmologický důkaz, důkaz stupňovitého uspořádání jsoucna, teologický důkaz. První tři shrnuje pod argumenty nekonečného regrese, na jejímž konci je Bůh, ale proč by ale na konci regrese měl být zrovna Bůh a ne třeba singularita velkého třesku nebo jiný fyzikální koncept? Čtvrtý důkaz podle Dawkinse vůbec žádným důkazem není: „*Klidně bychom mohli říct, že lidé se liší v tom, jak páchnou, ale srovnávat je můžeme jen s dokonalým maximem představitelného zápachu. Tudiž musí existovat nějaký nepřekonatelný smrad'och a my mu budeme říkat Bůh.*“²⁸⁰ Poslední důkaz je podle Dawkinse vyvrácen teorií evoluce Charlese Darwina.²⁸¹

Důkaz založený na Písmu svatém zpochybňuje společně se zpochybněním historické přesnosti Bible. Už v 19. století prý teologové téměř jednoznačně dokázali, že evangelia

²⁷⁵ DAWKINS, Richard. *Boží blud*, s. 53.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 50 – 59.

²⁷⁷ Podle Russella nikdo nemůže dokázat neexistenci předmětu velikosti čajové konvice mezi Zemí a Marsem, který obíhá kolem Slunce, protože je tak malý, že jej nelze zaměřit. Jako může existovat Bůh, může existovat i tento předmět. V analogii s existencí Boha bychom mohli po lidech požadovat, aby v existenci tohoto předmětu věřili.

²⁷⁸ DAWKINS, Richard. *Boží blud*, s. 67 – 75.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 75 – 88.

²⁸⁰ DAWKINS, Richard. *Boží blud*, s. 100.

²⁸¹ Tamtéž, s. 98 – 101.

nejsou spolehlivým popisem skutečných událostí. Navíc tvrdí s odkazem na Roberta Gilloolyho, že všechny hlavní rysy legendy o Ježíšovi jsou vypůjčeny z jiných náboženství, která v té době ve Středomoří a na Blízkém východě existovala. Dále upozorňuje na fakt, že pouze čtyři evangelia se dostala do oficiálního kánonu a ostatní evangelia byla zřejmě záměrně vynechána, protože byla až příliš nepravděpodobná. „*Například v Evangelii sv. Tomáše je spousta historek o malém Ježíšovi, jak zneužívá své magické schopnosti jako nějaký nezbedný skřítek a zlomyslně proměňuje své kamarády v kozly a bláto vrabce nebo svému otci pomáhá s tesařinou tím, že mu zázračně prodlouží kus dřeva.*”²⁸²

Hlavním argumentem pro neexistenci boha je dle Dawkinse Darwinova evoluční teorie. Kdokoli ji pochopí a akceptuje, nemůže dále věřit v Boha. „Inteligentní design”²⁸³, který se člověku neznalému evoluční teorie zdá být patrný v přírodě na každém kroku, je ve skutečnosti výsledek přírodního výběru a několika milionů let evoluce. Inteligentní design není dle Dawkinse věrohodný. Stejně tak je nepřijatelná náhoda.²⁸⁴ K pomyslnému stvořiteli Dawkins jako protiklad staví slepého hodináře jako přírodní výběr, který nevidí do budoucnosti a neplánuje pro své výtvořiny žádný účel. Přesto jeho výsledky svou dokonalostí připomínají precizní díla hodináře. Jeho výtvořiny tak v člověku vytvářejí iluzi, že byly záměrně zkonstruovány.²⁸⁵ „*Samozřejmě důkaz proti evoluci by, čistě hypoteticky, existovat mohl. Bylo by jím například to, kdybychom objevili byt' jen jedinou zkamenělinu ve špatné geologické vrstvě.*”²⁸⁶ Taková zkamenělina se ale zatím nenašla.

Dawkins vyvrací existenci tzv. neredukovatelné složitosti, kterou argumentují odpůrci darwinovy teorie. Mezičlánky v evoluci podle Dawkinse existují, i když nemusí být na první pohled patrné.²⁸⁷ Dawkins upozorňuje také na „uctívání mezer” – co nedokáže vysvětlit věda, je automaticky dílem Boha. Zatímco věda musí složitě dokazovat, druhé straně stačí říct, že je to Bůh.²⁸⁸

²⁸² DAWKINS, Richard. *Boží blud*, s. 114 – 120, citováno: tamtéž, s. 118.

²⁸³ Protiteorie k evoluční teorii, že některé věci ve vesmíru se lépe vysvětlí inteligentní příčinou než neřízenou evolucí. Nepřímo se tato teorie odvolává k Bohu.

²⁸⁴ DAWKINS, Richard. *Boží blud*, s. 134 – 144.

²⁸⁵ DAWKINS, Richard. *Slepý hodinář: zázrak života očima evoluční biologie*, s. 32.

²⁸⁶ DAWKINS, Richard. *Největší show pod Sluncem*, s. 129.

²⁸⁷ DAWKINS, Richard. *Boží blud*, s. 144.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 148– 158.

„Často se říká, že v mozku je mezera ve tvaru Boha, která potřebuje vyplnit: že Boha - imaginárního kamaráda, otce, staršího brácha, zpovědníka důvěrníka - potřebujeme a že tuto potřebu musíme uspokojit bez ohledu na to, jestli Bůh skutečně existuje nebo neexistuje.“²⁸⁹ Dawkins navrhuje raději tuto mezeru zaplnit něčím jiným např. vědou, uměním, přátelstvím, humanismem nebo láskou k životu.²⁹⁰

Jak mohlo náboženství přežít dodnes a vyhnout darwinovskému přírodnímu výběru? „Náboženství je nesmírně nákladné a výstřední; a darwinovský výběr se obvykle na plýtvání zaměřuje a eliminuje ho.“²⁹¹ Jaká je tedy výhoda náboženství, že přežilo? Dawkins myslí, že náboženství je vedlejší produkt jiné dispozice, která nám původně pomáhá. Přirovnává to k můře letící do plamenu svíčky – z pohledu přírodního výběru se jedná o nesmysl, protože by měly přežít můry, co se plamenu vyhnou. Ale tento jev je až důsledek principu, kterým se můry orientují v prostoru – jedná se tedy o vedlejší produkt.²⁹² Dawkins uvádí hypotézu týkající se dětí. Dětské mozky jsou podle Dawkinse budovány tak, aby děti věřily všemu, co jim dospělí řeknou, protože to urychluje jejich učení. „Nevyhnutelným vedlejším produktem je zranitelnost vůči infikování myšlenkovými viry.“²⁹³

Problematika morálky byla vysvětlena již výše, ale se v problematice morálních soudů dále odkazuje na studii, kterou Marc Hauser vypracoval s Peterem Singerem. „Z Hauserovy a Singerovy studie vyplývá, že ateisté a věřící se v těchto soudech nijak statisticky neliší, což se podle všeho shoduje s názorem, který spolu s ostatními zastávám i já, že k tomu, abychom byli dobří - nebo zlí - žádného boha nepotřebujeme.“²⁹⁴ Na závěr rozvádí myšlenku, že chovat se morálně jenom kvůli tomu, že bychom byli pod dozorem boha, je pokrytecké a lidé by se chovali slušně i bez něj.²⁹⁵

Dawkins se zaměřuje i na Bibli, když se snaží dokázat, že Bible nemůže být zdrojem morálky. Rozebírá mnoho konkrétních příkladů ze Starého i Nového zákona, které nám v dnešní době přijdou až neuvěřitelně kruté a nesmyslné. Zvláště poukazuje na postavení žen, se kterými se zacházelo jako s majetkem, například Lotova nabídka, že

²⁸⁹ DAWKINS, Richard. *Boží blud*, s. 373.

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ Tamtéž, s. 186.

²⁹² Tamtéž, s. 197 – 198.

²⁹³ Tamtéž, s. 202.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 254.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 255 – 262.

anděly vymění za panenství svých dcer. Dále poukazuje na genocidu – zničení Jericha Jozuem, kterého přirovnává k Hitlerovi. Bible je podle Dawkinse plná krutostí, například tresty smrti, často ukamenováním i za banální prohřešky jako například, že se nedodrží den Páně. „*Mým hlavním cílem tu není ukázat, že bychom naši morálku z Bible vyvozovat neměli (i když si to myslím). Mým cílem, je prokázat, že my (a tím myslím i většinu věřících) ji ve skutečnosti z Bible nevyvozujeme.*”²⁹⁶ Také podotýká, že teologové budou namítat, že se takovéto věci už neberou doslovně. Podle čeho si ale vybíráme, čemu z Bible budeme věřit a čemu ne? „*Mají vůbec lidé, kteří Bibli prohlašují za vzor morální správnosti, sebemenší ponětí, co se v ní vlastně píše?*”²⁹⁷ Podle Dawkinse je morálka založena na jakémsi obecném konsensu, který je ale pro každou dobu typický a stále se vyvíjí. Nazývá to jako morální Zeitgeist – duch doby. Ukazuje, jak rasismus a otroctví v jisté době, taky nebývaly chápány jako něco špatného. Tento morální Zeitgeist se vyvíjí koordinovaně a celosvětově. Proč a jak se neví, ale určitě tento vývoj nepohání náboženství.²⁹⁸ „*Stalin ateista patrně byl a Hitler patrně ne; ale i kdyby byli ateisté oba dva, pointa debaty o Stalinovi a Hitlerovi je velmi prostá. Jednotliví ateisté mohou páchat zlo, ale nepáchají zlo ve jménu ateismu.*”²⁹⁹

„*Přístup k homosexualitě vypovídá mnohé o tom, jak vypadá morálka inspirovaná náboženským přesvědčením. Stejně poučným příkladem jsou interrupce a posvátnost lidského života.*”³⁰⁰ Interrupce je z hlediska absolutistického náboženství vražda. Stoupenci víry jsou schopni kvůli obraně embrya zabít dospělé. Toto tvrzení dokládá Dawkins případem vraždy doktora, který prováděl interrupce, Johna Brittona a jeho tělesného strážce. „*Rané embryo má pocity a podobu, které odpovídají pulci. Lékař je plně vyvinutá vědomá bytost s nadějemi, ctižádostí, obavami, obrovskou zásobou člověčích znalostí, schopností prožívat hluboké city a patrně zdrcenou vdovou a osiřelými dětmi a možná i milujícími rodiči. [...] Raná embryo žádnou nervovou soustavu nemají a rozhodně netrpí.*”³⁰¹

Teroristé podle Dawkinse opravdu věří v to, co hlásají. Věří v doslovnou pravdu koránu, která jim byla od dětství vštěpována. Příčinou tohoto teroru je samo náboženství, ne žádné „zlo”. „*Obecněji řečeno (a pro křesťanství to neplatí o nic méně*

²⁹⁶ DAWKINS, Richard. *Boží blud*, s. 277.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 263 – 282, citace: s. 275.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 291 – 301.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 308.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 320.

³⁰¹ Tamtéž, s. 327 – 328.

než pro islám) je zhoubné hlavně to, že se děti učí, že víra je ctnost. Víra je zlo právě proto, že nevyžaduje žádné vysvětlení a nepřipouští žádný argument.”³⁰² Fundamentalismus, je podle Dawkinse neslučitelný s vědou, protože je v něm pravda dopředu dána a je neměnná. Nic nedonutí fundamentalistu, aby od svého přesvědčení ustoupil.³⁰³

Dawkins se také pozastavuje nad nesmyslností křtu dětí, kdy stačí trocha vody a pár slov k tomu, aby z nevinného dítěte kdokoli udělal katolíka.³⁰⁴ Domnívá se, že zneužívání dětí kněžími se chápe jenom jako pohlavní, ale mělo by se podle něj mluvit i o psychickém týrání, kdy je dětem vštěpována víra a malé děti jsou strašeny peklem. Takové týrání má za následek dlouhodobou psychickou škodu.³⁰⁵

„Podle mého bychom sebou všichni měli trhnout, jakmile uslyšíme, že někdo malé děti nálepkuje jako příslušníka té či oné náboženské skupiny. Děti jsou příliš malé na to, aby se dokázaly rozmyslet, jaké mají názory na původ vesmíru, života a morálky. Samotný obrat „křesťanské dítě” nebo „muslimské dítě” by nám měl vyvolávat husí kůži stejně jako škrábání nehtů po tabuli.”³⁰⁶

Bibli ale zejména jako literární dílo Dawkins neztrácuje, naopak: „Níc méně Bible by měla být součástí našeho vzdělání hlavně proto, že je důležitým zdrojem literární kultury, stejně jako jím jsou i mýty o řeckých a římských bozích, o kterých se učíme, aniž by po nás někdo chtěl, abychom v ně věřili.”³⁰⁷ Dále: „A samozřejmě můžeme alespoň ze sentimentu zůstat věrní kulturním a literárním tradicím např. judaismu, anglikánské církve a islámu, dokonce se můžeme účastnit i náboženských obřadů, jako jsou svatby a pohřby, aniž bychom se zaprodávali vírám v nadpřirozeno, které tyto tradice historicky doprovázely. Víry v Boha se můžeme vzdát, aniž bychom ztratili kontakt s naším drahocenným dědictvím”³⁰⁸

³⁰² DAWKINS, Richard. *Boží blud*, s. 339.

³⁰³ Tamtéž, s. 309 – 315.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 340 – 345.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 345 – 359.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 368.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 370.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 370 – 372, citováno: tamtéž, s. 372.

8.3 České prostředí

„S jistým zjednodušením můžeme říci, že České země měly díky husitským válkám, třicetileté válce a komunistickému režimu složitou náboženskou historii.“³⁰⁹ Vznik moderního ateismu je i v českém prostředí spjat s průmyslovou revolucí v 19. století, protože lidé z důvodu zaměstnání odcházeli do měst, kam s sebou leckdy víru nepřinesli.³¹⁰

První světová válka byla zlomem nejen pro celou Evropu, neboť velké země byly oslabeny a vyměnili se zde i vládci. Díky těmto změnám došlo i ke změně společenského systému, například z monarchií se staly republiky.³¹¹

Duše svých současníků si v této době všiml například Tomáš Garrigue Masaryk (1850 – 1937) ve svém díle *Moderní člověk a náboženství*. Moderní člověk byl pro něj nehotový a nejednotný, který zahazoval starý názor a tím se stával intelektuálním anarchistou. Nehotový nový názor stavěl proti starému. „*Padá staré náboženství lidové a moderní člověk usiluje o to, nahradit si tuto ztrátu něčím novým.*“³¹² Masaryk v této skutečnosti viděl i příčinu zvýšení počtu sebevražd.³¹³

V době po 2. světové válce nahradil filozofii náboženství marxistický vědecký ateismus, který zapříčinil téměř zánik původní disciplíny. Tato marxistická filozofie náboženství byla zaměřena nikoli na objektivní výklad náboženství, ale pouze na jeho kritiku, kterou určovala ideologie. Klasická filozofie náboženství začala opět v českém prostředí ožívat až počátkem devadesátých let 20. století.³¹⁴

7.3.1 Otakar Antoň Funda (nar. 1943)

Otakar Antoň Funda, religionista, filozof a bývalý evangelický farář, se narodil roku 1943 v Praze. Studoval protestantskou teologii na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě v Praze, poté na Filozofické fakultě UK. Postgraduální studium absolvoval v Basileji na Filozofické a Teologické fakultě. Po značných obtížích z důvodu komunistického režimu byl habilitován na Husitské teologické fakultě UK. V roce 2003 byl jmenován profesorem filozofie. Od roku 1995 vyučuje na Západočeské

³⁰⁹ JANDOUREK, Jan. *Vzestup a pád moderního ateismu*, s. 73.

³¹⁰ Tamtéž, s. 73.

³¹¹ Tamtéž, s. 75.

³¹² MASARYK, Tomáš. *Moderní člověk a náboženství*, s. 22.

³¹³ Tamtéž, s. 23.

³¹⁴ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Filosofie náboženství*, s. 224.

univerzitě v Plzni. Mezi jeho díla patří například *Když se rákos chvěje nad hladinou*, *Znavená Evropa umírá* nebo *Ježíš a mýtus o Kristu*.

Fundu ovlivnilo dílo Bultmanna, se kterým se setkal při studiu teologie na Karlově univerzitě. Myslel si, že nalezne odpovědi na své otázky v Bultmannově koncepci demytologizace. Později došel k závěru, že je nutné odmytologizovat i kategorii transcendence, když transcendenci označil jako výtvar našeho vědomí, čímž přešel na ateistickou pozici. Udělal svůj „*krok od teologie k filosofii, krok od Schleiermachera k Feuerbachovi*.“³¹⁵

Odklonil se od teologie začátkem 80. let a přešel do ateistického postoje, ve kterém se zastává Feuerbachových myšlenek o tom, že člověk tvoří Boha. „*Bůh není a nikdy nebyl. Respektive je a byl, neboť vše, co vytvořilo lidské vědomí, co člověk vytvořil jako svůj duchovní, kulturní tvar, bylo a je*.“³¹⁶ Je pravděpodobné, že Bůh je produktem lidské tvořivosti. Člověk si do něj promítá své city a tužby včetně touhy po vlastním přesahu sebe sama. Bůh je šifrou pro lidství, pro vděčnost, milosrdenství a naději ve vztahu ke světu a k člověku. Je to dimenze života, úcty a služby.³¹⁷

Podle Fundovy reinterpretace sám Ježíš³¹⁸ otevřel cestu k ateismu, když podle Žalmu 22 na kříži zvolal „*Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?*“ (Ž 22: 2), když zjistil, že všemocný Bůh nejedná, protože není, čímž předurčil konec křesťanství v ateismu. Humanitní ateismus je vlastní pouze v židovsko-křesťanské kultuře.³¹⁹ Jako ateistovi je Fundovi také nesrozumitelné mysterium Trojice, protože je to podle něj nesmysl. Buď může být někdo člověkem, nebo Bohem. Stejně tak když se podle krkolomných dogmat stal Bůh člověkem, zmařil tím sám sebe, což je podle Fundy největší paradox křesťanské víry.³²⁰ Neudělal by Ježíš lépe, kdyby žil jako obyčejný člověk, než propagoval vizi Božího království?³²¹

Existence Boha jako nadpřirozené veličiny je nepravděpodobná, už kvůli dějinám, protože pokud by dějiny měl řídit starostlivý Pán, pak nelze vysvětlit jejich nesmyslné

³¹⁵ FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 20.

³¹⁶ Tamtéž, s. 28.

³¹⁷ Tamtéž, s. 173.

³¹⁸ Podle Fundy historický Ježíš skutečně žil, protože se o něm ve svých dílech zmiňují i tehdejší odpůrci víry, kteří by jinak neměli důvod o něm psát, kdyby neexistoval. Čerpáno: FUNDA, Otakar Antoň. *Ježíš a mýtus o Kristu*, s. 57 – 98.

³¹⁹ FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 22.

³²⁰ Tamtéž, s. 25.

³²¹ Tamtéž, s. 29.

hrůzy a lidské utrpení. Absurdita utrpení je méně absurdní bez představy starostlivého Boha.³²² Dále je pro Fundu nepravděpodobné, že Bůh bude mít poslední slovo v dějinách, že nastane nový věk.

*„Historický Ježíš z Nazareta zvěstoval brzký příchod Božího království. Boží království nenastalo, místo toho vznikla církev, která vytvořila mýtus o Kristu, ve kterém z Ježíše, židovského apokalyptického vizionáře a hlasatele brzkého příchodu Božího království, učinila Krista.“*³²³ Jedním ze základů křesťanství tak bylo i neustálé oddalování eschatologické vize o příchodu Božího království a druhého Kristova příchodu a na to navazující vymyšlení odůvodnění, proč se tak ještě nestalo.³²⁴

Dále nelze udržet vizi jediného pravého náboženství, že ostatní náboženství jsou jen výtvary lidských představ. Všechna náboženství nabízí odpověď na otázku po smyslu, představu smrti, čímž vykazují určitou spojitost, a z toho plyne, že různí lidé tvořili různá náboženství, když hledali odpovědi na otázky svého života.³²⁵

Pokud chce člověk světu rozumět, musí o něm něco vědět. A k vědomostem o světě se podle Fundy dostane jen vědou a ne filozofováním bez opření o vědu.³²⁶ *„Je jen jeden svět, svět jeví, svět ontický, svět jsoucího.“*³²⁷ Vesmír a příroda tu nejsou kvůli nám, mají na nás nezávislou svébytnost. Člověk není vrcholem evoluce.³²⁸ Příroda vesmírná i pozemská existuje nezávisle na tom, jak ji vnímáme, nejsme jí nadřazeni, jsme její součástí.

Skutečnost je *„komplexitou komplementarity komponent v korelaci, kontinuitě a kontextu.“*³²⁹ Pokud se ptáme na skutečnost, neexistuje jedna odpověď. Záhada světa není jedna otázka a k ní jedna odpověď, ani jedna příčina a k ní jeden cíl. Vše je plné vztahujících se součástí a vrstev souvislostí. *„Bláhová – zdá se mi čím dál víc – je proto otázkou po jednom principu, jednom smyslu, jedné příčině a jednom cíli.“*³³⁰

³²² FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 46 – 47

³²³ FUNDA, Otakar Antoň. *Ježíš a mýtus o Kristu*, s. 325.

³²⁴ Tamtéž, s. 326.

³²⁵ FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 48.

³²⁶ Tamtéž, s. 76.

³²⁷ Tamtéž, s. 64.

³²⁸ Tamtéž, s. 65.

³²⁹ Tamtéž, s. 112; též FUNDA, Otakar Antoň. *Znavená Evropa umírá*, s. 114.

³³⁰ FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 111.

Do celku skutečnosti patří i naše city, tužby, vztahy, ale i naše vymyšlené nesmysly, ale nic z toho si nemůžeme dovolit tvrdit a dokazovat, že je pravdivé. U těchto věcí se můžeme jen snažit vyznávat a přesvědčovat o nich ostatní.³³¹

Racionalita je vědění, které má být dokazováno, argumentováno, schopno sebekritiky a rozlišení mezi vyznáním a tvrzením. Argumentace nezbytnosti první příčiny, posledního smyslu a cíle či dokonalosti, kterou si jako nedokonalé bytosti můžeme představit jen díky tomu, že nám je nějaká dokonalost vnukla do mysli, je podle Fundy nic nedokazující a funguje, jen pokud jsme ochotni jí věřit. Racionalita nás vede k jednání i bez mesianismu, sebeoběti či mučednictví. Racionální etika a humanita nás vede k uměřenému žití bez nutnosti žít jen pro druhé. Racionalita je reálná a přirozená.³³² „*Proto není žádná tak ušlechtilá idea, aby měl kdokoli právo kvůli ní někomu život vzít, a není tak vznešená idea, aby mělo cenu pro ni umírat.*“³³³

Proč je ale tak těžké přesvědčit některé lidi o tom, že racionální přístup je lepší než iracionální? Že je lepší vykládat rozdíly v biblických textech racionální historicko-kritickou metodou a snažit se dojít k tomu, jak to doopravdy bylo, než číst „*např. evangelijní texty jako Bohem samým pisatelům sdělené zjevení*“³³⁴ a některé chápat jako mýtus. Fundovi se nelíbilo, jak teologové prezentují Ježíšovi skutky jako metafory, a tím se snaží obejít to, co se o něm píše. Teolog by měl být schopen vysvětlit, co je to Bůh.³³⁵ Problém je v tom, že lidé podle Fundy nechtějí pravdu a fakta, ale raději chtějí mýty. Lidé chtějí žít mýty a věřit jim.³³⁶

Racionalitu zakládá argumentace rozumem a jejím prostředkem je řeč. Proto jsou racionální argumenty akceptovány, pouze pokud jsou řečové a nenásilné.³³⁷

Metafyzika je podle Fundy něco jako projekt na chycení černého kocoura, který se ztratil v podhradí. Na projekt jsou sezváni různí odborníci, kteří při sestavě plánu objeví různé poznatky, výpočty pravděpodobnosti, zdokonalí se v nejrůznějších věcech, například i v logickém uvažování. Je důležité si ale uvědomit, že odborníci nevytvoří poznatky, ale pouze objeví to, co už tu bylo, jen jsme o tom nevěděli. Černý kocour

³³¹ FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 80.

³³² Tamtéž, s. 90 – 91.

³³³ Tamtéž, s. 164.

³³⁴ FUNDA, Otakar Antoň. *Ježíš a mýtus o Kristu*, s. 11.

³³⁵ FUNDA, Otakar Antoň. *Ježíš a mýtus o Kristu*, s. 39.

³³⁶ FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 119.

³³⁷ Tamtéž, s. 94.

však ve sklepení nikdy nebyl.³³⁸ „*Tuto prostořekou prŕpovídku adresuji všem na aristotelských předpokladech hry na první příčinu a poslední cíl založeným, nic však nedokazujícím „dŕkazŕm“ Boží existence.*“³³⁹ Člověk je schopen si myslet nesmysl, ale to nesmyslu neuděluje skutečnost. To by mělo být podle Fundy vztaženo i na představu Boha.³⁴⁰ Slovo Bůh je pro něj prázdný pojem, který se v průběhu dějin v různých kulturách vyplnil různými významy.³⁴¹

Slovo zázrak je od slova za zrakem, což podle Fundy znamená, že je to skryto našemu zraku, ale to neznamená, že existují nadpřirozené věci, jsou jen věci, které nevidíme. Jedná se o oblast vesmíru, mikrosvěta, života a vědomí, které bývá označováno někdy jako duše.³⁴²

Etiku Funda nezakládá na transcendenci, ale na úctě před skutečností a k životu. Funda se v tomto směru inspihuje Hartmannem a jeho teorií, že vše kolem nás má hodnotu a my k tomu chováme úctu a chápeme je jako nesamozřejmé. Zvlášt' potom Funda staví základ na úctě k nejvyšší hodnotě, k životu. Žádnou věc, co jsme udělali, nemůžeme vzít zpátky, lze se jen snažit ji napravit. Ani křesťanské řeči o odpuštění nemohou smazat zlý čin. Funda život staví nejvýše, protože zničený nebo odňatý život už nikdo vrátit nedokáže, a proto Funda souhlasí s trestem smrti za vraždu jako spravedlivý. Život je základní podmínka všeho dalšího. Život je univerzální hodnota napřič kulturami. Etika založená na životu se nepotřebuje odkazovat k něčemu dalšímu, co by garantovalo její platnost.³⁴³ Nemusíme nejdřívě uvěřit a akceptovat nějaký druh transcendence, co udává platnost etických norem. Hodnota života je pro nás přirozená.

Úctou k životu navazuje Funda na Schweitzera, který došel k tomu, že z Ježíšova poslání zbyla jen láska k bližnímu, protože se Ježíš v celém očekávání brzkého příchodu Božího království mýlil. Ježíš podle něj byl jen židovský apokalyptik a eschatolog, s čímž souhlasí i Funda. Vše, co život zachovává je etické, vše, co ho nějak ohrožuje, je neetické. Život je univerzální hodnota napřič kulturami, která není podmíněna kulturou

³³⁸ FUNDA, Otakar Antoň. *Znavená Evropa umírá*, s. 12.

³³⁹ FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 95.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 54.

³⁴¹ VAŠEK, Martin. *Kapitoly zo súčasnej filozofie náboženstva*, s. 68.

³⁴² FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 73.

³⁴³ Tamtéž, s. 96 – 99.

ani náboženstvím.³⁴⁴ Funda je zastáncem biologického humanismu. Život nepotřebuje být argumentován.

Život jednoho člověka je oproti velikosti vesmíru bezvýznamný. Je zvláštní, že i přes velikost nám známé části vesmíru se cítíme být jedineční a důležití. Naše problémy bývají někdy strašlivé. Někdy jsou tak složité, že se zdají být neřešitelné. Cítíme je jako nejdůležitější. Ale jak velký je skutečně problém, který se odehrává v hlavě jednoho člověka oproti tomu, že nás možná obklopuje nekonečný vesmír, který si ani nedokážeme pořádně představit? Zřejmě proto se raději soustředíme hlavně na náš svět a věci v něm. „*Hrajeme si tu svou hru na smysl, pravdu a bytí. Ta hra nám pomáhá žít, tvořit a umírat.*“³⁴⁵ Hrajeme, abychom sami sebe uchlácholili a zahnali myšlenky na svou nicotnost a jepičí život ve vesmíru. Příběh, který bude zapomenut. Možná z tohoto důvodu vznikají v lidských myslích také představy bohů, kteří mají dávat životu smysl a slibovat lepší svět.

Vše, co vzniká, také nutně zaniká a netrvá věčně. To ale není důvod k tomu, aby se člověk nesnažil žít kvalitně, i když je pro něj ideální stav nedosažitelný. Podle Fundy nás nečeká žádný šťastný konec. Život je neustálé řešení problémů, ale snahu o lepší svět nelze vzdát.³⁴⁶ „*Smrt považuji za propadnutí do nicoty, vnímám vše, co je před smrtí, za jedinečnou výsadu a za mimořádně a neopakovatelně závažné.*“³⁴⁷ Křesťané často zastávají názor Bůh, nebo nicota, ale podle Fundy to, že smrt je koncem individuálního života, po kterém nic není, ještě neznamena, že by si člověk neměl vážit každého okamžiku, který prožívá.

Závěrem bych chtěla dodat, že Funda křesťanství úplně nezavrhuje, tedy alespoň některé jeho aspekty, například že „*křesťanství je náboženství lásky. Křesťanství je náboženství, v němž se Bůh stává člověkem, děje se v lidství, děje se v lásce.*“³⁴⁸ V lásce tam, kde člověk pokládá svůj život za druhého, „*kde člověk uprostřed absurdity umírá spolu s Kristem na kříži.*“³⁴⁹ Tam, kde absolutno lásky protíná absurditu, kde člověk tvoří Boha.³⁵⁰ Láska je lidským sebezpřekročením. Podle Fundy člověk sám sebe

³⁴⁴ FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 99 – 100.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 101.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 56.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 11.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 20.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 29.

³⁵⁰ Funda dle svých slov nerad používá slovo absolutno, protože mezi absolutnem a absurditou je jen malý krůček. Čerpáno: tamtéž, s. 26.

přesahuje, ale svou transcendenci nemusí prožívat nábožensky. Tak by byla možná víra bez náboženství.³⁵¹

Funda se v tomto ohledu inspiroval také rozhovorem Slavoj Žižka s Michaelem Hauserem, který byl vydán pod názvem *Humanismus nestačí*. Žižek zde vypráví příběh Jorge Semprúna z koncentračního tábora Buchenwaldu. Když v zimě přijel vlak se Židy do tábora, zmrzli všichni mimo děti, které byli ve středu dospělých. Všechny děti mimo dvou, věkem asi předškolních chlapců, byly postříleny. Na zbylé dva hochy pro zábavu pustili dozorci psy. Při útěku ale menší z nich upadl a druhý se pro něj vrátil. Když jej chytl za ruku, psi je dohnali a oba zabili. V onom spojení rukou vidí Žižek absurdní gesto, čest, pro kterou stálo zemřít. Pro Žižka je to „okamžik etické věčnosti.“³⁵² Okamžik, kdy člověk sám sebe přesahuje, absolutno lásky protíná absurditu.

Člověk si ale musí dát pozor na to, že každá myšlenka na něco absolutně dobrého ničí sebe sama svou absurditou. Stejně tak křesťanství se s tímto problémem potýkalo, ale bylo průběžně upravováno reformami.³⁵³

³⁵¹ FUNDA, Otakar Antoň. *Víra bez náboženství*, s. 133 – 137.

³⁵² ŽIŽEK, Slavoj a HAUSER, Michael. *Humanismus nestačí*, s. 27.

³⁵³ FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou*, s. 116.

9 Obrana víry a reakce na kritiku náboženství

Tak, jako ateisté útočí na víru, tak obránci víry mají snahu jejich útoky vyvracet či víru ospravedlňovat a vysvětlovat. Nejbližze máme podle minulosti a zatím i současnosti v Evropě ke křesťanství, a proto jsem vybrala obhájce právě tohoto náboženství.

Asi nejznámějším příkladem je známých pět cest k Bohu podle Tomáše Akvinského nebo jeho Suma proti pohanům či O důvodech víry, kde se snažil najít upokojivé odpovědi na otázky víry, aby byly srozumitelné i pro nevěřící, mezi které řadil i Saraceny, jimiž nazýval muslimy. Akvinský odmítal, že by islám byl uznanou vírou. V díle O důvodech víry vysvětluje například plození v Bohu, očistec, vtělení Božího syna nebo jak Bůh mohl dopustit, aby Boží Slovo trpělo a zemřelo. Zabývá se dokonce i přijímáním jako památkou na Kristovo utrpení a smrt, které podle něj nevěřící zesměšňují, když říkají, že křesťané si doslova Kristovo tělo dělí a pojídají jej a že to není možné, protože by jej tak už dávno museli sníst celé, i kdyby bylo velké jako hora.³⁵⁴

V dnešní době se podobné snahy také vyskytují. V českém prostředí může jako příklad posloužit dílo Tomáše Halíka, který se pokusil o smíření ateismu s vírou. Jeho dílo jsem se rozhodla rozebrat podrobněji, protože se v mnoha myšlenkách shoduje s dílem Fundy, ovšem z jiného úhlu pohledu. Názory Fundy a Halíka jsem pro demonstraci těchto shod porovnála.

Jako dalšího zástupce obrany víry jsem vybrala Dineshe D'Souzu, který otevřeně reaguje na útok ze strany nového ateismu. Jeho dílo jsem se tak rozhodla představit pouze v návaznosti na nový ateismus, neboť se nejedná o evropského myslitele, na které jsem se v práci soustředila. Společně s ním jsem vybrala ještě některé komentáře k Dawkinsově knize Boží blud.

Podle D'Souzy dnešní křesťané většinou žijí podle evangelia dvou pravd. „*Mají náboženskou pravdu, která je vyhrazena nedělím a svátkům, a světskou pravdu, která platí po zbytek času.*“³⁵⁵ Neuvědomují si ale, že tím odporují Bibli. Místo zapojení se do sekulárního světa a šíření svých hodnot, se světu uzavřeli a uchýlili se do své subkultury. Problém nastal dle D'Souzy v okamžiku, kdy sekulární svět přestal

³⁵⁴ AKVINSKÝ, Tomáš. *O důvodech víry*, s. 71.

³⁵⁵ D'SOUZA, Dinesh. *Křesťanství a ateismus úplně jinak*, s. 3.

náboženství pouze přehlížet, ale začal na něj útočit.³⁵⁶ Jedním z nejvýznačnějších současných odpůrců náboženství je právě Richard Dawkins a s ním spojený nový ateismus. Ateisté tvrdí, že buď je pravdivý pohled na svět náboženský, nebo sekulární. Oba názory být pravdivé nemohou. Buď jsou ve světě nadpřirozené prvky, nebo se vše děje přirozeně. Křesťané místo aby bránili svou víru, raději ji schovávají. Ateisté, kterým už nestačí být tolerováni, chtějí zaujmout místo vyhrazené pro náboženství, a proto jej věřící musí bránit.³⁵⁷

9.1 Tomáš Halík (nar. 1948)

Tomáš Halík se narodil roku 1948 v Praze. V roce 1966 – 1971 studoval sociologii a filozofii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Halík je český křesťanský teolog, religionista a působí jako farář akademické farnosti při kostele Nejsvětějšího Salvátora v Praze. Mimo jiné vyučuje na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, kde přednáší religionistiku, a je prezidentem České křesťanské akademie.

Halík zastává přesvědčení, že díky aktivitě ateistů s vystupováním proti náboženství, náboženství „neusne na vavřínech“ a bude muset být i do budoucna promyšleno. Bude se muset bránit, a to je podle Halíka na tom pozitivní.

Halík představuje teologický směr filozofie náboženství. Jako křesťanský teolog se pokouší o smíření víry s ateismem například v díle *Vzdáleným nablízku: vášně a trpělivost v setkání víry s nevírou* nebo *Vzýván i ne vzýván: evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství*.

*„S ateisty souhlasím v mnohém, často téměř ve všem – kromě jejich víry, že neexistuje Bůh.“*³⁵⁸ Podle Halíka jsou projevy ateismu netrpělivé a až příliš unáhlené v prezentaci Boží nepřítomnosti. Sám podle svých slov cítí až přílišnou vzdálenost Boha a jeho mlčení, ale s trpělivostí mu pomáhá víra, naděje a láska. S tím souvisí i hlavní rozdíl mezi vírou a ateismem, který Halík vidí právě v trpělivosti. Ateisté jsou schopni i s tak velkým tajemstvím, jako je Bůh, rychle skoncovat. Víru v Boha a s ním spojené tajemství musí člověk v sobě nechat zrát a sám jej v sobě cítit. Podle Halíka nejde člověka ani přesvědčit pomocí zbožných knih, které dokazují Boží existenci.³⁵⁹

³⁵⁶ D'SOUZA, Dinesh. *Křesťanství a ateismus úplně jinak*, s. 4.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 4 – 5.

³⁵⁸ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 9.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 9 – 10.

Vztah k Bohu nestojí jen na tom, jestli člověk věří, že existuje. Bůh sám proniká do lidského života, jako se Slunce paprskem tepla dotýká země, tak se Bůh paprskem víry dotýká lidského života. Život je podle Halíka plný chaosu a absurdity. Dějiny jsou plné hrůz, jako byla „Osvětim“, „Hirošima“ nebo „11. září“. Člověka sužují deprese a krize, život mu nedává smysl. Všechny tyto hořkosti života stojí v základech ateismu. Halík to však všechno považuje za zkušenost víry, protože pro ty, co věří, je to od Boha ukázka toho, jak by svět vypadal bez Boha. Právě prožití nepřítomnosti Boha poukazuje k Bohu nejvíce.³⁶⁰

Pro Ježíšovo učení používá Halík Nietzscheho výraz „přehodnocení všech hodnot“³⁶¹ ve smyslu, že ti z okraje společnosti budou stát ve středu, poslední se stanou prvními a celkově se má jednat o zúčtování a spravedlivé narovnání pokřivených poměrů.

Jestliže je dnes chápána Nietzscheho filozofie jako zneužitá nacismem, pak ji dle mého názoru zneužívá pro svou myšlenku i Halík. Zatímco Halík si „přehodnocení všech hodnot“ vysvětluje po svém, v originálu se jedná o nahrazení současných morálních a kulturních hodnot za hodnoty užitečné pro nadčlověka, jako je například nová morálka a vůle k moci, které jsou opakem křesťanského smýšlení, které je propagováno Halíkem.

Když tehdy Nietzsche psal o tom, že „Bůh je mrtev“³⁶², určitě tím nechtěl, aby bylo jeho dílo použito k obhajobě toho, co odsuzoval. „*Není nic, čeho by se křesťanská církev nebyla dotkla svou zkažeností, každou hodnotu obrátila v nehodnotu, z každé pravdy udělala lež, z každé poctivosti duševní bídáctví.*“³⁶³

Víra podle Halíka není jen berličkou slabých, kteří se potřebují o něco opírat, je to spíše hůl, která nebude zapotřebí, až věřící dojde své cesty, která je pro něj zatím jen příslibem a nadějí. Víra přechází do lásky, která trvá, i když víra zhasne.³⁶⁴

Jediná absolutní hodnota, kterou nelze relativizovat je pro Halíka láska. Boží království už je sice na zemi v Kristu, plně se ale projeví až na konci časů. Když se Ježíš obracel k těm, co stojí na okraji společnosti, podle Halíka nešlo jen o nějak sociálně vyloučené, ale i o lidi, co ve své víře váhají nebo jsou ateisty. Ježíš podle něj nesliboval blaho na

³⁶⁰ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 13 – 14.

³⁶¹ Podtitul Nietzscheho knihy *Antikrist*.

³⁶² NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra* [online], s. 86.

³⁶³ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*, s. 104.

³⁶⁴ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 68.

zemi, ale prohlásil chudé blahoslavenými a chtěl, aby si zachovali ducha chudoby a nevrátili se mezi spokojené uzamčené sami v sobě.³⁶⁵

Halík se věnuje také křesťanské eschatologii. Lidskou existenci chápe jako paradox bytí „*ve světě, ale ne ze světa*.“ Lidský svět je konečný, tak jako lidský život, který je jen cestou, která má cíl někde za ním.³⁶⁶ Eschatologie je nyní úplně zdiskreditovaná, a proto by se měla tato naděje na boží království nejdříve očistit od naivních přání a úzkostí.³⁶⁷ To, co je za horizontem našeho světa, je něco, co nemáme momentálně k dispozici. Nemusí tak jít nutně hned o posmrtný život, poslední soud atd. „*Nejvlastnějším jádrem víry jako životní orientace je eschatologická naděje*.“³⁶⁸ Člověk by měl akceptovat realitu, přesáhnout ji a proměnit ji silou víry, naděje a lásky.³⁶⁹

Halík požaduje nový způsob čtení písma, tentokrát ne očima chudých a s nimi solidárních, ale obrátit jeho obsah k lidem „nábožensky hledajícím“. Tento postup nazývá „novou teologií osvobození“, osvobození od jistot ateismu nebo náboženskosti, která zůstala povrchní.³⁷⁰ Halík propaguje myšlenku, že lidé by se neměli dělit podle toho, jestli se považují za ateisty nebo věřící, ale na ty, které Bůh nechává lhostejnými a na ty, kterých se Bůh existenciálně dotýká (například i Nietzsche, který je proti náboženství). Na obou stranách tak podle klasického dělení mohou stát jak věřící, tak ateisté.³⁷¹ Každý člověk, který má nějakým způsobem o duchovní věci zájem, ale zároveň zatím cítí rozpaky, je přirovnáván k Zacheovi³⁷². Úkolem církve by mělo být tohoto člověka k sobě přivést, oslovit ho.³⁷³

Pokud se má církev pokusit obrátit k víře ateisty, musí se jim nejdříve naučit rozumět. Tak, jako pro šíření víry pro sociálně chudé musí být církev chudá, tak musí být zbavena barokního triumfalismu pro ty, co víru hledají nebo odmítají.³⁷⁴

Nelze říci, co Bůh je, ale pouze to, co není, protože je pro člověka tajemstvím, které je mimo dosah lidské manipulace, včetně pojmové a myšlenkové. Bytí Boha člověku není

³⁶⁵ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 37 – 40.

³⁶⁶ HALÍK, Tomáš. *Vzýván i nevzýván*, s. 132.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 141.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 143.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 143 – 144.

³⁷⁰ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 41.

³⁷¹ Tamtéž, s. 41.

³⁷² Biblická postava bohatého celníka, který skrytý ve fíkovníku pozoroval se zájmem Ježíše. Když ho Ježíš oslovil, zrušil tím Zacheův odstup a Zacheus napravil svůj život.

³⁷³ REGNER, Jan. Oslovit Zachea: Interview s Tomášem Halíkem [online]. [cit. 2017-03-19].

³⁷⁴ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 41 – 42.

k dispozici. Bůh je v určitém smyslu budoucnost, na kterou si nelze sáhnout, ale každý člověk se k ní upíná.³⁷⁵ „*Bůh je Tajemství – to by měla být první a poslední věta veškeré teologie.*“³⁷⁶ Ateismus nemusí být podle Halíka chápán jako lež, ale jen jako nedopovězená pravda. Oddémonizovat ateisty a reinterpretovat jejich nevíru, že zatím jen neproniknuli do Božího tajemství. Ukázat, že cesta víry prochází i Božím mlčením. Oddělit hřích od hříšníka. Ateismus je podle Halíka spíše než hřích jen nedodělaná víra. Ateismus je fragmentem víry.³⁷⁷

Jsou různé druhy ateismu. Příkladem může být pyšný ateismus, pro který Bůh nemůže existovat, protože by překážel lidskému egu, že stojí nejvýše. Nebo bolestný ateismus, kdy by člověk rád věřil, ale pro smutek a bolest už toho není schopen. Tomuto druhu ateismu je podobná tzv. ztráta víry.³⁷⁸ To je ten okamžik, kdy Ježíš na kříži podle Žalmu 22 zvolá ono „*Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?*“ (Ž 22: 2) V tomto okamžiku si Bůh jen vyzkoušel sám na sobě, jaký by byl svět bez něj, i když někteří ateisté tvrdí, že se stal sám Ježíš na kříži ateistou,³⁷⁹ když si uvědomil, že ho Bůh nezachrání, protože možná ani nikdy nebyl. Nicméně víra v této porážce vidí vítězství, smrt smrti, víra se rozpouští v lásce, víra musí zemřít, aby mohla být vzkříšena.³⁸⁰

Bible je plna paradoxů, skoro každé tvrzení je vyvažováno jiným tvrzením, které často bývá opačné, ale to je podle Halíka záměr, aby to člověka nutilo nad tím přemýšlet a neměl jen jednoduchá tvrzení, která by zůstala povrchní.³⁸¹ „*Víra bez kritických otázek by se změnila v nudnou a neživotnou ideologii, infantilní bigotnost nebo ve fundamentalismus a nebezpečný fanatismus.*“³⁸² Bůh stvořil člověka podle svého obrazu, a proto je člověk podoben Bohu, ale zároveň je nepřipustné, aby se tato podobnost vysvětlovala ateisticky, že člověk stvořil Boha podle sebe.³⁸³

³⁷⁵ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 347 – 348.

³⁷⁶ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 72.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 60 – 61.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 65.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 65.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 68.

³⁸¹ Zajímavý je například Halíkův názor na přijímání pro rozvedené, neboť se staví sám proti evangeliu. „*Každému knězi, který bere vážně evangelium, muselo být jasné, že dosavadní praxe „žádný rozvedený a znovu sezdáný (pokud se svým druhým partnerem žije manželsky), nesmí přistupovat k svátostem, je absurdní, nelidská a nekřesťanská, protože vůbec nerozlišuje mezi těmi, kteří lehkomyslně zradili manželskou věrnost [...] a mezi opuštěnou ženou, které se po létech podařilo najít partnera, který jí pomáhá řádně a křesťansky vychovávat děti. To přece nelze klást na stejnou úroveň!*“ Citováno: HALÍK, Tomáš. *Dosavadní církevní praxe je nelidská a nekřesťanská* [online]. [cit. 2017-03-22].

³⁸² HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 115.

³⁸³ Tamtéž, s. 73.

Halík se také vrací k prvnímu vatikánskému koncilu, kde se ateismus chápal jako hřích nebo intelektuální omyl. Na druhém vatikánském koncilu už se k němu přistupovalo tak, že je to chyba církve, že je nedostatečně věrohodná.³⁸⁴ Ateismus je chápán jako výzva pro víru. Církev se má obracet jak k vlastním věřícím, tak i k těm, co věří napůl, vyznávají jinou víru nebo k nevěřícím.³⁸⁵

Halíkova vize demokratické společnosti je ve spolupráci křesťanů a sekulárních humanistů. Obě tradice by se neměly vyčerpávat ve vzájemných sporech. Obě tradice mohou žít vedle sebe, vzájemně se doplňovat a současně dokázat, že je možné jejich soužití, pokud se budou vzájemně tolerovat.³⁸⁶ Křesťané by se měli naučit žít se sekulárními humanisty a chápat je jako své bratry. Současně ale Halík přiznává, že to bude pro obě strany náročné. Pro křesťany největší zkouška zralosti jejich víry.³⁸⁷

Ateismus ale i křesťanství v současné době prochází krizí, protože čím dál více lidí se nechce hlásit jak k čistému ateismu tak ani k církevnímu náboženství. Jako se vyprazdňují řady zatvrzelých ateistů, tak se také vyprazdňují kostely. Mimo Evropu čistý ateismus téměř neexistuje.

Ateismus je oproti křesťanství i velmi málo zastoupen v knihovnách, i když by si podle Halíka zasloužil více pozornosti. Díky ateistické kritice křesťanské myšlení nezůstalo na mrtvém bodě.³⁸⁸

9.1.1 Tomáš Halík v návaznosti na Otakara Antoně Fundu

Ráda bych zde porovнала názory Fundy a Halíka, protože oba se zabývají podobnými záležitostmi. Zatímco Funda prezentuje protináboženské argumenty a na náboženství jimi útočí, Halík rád polemizuje s argumenty proti náboženství a otáčí je na stranu podpůrných argumentů náboženství. Například zatímco pro Fundu jsou hrůzy dějin nespojitelné s tím, že by za nimi stál dobrotivý všemohoucí Bůh, Halík toto tvrzení úplně převrací, protože podle něj nám na těchto hrůzách Bůh ukazuje, jak by svět vypadal bez Boha. Tím tak podle něj dává věřícím základní zkušenost víry.

³⁸⁴ Církev má podle Halíka chyby, ale ztráta iluzí o dokonalé církvi je jen další zkouška víry, která má být trpělivá. Čerpáno: HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 79.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 85.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 110.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 114.

³⁸⁸ HALÍK, Tomáš. *Vzýván i nevzýván*, s. 86 – 87.

Oba autoři se také věnují křesťanské eschatologii, učení o „posledních věcech“. Funda se zaměřuje na to, že křesťané marně čekají na příchod Božího království, které ještě nepřišlo. Postupně se různými způsoby snažili tuto skutečnost omlouvat a vymýšlet důvody, proč ještě nepřišlo. Podle Fundy si člověk má vážit současného světa a každou chvíli v něm chápat jako neopakovatelný okamžik. Pro Halíka je život jen „*cesta, jejíž cíl leží za horizontem, – proto žádný okamžik a dosažený stav na této cestě nesmíme zaměnit za konečný cíl.*“³⁸⁹ Jestliže Funda tvrdí, že křesťané jen vymýšlejí omluvy, proč Boží království ještě nenastalo, pak je Halík jedním z těch, kdo omluvy vymýšlejí.

Počátek ateismu vidí Funda v Ježíšově zvolání na kříži, když si Ježíš uvědomí, že ho Bůh opustil. Podle Halíka to ale lze vysvětlit tím, že si tímto činem a zvoláním jen Bůh zkusil, jaké to je být osamoceným ateistou bez Boha.

Největším rozdílem mezi oběma mysliteli je ten, že pro Fundu feuerbachovsky člověk stvořil Boha podle svých přání, ale pro Halíka Bůh stvořil člověka ke svému obrazu. Oba myslitelé tak vysvětlují rozdílným způsobem, proč je Bůh podoben člověku a člověk Bohu.

Funda vznesl nárok, že každý správný teolog by měl být schopen říci, kdo nebo co je Bůh. Avšak ani Halík toho schopen není a mluví zde pouze o tajemství přesahujícím člověka. Zatímco Funda nabádá k racionalitě, Halík chová lásku k tajemství. Sama Bible nese mnoho nesrovnalostí, které Halík vysvětluje tak, že mají nutit člověka nad textem přemýšlet a hledat hlubší smysl.

Člověk by se měl opírat podle Fundy o racionalitu a ne o víru. Víra podle Halíka pomáhá věřícím na světě při cestě domů, kde už její pomoc nebudou potřebovat. Oba myslitelé se v jistém slova smyslu shodují na tom, že víra je pro člověka jako berlička, i když Halík píše spíše o poutnické holi. Halík také připomíná nutnost, že víru musí doprovázet i kritické otázky, aby se nezměnila ve fanatismus.

Oba autoři jsou si vědomi toho, že člověk, který věří, se své víry nevzdá a stejně tak nevěřící člověk neuvěří v Boha. Bůh je spojen s tajemstvím a je jen na člověku, zda toto tajemství chce sdílet či nikoliv. Boha nelze jednoduše vysvětlit, Boha musí člověk cítit, ale toto cítění nelze popsat. Je tedy zvláštní, že ateisté se snaží vyvrátit

³⁸⁹ HALÍK, Tomáš. *Vzýván i nevzýván*, s. 132.

něco, co možná ani nikdy nepocítily.³⁹⁰ Funda chce po člověku racionalitu, což ale na jednu stranu nahrává i Halíkovi, protože ten chce, aby člověk víru promýšlel a byl schopen ji hájit. Podle Halíka čím víc ateisté na víru útočí, tím více vybízejí věřící k polemikám s ateisty, které jim nedovolí pasivně ustrnout ve víře.

Jediná pravá hodnota pro Halíka je láska, na jejímž vyzdvihování se s ním shodují i názory Fundy. Halík nabádá k obracení se k nevěřícím, že to tak Ježíš chtěl, avšak podle 2Kor 6, 14 – 17 se také můžeme dočíst: „*Nesprahejte se s nevěřícími. Jaký může být spolek spravedlnosti s nepravostí? Jaký může mít vztah světlo s temnotou? Jaká je shoda Krista s Belíálem*³⁹¹? *Co mají věřící a nevěřící společné? [...] Vyjděte z jejich středu a oddělte se.*“ (2Kor 6: 17) Zůstává tedy otázkou, do jaké míry se shoduje to, co Ježíš chtěl a co v současnosti hlásají duchovní.

9.2 Vybrané reakce na nový ateismus a myšlenky Richarda Dawkinse

Petr Dvořák (nar. 1970) si ve své eseji Důkaz neexistence nadpřirozeného činitele pokládá otázku, „*co může přírodní věda říct o existenci či neexistenci nadpřirozeného činitele, když sama zkoumá jen to, co je přirozené [...]?*“³⁹² Věda zkoumá jen empirické materiální. Co by mohla říci o opaku těchto věcí? Dvořák tvrdí, že nic.³⁹³

Věda se snaží vysvětlit, že i zázraky jsou přirozeného původu, ale podle Dvořáka, aby nějaká odchylka od normálního stavu nastala, musela by mít nějakého nepřirozeného činitele. „*Nadpřirozený činitel je kauzálně činný skrze přirozené činitele.*“³⁹⁴ Kauzální řady se vstupními podmínkami, které tvoří nadpřirozený činitel, lze potom nazvat náhodou, která by se bez činitele nestala. Například že dům neshořel, protože začalo pršet. Podle Dvořáka se Dawkins mýlí, když si myslí, že věda může působení

³⁹⁰ K vysvětlení použiji přirovnání, jako kdyby v místnosti byli dva lidé a první z nich cítil plyn. Druhý, který by měl horší čich, by nic necítil a osočoval toho prvního z toho, že žádný plyn v místnosti není, protože sám nic necítí a není vidět kolem nic, z čeho by mohl plyn unikat.

A když se vrátím k otázce náboženství, tak co když některé věci všichni nepocítíme stejně? Co když jsou věřící k něčemu vnímavější? A ostatní, je soudí jen proto, že necítí to, co oni?

³⁹¹ Jeden z knízať pekla, také nazýván jako démon, Satan nebo Lucifer.

³⁹² DVOŘÁK, Petr. Důkaz neexistence nadpřirozeného činitele, s. 13.

³⁹³ Tamtéž.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 14.

nadpřirozeného činitele vyvrátit.³⁹⁵ Řetězec příčin ve vesmíru končí u Boha, který stojí mimo vesmír. „*Představte si Boha jako autora románu.*“³⁹⁶

Jan Bednář (nar. 1946) se v tomto směru zamýšlí nad teologickou variantou evoluce. Podle něj Bůh nemohl stvořit tak dokonalou bytost, jako je on sám, a proto stvořil člověka, kterému dal svobodnou vůli a možnost se pozvedávat až k „*úrovni bytostného sdílení se s Bohem.*“³⁹⁷ Se svobodnou vůlí je ale spojeno riziko selhání člověka. Tak je vysvětlena přítomnost zla ve světě, který stvořil dobrotivý Bůh. Díky myšlence povznesení tak podle Bednáře dnešním věřícím nebrání nic v tom, aby evoluci uznávali.³⁹⁸ Na druhou stranu Dinesh D'Souza (nar. 1961) zmiňuje, že faktory, jako vzdálenost Země od Slunce, gravitační síla Měsíce, ozónová vrstva v atmosféře, různé vlastnosti vody atd. se postupem času změnily, ale nevyvinuly v darwinovském slova smyslu. „*Takže navzdory tomu, jak se ateisté chvástají, evoluce nepodává úplné vysvětlení života, protože sama předpokládá specifické podmínky prostředí a specifické entity se specifickými vlastnostmi.*“³⁹⁹ Vesmír je uspořádaný podle antropického principu do nejmenších detailů. Evoluce vyžaduje tento naplánovaný vesmír. Je až příliš náhod na to, aby se věřilo, že jsou to jen náhody. D'Souza nevidí problém v evoluci, ale v darwinismu. Darwinismus je podle něj ateistické zbarvení evoluce. Evoluce neohrožuje křesťanství, to dělá až darwinismus.⁴⁰⁰

Dalším bodem, kde se střetávají názory obou stran, je například otázka, zda je rozumnější věřit nebo nevěřit v Boha. Jestliže Bůh podle Dvořáka existuje, pak člověka uchrání před zavržením po smrti. Jestliže neexistuje, smrt přijde tak jako tak a nezáleží na tom. Ateista se ale vystavuje risku, že jestliže Bůh existuje, bude po smrti zavržen.⁴⁰¹ Rozumnější je podle Dvořáka věřit, protože například bombě v letadle je také lepší věřit a snažit se ji najít a deaktivovat, než věřit, že tam žádná není. To je rozumná pochybnost. Víra nebo nevíra v bombu v letadle neovlivní přítomnost bomby v letadle.⁴⁰² Podle Dawkinse je ale tato úvaha nesmyslné, protože Bůh by poznal

³⁹⁵ DVOŘÁK, Petr. Důkaz neexistence nadpřirozeného činitele, s. 15.

³⁹⁶ D'SOUZA, Dinesh. *Křesťanství a ateismus úplně jinak*, s. 80.

³⁹⁷ BEDNÁŘ, Jan. Dawkins: extrémistický ateista, intelektuální provokatér či možný zdroj pro křesťanskou inspiraci?, s. 95.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 93 – 96.

³⁹⁹ D'SOUZA, Dinesh. *Život po smrti*, s. 76.

⁴⁰⁰ D'SOUZA, Dinesh. *Křesťanství a ateismus úplně jinak*, s. 133 – 135.

⁴⁰¹ DVOŘÁK, Petr. Důkaz neexistence nadpřirozeného činitele, s. 19. Jinak též Pascalova sázka – úvaha, zda je lepší věřit nebo nevěřit.

⁴⁰² Tamtéž, s. 19.

přetvářku, kdyby někdo věřil jen pro jistotu, a navíc zde ještě figuruje problém s tím, jaký bůh je ten správný, co by nás po smrti soudil?⁴⁰³

Mnoho lidí podle D'Souzy chce, aby jejich život měl vyšší smysl, a proto hledají něco, co by jim dalo odpovědi na jejich skryté otázky. Problém ale nachází ve spojení víry a rozumu.⁴⁰⁴ Křesťanství podle něj přežívá, protože věřící mají jasný smysl života a cítí se jedineční na rozdíl od nevěřících, kteří vnímají svou nepatrnost a nedůležitost ve vesmíru.⁴⁰⁵

Podle Dineshe D'Souzy by se Bible neměla číst doslovně, protože obsahuje například metafory a symboly. Zároveň si ale nelze z Bible vybrat jen to, co se člověku líbí. To je podle něj „kavárenské křesťanství“, které je ještě horší, než doslovné čtení Bible. Bible by měla být čtena v kontextu, v souvislosti s celkem.⁴⁰⁶ Dawkins odsuzuje, že křesťané záměrně přehlížejí části Bible, které se jim nelíbí. Podle čeho si potom má člověk vybrat, podle čeho se v Bibli řídit a podle čeho ne? Jestli se podle D'Souzy nemá číst Bible doslovně, potom by se zařadil na stranu „kavárenského křesťanství“, které výše odsuzoval.

D'Souza uznává, že křesťané v otázce Bible a Boha uvažují v kruhu. Věří v posmrtný život, protože se o něm píše v Bibli, Bible má pravdu, protože ji napsal Bůh a to, že ji napsal Bůh, se dočtou opět v Bibli. Nekřesťané podle D'Souzy toto nemohou pochopit. Křesťané o posmrtném životě nemají žádné důkazy, ale věří, že je. Pro ně to není otázkou rozumu, ale víry. Ovšem ani ateisté nemají důkaz, že po životě nic není. „*Ateista i věřící se opírá pouze o víru.*“⁴⁰⁷

Křesťanští rodiče podle D'Souzy financují dětem rozklad své vlastní víry a hodnot, když jim financují vzdělání, které se většinou děje bez vlivu náboženství. Západ se odcizuje vlastní civilizaci, když nezná její základ v křesťanství. Ještě horší jsou podle D'Souzy ti, kteří si myslí, že základ západní civilizace znají, ale mají o něm zkreslené představy. Jsou například nekritičtí k renesanci a osvícenství.⁴⁰⁸ Díky křesťanství dostal

⁴⁰³ DAWKINS, Richard. *Boží blud*, s. 126 – 128.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 5.

⁴⁰⁵ D'SOUZA, Dinesh. *Křesťanství a ateismus úplně jinak*, s. 21.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 1 – 2.

⁴⁰⁷ D'SOUZA, Dinesh. *Život po smrti*, s. 19.

⁴⁰⁸ D'SOUZA, Dinesh. *Křesťanství a ateismus úplně jinak*, s. 38 – 42.

význam rodinný život a úcta k ženám. I k sňatku musí být souhlas nejen muže, ale i ženy. Deklarace lidských práv je také založena na křesťanské rovnosti lidí.⁴⁰⁹

Křesťanství bylo pro vědu důležité, protože věda vznikla jako snaha o dokázání Božího rukopisu ve vesmíru. Křesťané věřili, že je vesmír uspořádaný a vypovídá o racionálním Bohu. Díky křesťanství se začaly ve středověku zakládat první univerzity. I první vědci byli z řad křesťanů.⁴¹⁰

Křesťanství bylo důležité pro rozvoj vědy, ale zachovala se představa souboje mezi vědou a náboženstvím. D'Souza se pro ukázkou vyjadřuje k případu Galilea Galileje.⁴¹¹ Ve středověku pro obhajobu heliocentrického modelu chybělo dostatečně důkazů, aby mohla církev přistoupit na tento model. Platilo ale, že příroda a Písmo si nesmí výrazně odporovat. Galileo svým dílem Dialog o dvou největších systémech světa současně přivedl církev do rozpaků, protože byl uznávaným vědcem, ale nepřinesl dostatečné důkazy o heliocentrismu, ale v díle heliocentrismus propagoval. Navíc zesměšnil papeže díky postavě Simplicia a jeho výrokům. Galileo podle D'Souzy nikdy nebyl obžalován z kacířství ani vězněn v kopce. Měl pravdu s heliocentrismem, ale v některých teoriích chyboval. Přesto byl případ Galileo Galileje anomálií v harmonickém vztahu vědy a víry. „Galileo byl velký vědec, ale neměl dost rozumu.“⁴¹²

Dále podle vědců vznikl vesmír explozí světla a energie. Tím podle D'Souzy potvrdili vědci knihu Genesis, že vesmír je počátkem času a prostoru. Hmotný vesmír tak podle D'Souzy musel mít nehmotnou příčinu. Vesmír vznikl z ničeho. Stvoření světa byl zázrak, který nemusel trvat jen šest našich dní, protože Bůh se neřídí naším časem. Stvoření podporuje fakt, že míra entropie (neuspořádanosti) stále roste. Věci se podle druhého termodynamického zákona pomalu rozpadají od svého vzniku. Dalším potvrzením vzniku vesmíru je, že se vesmír stále rozpíná, což je způsobeno prvotní explozí.⁴¹³

Kopernikovský obrat ohrozil náboženství, na nějakou dobu se zdálo, že člověk ztratil výsadní postavení v celém tvorstvu, ale díky fyzikům se našla alternativa, totiž že

⁴⁰⁹ D'SOUZA, Dinesh. *Křesťanství a ateismus úplně jinak*, s. 56 – 70.

⁴¹⁰ Tamtéž, s. 85 – 87.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 91.

⁴¹² Tamtéž, s. 95 – 99, citováno: tamtéž, s. 99.

⁴¹³ Tamtéž, s. 104 – 109.

vesmír je uspořádán právě tak, aby v něm mohl člověk žít. Kdyby se jen o trochu změnily podmínky, vesmír by neexistoval. Jedná se o antropický princip.⁴¹⁴

Je mnoho oblastí, na které má víra a věda odlišný názor. Zde jsem představila alespoň část pro ukázkou toho, jak se někteří autoři snaží buď o smíření vědeckých teorií a vědy nebo o obranu náboženských pravd.

Osobně největší problém mezi náboženstvím a vědou vidím v tom, že náboženství si chce vysvětlovat některé věci zázraky, protože je uklidňující mít pro vše vysvětlení, i když se může později zjistit, že chybné. Ale na druhou stranu aby věda mohla popřít Boha a s ním veškeré nadpřirozeno, musela by znát celý svět, každou příčinu a její následek, aby nebylo místo pro nevysvětlitelné jevy. Například ani samotnou existenci Boha nemůžeme po více než dvou tisících letech potvrdit ani vyvrátit. Zůstává otázkou, zda toho někdy v budoucnu budeme schopni. A tak pro nás existence Boha zůstává stále otevřenou otázkou.

Člověk toho za svůj život objevil již mnoho a věřím, že mnoho na něj k objevení ještě čeká. Ale opravdu někdy budeme vědět úplně vše? A co by se potom z člověka stalo, kdyby neměl, co objevovat a nic by ho nemohlo překvapit? Byl by vůbec ještě člověkem? Možná by se potom podobal více stroji, který by dělal na základě výpočtů jen to, co by pro něj bylo nejlepší. Ale do těchto rovin se myslím nikdy nedostaneme, nebo alespoň ne v dohledné době.

⁴¹⁴ D'SOUZA, Dinesh. *Křesťanství a ateismus úplně jinak*, s. 114 – 115.

10 Jak mohou Židé ještě věřit?

Věřím, že toto téma by bylo na mnoho stran, avšak v práci věnující se ateismu pro ně není příliš prostoru, a proto jsem se rozhodla pro jeden reprezentativní příklad v návaznosti na slova Sama Harrise, že ani holocaust nestačil, aby Židé přestali věřit. Pro tyto potřeby jsem vybrala Elia Wiesela a jeho dílo *Noc*.

Elia Wiesel ve svém útlém spisu s názvem *Noc* vylíčil svou smutnou zkušenost z koncentračního tábora v Osvětimi a Buně. Wiesel a jeho rodina byli velmi zbožní, Wiesel studoval kabal. Wiesel vypráví, jak Židé v Sighetu, malé obci v Transylvánii, nejdříve nechtěli věřit, že by se jim mohlo stát něco špatného. Doslýchali se o mnoha věcech, ale věřit jim nechtěli. Dokonce i zločiny na nich páchané, si odůvodnili, zvykli si a věřili, že bude lépe, že už válka brzy skončí. Dokonce podle Wiesela měli šanci utéci z nehlídaného ghetta před transportem, ale neudělali to. Nikdo z nich nevěřil, že to, o čem se doslýchali, by bylo ve 20. století možné. Neuvěřitelné se ale pro ně stalo realitou.

„Noc. Nikdo se nemodlí, aby utekla rychle. Hvězdy jsou jenom jiskry velkého ohně, jenž nás stravuje. Až ten oheň jednoho dne dohoří, nezbude už na nebi nic, pouze vyhaslé hvězdy, mrtvé oči.“⁴¹⁵

Po transportu zůstal sám s otcem, matku a sestry nacisté oddělili. Wiesel popsal v knize svou ztrátu víry z prvních okamžiků pobytu v táboře, kdy viděl hořet jámy plné těl. *„Nikdy nezapomenu na ty plameny, jež navěky sežehly mou víru. Nikdy nezapomenu na ty okamžiky, které zabily mého Boha, mou duši, mé sny, jež na mne hleděly tváří pouště.“⁴¹⁶*

V díle je patrná autorova proměna z citlivého mladého muže na lhostejnou osobu, na nikoho, pro kterého se celý život stal doslova chlebem a polévkou, na které každý den v táboře čekal. Ze začátku na něj působila krutost tábora, později však přiznal, že si zvykl na smrt, která byla všude kolem. Ze zvyku se sice stále modlil a s ostatními zpíval židovské písně, avšak nedokázal už jim věřit. Dokonce u něj byl patrný i ústup solidarity s ostatními a soustředění se sám na sebe, na svůj život.⁴¹⁷

⁴¹⁵ WIESEL, Elie. *Noc*, s. 23.

⁴¹⁶ Tamtéž, s. 34.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 67.

Elia Wiesel (1928 – 2016) holocaust přežil. Byl propuštěn 11. dubna 1945. Přestože se z jeho díla Noc zdá, že díky svým zkušenostem přestal věřit v Boha, opak je pravdou. Wiesel podle svých slov nikdy nepřestal v Boha věřit. Byl sice stále naštvaný, vnitřně rozpolcený a protestoval, ale po válce pokračoval v modlitbách. Tento vztek si nesl životem dál, zvláště když byl svědkem dalších tragédií. Ovšem nenávist v sobě neměl, protože sám řekl, že kdo nenávidí někoho jiného, nakonec skončí u toho, že nenávidí sám sebe. Nenávist je snižování sebe sama. Dodnes když viděl zlo páchané na dětech, nutilo ho to obviňovat Boha z toho, že když je všude, má co dočinění i se zlem. Opakem lásky podle něj není nenávist, ale lhostejnost. Lhostejnost dává zlu sílu, a proto je podle něj jedním z nejhorších činů nečinné přihlížení zlu. Wiesel nikdy nepochyboval o tom, že každý má své místo a účel, vrah přijde zabít a oběť zemřít.⁴¹⁸

Nejvíce autora při vzpomínkách mrzel fakt, že odmítal v koncentračním táboře pomáhat svému otci, když by mu za to hrozil nějaký trest. Otec, byl ten, kdo ho držel při životě, protože matku a sestry oddělili hned po příjezdu do prvního tábora. Když otec zemřel, nechtěl už žít ani Wiesel. Wiesel nikdy nepochopil, proč neztratil rozum, ani proč Bůh zachránil jeho a ne všechny ostatní. Aby dluh vyrovnal, snažil se alespoň ve svém životě dále pomáhat všem ostatním bez rozdílu v tom, zda jsou to Židé nebo nejsou.⁴¹⁹

⁴¹⁸ OPRAH, Gail Winfrey. Oprah Talks to Elie Wiesel [online]. [cit. 2017-03-23].

⁴¹⁹ Tamtéž.

11 Vlastní empirický průzkum: Víra v ČR

11.1 Zadání, metoda, technika, hypotézy a cíle

Průzkum probíhal od 22. 1. 2017 do 12. 2. 2017 na internetových stránkách vyplnto.cz. Dotazník nebyl nijak omezen, zaměřoval se na internetovou populaci, skrze kterou se volně šířil. Celkem odpovědělo 505 respondentů v 6 otázkách⁴²⁰ zaměřených na pohlaví, věk, vzdělání, dále zda v něco a v co věří, nebo se označují za ateisty/ky a jak reagují na diskuze o náboženství. Dotazník nebyl zaměřen národnostně a byl anonymní.

Hlavním cílem průzkumu bylo zjistit procento náhodných respondentů, kteří se hlásí k ateismu a dále ověření, zda platí slova Davida Václavíka zmíněná v úvodu, zda když se někdo považuje za ateistu, zda skutečně nevěří v nic nadpřirozeného. Dílčí zjištění se týkalo reakce na komunikaci vztahující se k náboženství z důvodu ověření, kolik lidí je schopno naslouchat.

Kvantitativní metodu technikou standardizovaného dotazníku s uzavřenými odpověďmi jsem použila z důvodu získání co nejvyššího počtu respondentů v krátkém čase.

Hlavní hypotéza byla, že slova Davida Václavíka jsou pravdivá a skutečně jsou lidé, kteří o sobě tvrdí, že jsou ateisté, ale přesto věří v něco nadpřirozeného. Ohledně diskuze k tématu jsem se domnívala, že ateisté, na které jsem se zaměřovala, budou spíše debaty o náboženství buď ignorovat, anebo se do nich aktivně zapojovat.

Průzkum by mohl být užitečný v dalších letech z důvodu zkoumání, zda se v naší společnosti nějak mění víra respondentů.

⁴²⁰ Dotazník byl záměrně tvořen minimem otázek s uzavřenými odpověďmi, protože respondenti jsou díky tomu podle vlastní zkušenosti ochotnější odpovídat, protože jim vyplnění dotazníku nezabere tolik času. Průměrná doba vyplňování tak byla necelá minuta.

1. Jsem:

- muž
- žena

2. Věk:

- 20 – 50
- méně než 20
- více než 50

3. Nejvyšší dosažené vzdělání:

- SŠ, SOU
- VŠ, VOŠ
- základní

4. Vybte jednu z možností:

- Jsem ateista/ka.
- Věřím v Boha nebo nějakou jinou konkrétní vyšší bytost.
- Věřím, že je něco mezi nebem a zemí.

5. Věřím: (3. možnost vyberte, pokud platí alespoň jedna z možností v řádku)

- v osud, věštby, sny, horoskopy, pověry, nadpřirozené jevy
- že můj život je jen můj, řídím se jen tím, co sám/sama chci
- že můj život řídí Bůh nebo nějaká jiná konkrétní vyšší bytost

6. Debaty o náboženství:

- poslouchám, nehodnotím, nejsem pro ani proti
- viditelně ignoruji, obtěžují mě, jsou zbytečné
- zapojuji se do nich aktivně ať už pro nebo proti

Obr. 1: Náhled otázek v dotazníku

11.2 Výsledky

Obr. 2: Graf znázorňující počet respondentů/ek věřících v nadpřirozeno

Z grafu vyplývá, že ze 494 náhodných respondentů se 179 lidí označuje za ateisty/ky, 142 lidí věří v konkrétní nadpřirozené bytosti a dalších 174 lidí si myslí, že existuje něco „mezi nebem a zemí“, tedy něco nespécifikovatelného.

„Když mluvíme o českém ateismu, tak nabízím raději pojem „něcismus“. To je patrně dnes nejrozšířenější víra českého lidu – „v Boha církvi nevěřím, ale něco nad námi musí být“. „Něcismus“ má mnoho podob.“⁴²¹

⁴²¹ HALÍK, Tomáš. O ateismu, pochybnostech a víře [online]. [cit. 2017-03-22].

Obr. 3: Graf znázorňující víru ateistů/ek

Podle grafu je patrné, že slova Davida Václavíka o českém ateismu jsou pravdivá, neboť i když se jedná o menšinové zastoupení, přesto je celkem 21 lidí ze 179, kteří se označují za ateisty/ky, ale přesto věří v nadpřirozeno. Z toho je patrné, že slovo ateista nemá pro českou společnost jednotný význam.

Obr. 4: Graf znázorňující postoj ateistů/ek k otázkám náboženství

Z grafu je oproti původním předpokladům patrné, že více než 40% ateistů/ek se zájmem poslouchá debaty o náboženství. Původní hypotéza, že ateisté se budou do debaty aktivně zapojovat nebo ji se vzdorem ignorovat, se tedy nepotvrdila. Právě ve skupině poslouchajících by se mohli nacházet lidé, o kterých mluví Halík. Ti, kteří jako Zacheus sedící ve fíkovníku čekají na oslovení.

11.3 Zhodnocení

Při vyhodnocení dotazníku jsem musela odmazat odpovědi celkem 11 respondentů, protože jsem dotazník na začátku průzkumu musela podle připomínek respondentů upravit, například rozšířením odpovědí vztahujících se k víře. Celkem dotazník obsahuje tedy použitelná data od 494 respondentů.

Průzkum proběhl dle očekávání, v jeho průběhu se podařilo nashromáždit dostatečný počet respondentů i přes zmíněné smazání odpovědí 11 respondentů. U otázky na to, v co lidé věří, mohly vzhledem k možným odpovědím vzniknout nepřesnosti. Avšak na vyhodnocení, kde bylo cílem získat odpověď na to, zda jsou někteří lidé, kteří se pokládají za ateisty, ale věří v něco nadpřirozeného, tato nepřesnost neměla vliv.

Průzkumu se mohlo zúčastnit více respondentů se stejnou IP adresou, mohlo tedy dojít k určitému zkreslení, pokud by někdo odpovídal vícekrát, avšak vzhledem k tématu se domnívám, že by pro to nebyla dostatečná motivace, proč zkreslovat tento průzkum. Věřím také ve svědomí respondentů, že se nesnažili záměrně průzkum zkazit.

Otázku ohledně věku a pohlaví jsem v konečné segmentaci pro potřeby diplomové práce nepoužila, protože jsem zvolila celkový náhled na situaci. Dále se věřícím může člověk stát až v pozdějším věku, stejně tak se může také stát ateistou, jako například Funda.⁴²² Proto se domnívám, že věk respondentů není směrodatný.

Otázka vzdělání byla také v konečné fázi přehodnocena, protože se s touto závislostí můžeme setkat již například u Dawkinse a v internetových dotaznících je navíc určitý problém v tom, že většina respondentů se skládá z lidí se středním nebo vysokoškolským vzděláním. Lidé, kteří mají základní vzdělání a nejsou studenty či žáky, se v těchto průzkumech hledají obtížně. Určitě by také bylo potřeba nejen rozlišit stupeň vzdělání, ale i konkrétní typy škol, a na to v této práci zaměřené hlavně na seznámení se s ateistickými myšlenkami, není prostor.

Přesto dotazník hodnotím jako úspěšný, protože se mi podařilo potvrdit slova Davida Václavíka, že i lidé, kteří se označují za ateisty, někdy současně věří v nadpřirozeno. Dále se mi podařilo zjistit víru respondentů a postoj ateistů k tématu náboženství, který vyvrátil moji původní hypotézu, že ateisté se buď do debat aktivně zapojují anebo je viditelně ignorují.

⁴²² Původně jsem se chtěla zaměřit na respondenty od 20 do 50 let, protože jsou to lidé, se kterými jsem nejvíce v kontaktu.

12 Závěr

První kapitoly práce byly věnovány pojmu ateismu a filozofii náboženství. Na tyto kapitoly navazovaly jednotlivé koncepce myslitelů, kteří kritizovali náboženství od dob antiky až po současnost. Práce si kladla za cíl seznámit čtenáře s jednotlivými koncepty vybraných myslitelů a uvedení do této problematiky. Nejvíce prostoru bylo věnováno době od 18. století. Podle jednotlivých konceptů bylo patrné, že se některé myšlenky kritiků náboženství opakovaly, například kritika antropocentrismu nebo problém přítomnosti zla ve světě a ospravedlnění Boha (teodicea).

V práci byla podrobněji interpretována kritika náboženství do 20. století za pomoci myšlenek o náboženství Paula Heinricha Dietricha von Holbacha, Ludwiga Feuerbacha, Friedricha Nietzscheho, Sigmunda Frueda a Bertranda Russella. Holbach z pozice materialismu kritizoval náboženství jako urážku zdravého rozumu. Náboženství podle něj vzniklo díky nevědomosti lidí. Feuerbach zastával teorii, že člověk si v Bohu jen zhmotnil svá přání, Bůh je podle něho sám člověk. Nietzsche viděl v náboženství podporu slabosti a resentimentu. Podle Freuda náboženství vzniklo neznalostí a tím, že člověk toužil být někým chráněn i v dospělosti. Russell ve svém konceptu představoval vyvrácení důkazů Boží existence a kritizoval povahu samotného Ježíše.

Dále se práce věnovala novému ateismu, podrobněji myšlenkám jeho hlavního představitele Dawkinse, které byly podrobněji konfrontovány s kritikou nového ateismu od Dineshe D'Souzy. Dawkinsova kritika náboženství se zakládá na snaze o komplexní kritiku náboženství z různých směrů. Dawkins se označuje za militantního ateistu, tedy se snaží na náboženství otevřeně útočit, avšak bez fyzického násilí. D'Souza se naopak snaží o kritiku kritiky nových ateistů.

V souvislosti s novým ateismem byl také uveden příklad toho, jak jsou Židé schopni věřit v Boha i po „Osvětimi“. Elia Wiesel, muž, který přežil koncentrační tábor, v rozhovoru s Gail Winfrey Oprah uvedl, že se s Bohem nikdy nerozešel navzdory tomu, jaké skutečnosti popsal ve svém díle Noc. Necítil nenávist, jen naštvání. Nepochopil, proč Bůh zachránil jeho, ale věřil, že každý má svůj účel.

Část práce se věnovala české situaci, konkrétně ateistickým myšlenkám Otakara Antoně Fundy a podobným tématům se věnujícího Tomáše Halíka, ovšem z pozice věřícího. Oba myslitelé se věnovali podobným tématům, avšak každý zastával jiná stanoviska.

Funda ateistické, Halík teologické. Funda se například zabývá tím, že teologové by měli být schopni vysvětlit Boha, naproti tomu Halík zastává názor, že Bůh je tajemstvím a musí jít zůstat. Funda preferuje racionalitu a humanismus, Halík se snaží o spolupráci humanistů a věřících.

Závěrečná část práce byla věnována empirickému průzkumu v podobě online dotazníku, který se soustředil na to, v co lidé věří, jak ochotni jsou naslouchat a zda ti, co se označují za ateisty, skutečně nevěří v nadpřirozeno. V dotazníku se potvrdila slova Václavíka, že jsou lidé, kteří se označují za ateisty, ale věří v nadpřirozeno. Tento průzkum by bylo vhodné zopakovat za několik let, zda se ve společnosti něco v tomto směru změnilo.

Je na každém člověku, který se o danou problematiku zajímá, aby si udělal vlastní názor, protože v tomto směru, dle mého mínění, zatím nelze vybrat lepší nebo správnější cestu. Například ani samotnou existenci Boha nemůžeme po více než dvou tisících letech potvrdit ani vyvrátit. Přestože si někteří myslí, že věda nahradí náboženství, v současnosti zůstává otázkou, zda toho někdy v budoucnu bude schopna, či zda se jí podaří tajemství náboženství odhalit tak, jako už se jí to podařilo s některými částmi náboženství vztahujícím se k problémům přírodních věd.

Ráda bych nakonec doplnila svůj postoj k tématu, který si myslím, že je vcelku spíše neutrální. Můj názor se nachází někde mezi vírou a vědou. Sama nikoho nesoudím, ateismus mě zaujal hlavně při bakalářském studiu, protože pro mě byl poutavým čtením a překvapovalo mě, jak se někteří myslitelé velmi důkladně snaží náboženství vyvracet či na něj dokonce útočit.

Netroufám si s jistotou říci, že mezi nebem a zemí nic není, ale zároveň, pokud tam něco je, nemyslím si, že by se to podobalo nějakým současným náboženským myšlenkám. Také jsem například nedokázala pochopit, když nám pan věřící učitel na střední škole s klidem oznámil, že mu umřela včera manželka, ale ať ho nelitujeme, že pro křesťany je život jen cestou k lepšímu životu někde jinde. Zkráceně mi to znělo, jako kdyby řekl, že celý život je jen cesta ke smrti, na kterou se vlastně křesťané těší, protože pak teprve přijde ten lepší život. Osobně si myslím, že člověk by si měl vážit každého okamžiku, který má.

Jestliže je tedy ateista člověk zcela nespirtuální, pak ateistkou nejsem, ale zároveň si myslím, že mám k Zacheovi sedícímu ve fíkovníku, také hodně daleko. Chci věřit tomu, že po smrti nepřijde nicota, ale zároveň si nedokážu představit, co by přijít mělo.

Dnes 18. 3. 2017 zemřel v 84 letech kardinál Miloslav Vlk. Trpěl rakovinou plic s metastázemi do kostí a bolestí kloubů. „*Diagnózu přijal v klidu, a když mu ji sdělovali páni profesori, byl to on, kdo je podepíral a ujišťoval, že je na správné cestě, protože už vícekrát se mu zdálo, že odejít „tam”, je to nejsprávnější řešení. Páni profesori byli trochu překvapeni...*“⁴²³ A já se ptám sama sebe. Mělo by to tak být? Jestliže je život pro věřící křesťany jen cesta, je to spravedlivé, že umírají jako ostatní lidé v bolestech a někdy i po vleklých nemocech? Jestliže je skutečně čeká nějaký další život po životě, neměli by mít odchod usnadněn? Ze strany nevěřících vlastně na jeho smrti nezáleží, zemřel jako každý jiný. Z vnějšího pohledu na křesťanství je to nespravedlivé. Proč hluboce věřící člověk umírá stejně jako nevěřící? Není zbytečné trápit někoho před smrtí, když se blíží ke konci své cesty?

Nad Brnem se tyčí katedrála svatého Petra a Pavla. Stojí na vrchu Petrov a při příjezdu do Brna vypadá, jako by na město dohlížela. Při pohledu na její velkolepost se tají dech. Podobným dojmem působí nemálo náboženských staveb a každá si nese určitý nádech mystična. Je možné, aby někdo kdysi dávno vymyslel úplný blud, ale přesto se tomuto bludu napříč staletími stavěly takové stavby? Je možné, aby úplná smyšlenka přetrvala tak dlouho bez reálného podkladu i za předpokladu, že by byla výhodná pro určitou vrstvu obyvatel? Myslím, že na začátku něco skutečného být muselo, ale lidé to sami v průběhu let překroutili.

Jsou otázky, na jaké asi nikdy nebudeme znát odpověď. Lidé věřící i nevěřící umírají a svatostánky se staví i nadále. Myslím, že dřív lidská rasa vymře, než by našla odpověď na skutečnost Boha, bohů a dalšího nadpřirozena. Smyslem tohoto textu nebylo hodnocení toho, jaký názor je lepší, jestli víra nebo nevíra.

Tímto bych chtěla poděkovat za čas, který jste věnovali přečtení mé práce. Možná jednou někomu poslouží při zpracování podobného tématu. Možná jednou ateismus skutečně náboženství vytlačí ze života společnosti nebo náboženství obhájí svou víru a

⁴²³ Informace o zdravotním stavu pana kardinála Vlka [online]. [cit. 2017-03-19].

ateismus zůstane jen historií. Podle historie se však domnívám, že problém vztahu náboženství a vědy bude tak dlouho, dokud bude samo náboženství a věda.

13 Bibliografie

13.1 Seznam použité literatury a pramenů

AKVINSKÝ, Tomáš. *O důvodech víry*. Praha: Krystal OP, 2011. Aquinata. ISBN 978-80-87183-38-0.

BEDNÁŘ, Jan. Dawkins: extrémistický ateista, intelektuální provokatér či možný zdroj pro křesťanskou inspiraci? In: HANUŠ, Jiří a Jan VYBÍRAL (eds.). *Dawkins pod mikroskopem: diskuse nad knihou Richarda Dawkinse Boží blud*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN 978-80-7325-212-0, s. 92 – 100.

Bible: překlad 21. století. Praha: Biblion, 2009. ISBN 978-80-87282-00-7.

BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 4. opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-147-0.

CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Vyd. 2. Přeložila Kateřina LUKEŠOVÁ. Praha: Garamond, 2007. Francouzská knihovna (Garamond). ISBN 978-80-86955-55-1.

DAWKINS, Richard. *Boží blud: přináší náboženství útěchu, nebo bolest?*. Praha: Academia, 2009. Galileo. ISBN 978-80-200-1698-0.

DAWKINS, Richard. *Největší show pod Sluncem: důkazy evoluce*. Praha: Argo, 2011. Argo: Dokořán. ISBN 978-80-257-0410-3.

DAWKINS, Richard. *Slepý hodinář: zázrak života očima evoluční biologie*. Přeložil Tomáš. GRIM. V Praze: Paseka, 2002. Fénix (Paseka), sv. 3. ISBN 80-7185-445-X.

DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. Vyd. 2. Praha: Mladá fronta, 1998. Kolumbus. ISBN 80-204-0730-8.

DENNETT, Daniel Clement. *Breaking the spell: religion as a natural phenomenon*. New York: Penguin Group, 2006. ISBN 0-670-03472-X.

D'SOUZA, Dinesh. *Život po smrti: důkazy*. Praha: Ideál, 2010. Kultura, filozofie a náboženské směry. ISBN 978-80-86995-13-7.

D'SOUZA, Dinesh. *Křesťanství a ateismus úplně jinak: skvělé křesťanství, aneb, co je na křesťanství tak úžasného?*. Praha: Ideál, 2009. Kultura, filozofie a náboženské směry. ISBN 978-80-86995-11-3.

DVOŘÁK, Petr. Důkaz neexistence nadpřirozeného činitele. In: HANUŠ, Jiří a Jan VYBÍRAL (eds.). *Dawkins pod mikroskopem: diskuse nad knihou Richarda Dawkinse Boží blud*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 11 – 35. ISBN 978-80-7325-212-0.

FEUERBACH, Ludwig. *Podstata náboženství*. V Praze: A. Svěcený, 1920.

FEUERBACH, Ludwig. *Podstata křesťanství*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954. Živé odkazy (Státní nakladatelství politické literatury).

FINK, Eugen. *Filosofie Friedricha Nietzscheho*. Praha: OIKOYMENH, 2011. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-266-0.

FREUD, Sigmund. *Mojžiš a monoteismus*. Přeložil Milan KRANKUS. Bratislava: Danubiapress, 1995. ISBN 80-218-0185-9.

FREUD, Sigmund. Budoucnost jedné iluze. In: FREUD, Sigmund. *Nespokojenost v kultuře*. Praha: Hynek, 1998. Spektrum (Hynek), s. 5 – 56. ISBN 80-86202-13-5.

FREUD, Sigmund. Nespokojenost v kultuře, In: FREUD, Sigmund. *Nespokojenost v kultuře*. Praha: Hynek, 1998. Spektrum (Hynek). ISBN 80-86202-13-5, s. 57 – 142.

FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: Vtip a jeho vztah k nevědomí: teoretická část*. 2. vyd. Praha: Práh, 1995. ISBN 80-900835-1-x.

FUNDA, Otakar Antoň. *Ježíš a mýtus o Kristu*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1276-8.

FUNDA, Otakar Antoň. *Když se rákos chvěje nad hladinou: fragmenty - texty*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1592-9.

FUNDA, Otakar Antoň. *Víra bez náboženství*. Praha: Prvokruh, 1994. ISBN 80-901470-1-1.

FUNDA, Otakar Antoň. *Znavená Evropa umírá*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-944-8.

HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné: labyrintem světa s vírou a pochybností*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-628-1.

HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku: vášeň a trpělivost v setkání víry s nevírou*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-907-2.

HALÍK, Tomáš. *Vzýván i nevzýván: evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-692-3.

HARRIS, S. *Letter to a Christian Nation*. Londýn: Bantam Press, 2007. ISBN: 978-0-7432-6809-7.

HARRIS, S. *The End of Faith: Religion, Terror, and the Future of Reason*. New York: W. W. Norton & Company, 2006. ISBN: 978-0-7432-6809-7.

HAVLÍK, Vladimír. Richard Dawkins a progresivní deantropocentrizace. In: HANUŠ, Jiří a Jan VYBÍRAL (eds.). *Dawkins pod mikroskopem: diskuse nad knihou Richarda Dawkinse Boží blud*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 56 – 67. ISBN 978-80-7325-212-0.

HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost: věda o náboženství a její historické kořeny*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2427-0.

HITCHENS, Christopher. *Bůh není veliký: o tom, jak náboženství všechno zničí*. Praha: Metafora, 2009. ISBN 978-80-7359-155-7.

HOLBACH, Paul Heinrich Dietrich von. *Kapesní bohosloví čili Stručný slovník křesťanského náboženství*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1957.

HOLBACH, Paul Heinrich Dietrich von. *Systém přírody, alebo zákonov telesného a duchovného sveta: výber z diela*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955.

HOLBACH, P. H. D. *Zdravý rozum*. Přel. M. a P. Rauscherovi. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959.

HORYNA, Břetislav a Helena PAVLINCOVÁ. *Dějiny religionistiky: antologie*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2001. ISBN 80-7182-123-3.

HUME, David. *Přirozené dějiny náboženství*. Přel. J. Škola. Praha: Jan Laichter, 1900.

JANDOUREK, J. *Vzestup a pád moderního ateismu*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN: 978-80-247-2981-7

KIRK, G. S., J. E. RAVEN a Malcolm SCHOFIELD. *Předsókratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*. Praha: Oikoymenh, 2004. Dějiny filosofie (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-110-2.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství*. V Praze: Jan Laichter, 1934.

NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nejcirkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*. Praha: Scriptorium, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.

NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: Přehodnocení všech hodnot (fragment) : předmluva a kniha první*. Olomouc: Votobia, 2001. ISBN 80-7198-481-7.

NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky: polemika*. Praha: Aurora, 2002. ISBN 80-7299-048-9.

NIETZSCHE, Friedrich. *Lidské, příliš lidské: kniha pro svobodné duchy*. Přeložil Věra KOUBOVÁ. Praha: Oikoymenh, 2010. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 67. ISBN 978-80-7298-404-6.

NIETZSCHE, F., *Radostná věda (výběr)*, Praha: Pražská imaginace, 1991.

NIETZSCHE, Friedrich. *Soumrak model, čili, Jak se filosofuje kladivem*. Olomouc: Votobia, 1995. Malá díla, [11]. ISBN 80-85885-33-6.

ONFRAY, Michel a translated from the French by Jeremy LEGGATT. *In defense of atheism: the case against Christianity, Judaism, and Islam*. Toronto: Viking Canada, 2007. ISBN 0670067245.

PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Filosofie náboženství*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. Religionistika. ISBN 80-210-1702-3.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

RIDLEY, Matt. *Původ ctnosti: o evolučních základech a zákonitostech nesobeckého jednání člověka*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178- 351-X.

RORTY, Richard. Antiklerikalismus a ateismus. In: RORTY, Richard a Gianni VATTIMO, ZABALA, Santiago (ed.). *Budoucnost náboženství*. Praha: Karolinum, 2007, s. 34 – 46. ISBN 978-80-246-1310-9.

RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie. II, Od Newtona po Rousseaua*. Překlad Jindřich Karásek. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 2004. 579 s. Dějiny filosofie; sv. 9. ISBN 80-7298-109-9.

RUSSELL, Bertrand. Čím přispělo náboženství k vývoji civilizace, In: RUSSELL, Bertrand. *Proč nejsem křesťanem a jiné eseje*. Praha: Orbis, 1961, s. 22 – 40.

RUSSELL, Bertrand. Proč nejsem křesťanem, In: RUSSELL, Bertrand. *Proč nejsem křesťanem a jiné eseje*. Praha: Orbis, 1961, s. 5 –21.

RUSSELL, Bertrand. *V co věřím*. In: RUSSELL, Bertrand. *Proč nejsem křesťanem a jiné eseje*. Praha: Orbis, 1961, s. 41 – 72.

SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004. Krystal (Vyšehrad). ISBN 80-7021-661-1.

STARK, Stanislav. *Filozofie 18. – 20. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-206-6.

SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů*. 2. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1962. Filosofická knihovna.

ŠTAMPACH, Ivan Odilo. *Náboženství v dialogu*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-168-1.

VAŠEK, Martin. *Kapitoly zo súčasnej filozofie náboženstva*. Bratislava: Iris, c2012. ISBN 978-80-89256-85-3.

WIESEL, Elie. *Noc*. Praha: Sefer, 2007. ISBN 978-80-85924-53-4.

WILSON, Edward O. O lidské přirozenosti: máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-076-3.

ZABALA, Santiago. *Budoucnost náboženství*. In: RORTY, Richard a Gianni VATTIMO, ZABALA, Santiago (ed.). *Budoucnost náboženství*. Praha: Karolinum, 2007, s. 8 – 32. ISBN 978-80-246-1310-9.

ŽIŽEK, Slavoj a Michael HAUSER. *Humanismus nestačí*. Praha: Filosofía, 2008. Parva philosophica. ISBN 978-80-7007-283-7.

13.2 Seznam ostatních zdrojů

BEČKOVÁ, Teresie. Český ateismus je mýtus: Interview s Davidem Václavíkem. In: *Doteky víry* [online]. Český rozhlas, 25. 1. 2014, 22:05 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/dotekyviry/_zprava/david-vaclavik-cesky-ateismus-je-mytus--1308455.

Dennet, D., LaScola, L. Preachers Who Are Not Believers. In: *Evolutionary Psychology*. [online] č. 8(1). 2010. [cit. 2017-03-25] Dostupné z: www.epjournal.net/wp-content/uploads/EP08122150.pdf.

Dennet, D. „The Bright Stuff“, in: The New York Times. [online] 2003. [cit. 28. 11. 2013] Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2003/07/12/opinion/the-bright-stuff.html>.

HALÍK, Tomáš. Dosavadní církevní praxe je nelidská a nekřesťanská. In: *Tomáš Halík* [online]. Praha, 2017 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <http://halik.cz/cs/tvorba/rozhovory/clanek/311/>.

HALÍK, Tomáš. O ateismu, pochybnostech a víře. In: *Tomáš Halík* [online]. Praha, 2005 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <http://halik.cz/cs/tvorba/clanky-eseje/clanek/45/>.

HARRIS, S. The Virus of Religious Moderation. *Sam Harris* [online]. 2005 [cit. 2014-11-12]. Dostupné z: http://www.samharris.org/site/full_text/times-of-london.

HODOVSKÝ, Ivan. Arthur Schopenhauer a náboženství. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* [online]. 1991 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/106878/B_Philosophica_38-1991-1_9.pdf?sequence=1.

HOOPER, Simon. The rise of the 'New Atheists'. In: *CNN* [online]. USA, 2006 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2006/WORLD/europe/11/08/atheism.feature/index.html?iref=allsearch>.

HŘÍBEK, Tomáš. D. C. Dennett, Breaking the Spell. Religion as a Natural Phenomenon. *Organon F: medzinárodný časopis pre analytickú filozofiu* [online]. Filozofický ústav Slovenskej akadémie vied, Filozofický ústav Akadémie

věd České republiky, 2010, 17(3), 419-424 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/organon/2010/3/419-424.pdf>.

HŘÍBEK, Tomáš. Nový ateismus a jeho kritici. In: *Sdružení pro levicovou teorii* [online]. 2009 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <http://halik.cz/cs/tvorba/clanky-eseje/clanek/45/>.

Informace o zdravotním stavu pana kardinála Vlka. In: *Miloslav kardinál Vlk: Aby všichni byli jedno* [online]. 2017 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <http://www.kardinal.cz/index.php?cmd=article&articleID=903>.

KOPŠ, Karel. Helios, Faetón a ostrov boha slunce. In: *Bohové a hrdinové antických mýtů* [online]. Česká televize, 2010 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10214722308-bohove-a-hrdinove-antickych-mytu/209572230080013-helios-faeton-a-ostrov-boha-slunce/>.

Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu – 2011. Český statistický úřad [online], 2014 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl>.

Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu – 2011: 1. Změny struktury obyvatel podle náboženské víry v letech 1991, 2001 a 2011. Český statistický úřad [online], 2014 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014a01.pdf/1dc65aec-0fb6-4513-ab65-d3beb0141b35?version=1.0>.

Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu – 2011: 5. Osoby bez náboženské víry. Český statistický úřad [online], 2014 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014a05.pdf/6dc181e5-bb29-41d8-a858-2080ed9d712d?version=1.0>.

Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu – 2011: 6. Osoby s neuvedenou odpovědí. Český statistický úřad [online], 2014 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014a06.pdf/94c8a84b-89ce-400e-8f13-48923b2a244c?version=1.0>.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/40/49/81/tak_pravil_zarathustra.pdf.

OPRAH, Gail Winfrey. Oprah Talks to Elie Wiesel: Oprah interviews Elie Wiesel. In: *Oprah* [online]. 2000 [cit. 2017-03-23]. Dostupné z: <http://www.oprah.com/omagazine/oprah-interviews-elie-wiesel>.

Is There a Creator? [česky Existuje stvořitel?] In: *Through the Wormhole* [česky Cestování červí dírou s Morganem Freemanem] [dokument]. Režie Thomas Quinn. Discovery HD, USA, 2010.

POVOLNÝ, David. Být opravdovým ateistou je velký intelektuální výkon: Interview s Davidem Václavíkem. In: *Věda a výzkum* [online]. Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2017-03-03]. ISSN 1805-9759. Dostupné z: <https://www.online.muni.cz/veda-a-vyzkum/4930-byt-opravdovym-ateistou-je-velkyintelektualni-vykon#.VPXvyPmG-9F>.

REGNER, Jan. Oslovit Zachea: Interview s Tomášem Halíkem. In: *Labyrintem víry s Tomášem Halíkem* [online]. TV NOE, 2011 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <http://www.tvnoe.cz/video/6330>.

Religions: Atheism. In: *BBC* [online]. 2014 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/religion/religions/atheism/>.

RŮŽKOVÁ, K. *Víra v ČR* [online], 2017 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <https://vira-v-cr.vyplnto.cz>.

ŠÍŠKA, Jakub. O původu ateismu: Interview s Tomášem Machulou. In: *Zbožní a bezbožní* [online]. Český rozhlas, 25. 1. 2014, 22:05 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zbozniabezbozni/_zprava/o-puvodu-ateismu--800600.

TAYLOR, E. James. The New Atheists: A Peer-Reviewed Academic Resource. In: *Internet Encyclopedia of Philosophy* [online]. U. S. A.: Westmont College, 2009 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <http://www.iep.utm.edu/n-atheis/>. ISSN: 2161-0002.

WERNER, Jan. *Nový ateismus: kritika náboženství (R. Dawkins a Ch. Hitchens)*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. doc. PhDr. Radim Brázda, Dr.

WERNER, Jan. *Sam Harris: kritika křesťanství a umírněného náboženství*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. doc. PhDr. Radim Brázda, Dr.

WOLF, Gary. The Church of the Non-Believers. In: *Wired* [online]. U. S. A., 2006 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <https://www.wired.com/2006/11/atheism/>.

14 Seznam obrázků a grafů

Obr. 1: Náhled otázek v dotazníku	83
Obr. 2: Graf znázorňující počet respondentů/ek věřících v nadpřirozeno	84
Obr. 3: Graf znázorňující víru ateistů/ek	85
Obr. 4: Graf znázorňující postoj ateistů/ek k otázkám náboženství	86

15 Resumé

15.1 Shrnutí

Cílem práce s názvem Náboženství a sekularizační procesy: Ateismus v moderních dějinách bylo seznámení se s ateismem v průběhu dějin za pomoci koncepcí jednotlivých myslitelů.

V úvodní části práce byl vysvětlen pojem ateismus a filozofie náboženství, protože se práce soustředí na seznámení se s kritikou náboženství z pozice filozofických úvah o tomto jevu. Práce tak představuje kritiku náboženství od dob antiky (například Anaxagoras z Klazomen, Prótagoras z Abdér), přes středověk (například Galileo Galilei), osvícenství (například Paul Heinrich Dietrich von Holbach, Francois Marie Arouet), 19. století (například Ludwig Feuerbach, Friedrich Nietzsche) až po 20. a 21. století (například Jean-Paul Sartre, Bertrand Russell) skrze myšlenky jednotlivých myslitelů.

Situace v současnosti se soustřeďuje na nový ateismus (například Richard Dawkins, Christopher Hitchens) a na situaci v českém prostředí (Otakar Antoň Funda). Na nový ateismus navazuje kritika nového ateismu od zastánců víry (například Petr Dvořák, Dinesh D'Souza) a pokus o smíření ateismu a náboženství (Tomáš Halík).

Práce byla doplněna příkladem, jak mohou věřit v Boha Židé po událostech z druhé světové války (Elia Wiesel), dále empirickým průzkumem na téma, v co lidé věří a zda, když se označují za ateisty, skutečně nevěří ničemu nadpřirozenému. V průzkumu se mimo jiné potvrdilo, že lidé, kteří sami sebe označují za ateisty, ve skutečnosti v nadpřirozené věci věří.

Na konec práce byl umístěn osobní doslov k tématu.

15.2 Summary

The aim of the thesis titled Religion and secularization processes Atheism in modern history was the familiarization with atheism in the course of history with the help of the concept of individual thinkers.

The introductory part the concept of atheism and the philosophy of religion was explained, because the work focuses on familiarization with the critique of religion from

the position of philosophical reflection on this phenomenon. This work represents criticism of religions since ancient times (for example Anaxagoras from Klazomens, Protagoras from Abders), through the Middle Ages (for example Galileo Galilei), enlightenment (for example Paul Heinrich Dietrich von Holbach, Francois Marie Arouet), 19th century (for example Ludwig Feuerbach, Friedrich Nietzsche) up to the 20th and 21st centuries (for example Jean-Paul Sartre, Bertrand Russell) through the ideas of individual thinkers.

Current situation is focused on the new atheism (for example Richard Dawkins, Christopher Hitchens) and the situation in Czech Republic (Otakar Antoň Funda). On New atheism is followed by criticism from supporters of the new atheism beliefs (for example, Petr Dvořák, Dinesh D'Souza) and the attempt at reconciliation atheism and religion (Tomáš Halík).

The work was completed with the example of how Jews believe in God after the events of World War II (Elia Wiesel). Further empirical research: what people believe and if those, who call themselves atheists, really don't believe in anything supernatural. The survey also confirmed that people who call themselves atheists, in fact, believe in supernatural things.

At the end of the work there was placed personal epilogue to the topic.

15.3 Resümee

Das Ziel der Arbeit mit dem Titel Religion und Säkularisierung: Atheismus in der modernen Geschichte war die Vorstellung mit Atheismus im Geschichteverlauf mit Hilfe der Konzepte der einzelnen Denker.

Der Einleitungsteil war der Begriff des Atheismus und der Religionphilosophie erklärt, weil die Arbeit sich auf das Vostellen der Religionkritik aus der Position der philosophischen Reflexion über dieses Phänomen konzentriert. Das Werk stellt die Religionkritik seit der Antikezeit, (z.B. Anaxagoras von Klazomen, Prótagoras von Abdér), übers Mittelalter (z.B. Galileo Galilei), Aufklärung (z.B. Paul Heinrich Dietrich von Holbach, Francois Marie Arouet), 19. Jahrhundert (z.B. Ludwig Feuerbach, Friedrich Nietzsche) bis 20. und 21. Jahrhundert (z.B. Jean-Paul Sartre, Bertrand Russell) durch die Ideen der einzelnen Denker.

Die Gegenwartssituation konzentriert sich auf dem neuen Atheismus (z.B. Richard Dawkins, Christopher Hitchens) und auf der Situation in der Tschechischen Republik (Otakar Antoň Funda). An den neuen Atheismus schließt Kritik des neuen Atheismus von Glaubenverfechter (z.B. Petr Dvořák, Dinesh D'Souza) und der Versöhnungsversuch zwischen dem Atheismus und der Religion (Tomáš Halík) an.

Daw Werk war mit Beispiel, wie die Juden in Gott nach den Ereignissen des Zweiten Weltkriegs glauben (Elia Wiesel), weiter mit der empirische Untersuchung über ein Thema, an was die Leute glauben, und ob, wenn sie sich Atheisten nennen, sie wirklich nichts übernatürlich glauben, ergänzt. In der Untersuchung bestätigt es unter anderem auch, dass Menschen, die sich Atheisten nennen, in Wirklichkeit an übernatürliche Dinge glauben.

Am Ende der Arbeit war die persönliche Epilog zum Thema gestellt.